

WYDZIAŁ STUDIÓW POLITYCZNYCH
KIERUNEK: POLITOLOGIA
SPECJALNOŚĆ: INSTYTUCJE I ADMINISTRACJA PUBLICZNA

Agata Ptaszek
(Nr albumu: 9383*PO/SUM)

Polityka kulturalna samorządu na przykładzie miasta Nowego Sącza

Town council cultural policy on the example of Nowy Sacz town

Praca magisterska

Promotor: **dr Rafał Matyja**

Wstęp.....	6
Rozdział I	9
Sektor kultury w Polsce.....	9
1.1. Kultura i dziedzictwo kulturowe	9
1.2. Polityka kulturalna a społeczeństwo obywatelskie	11
1.3. Polityka kulturalna państwa	15
1.3.1. Decentralizacja kultury.....	15
1.3.2. Rozwiązania legislacyjne i organizacyjne w sektorze kultury	22
1.3.3. Kompetencje w zarządzaniu kulturą	23
1.3.4. Zarządzanie instytucjami kultury	24
1.3.5. Finansowanie instytucji kultury	25
1.4. Wydatki na kulturę w latach 2007-2008	27
1.4.1. Wydatki budżetu państwa.....	27
1.4.2. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego	30
1.4.3. Zagraniczne środki publiczne.....	34
Rozdział II	38
Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego w Nowym Sączu	38
2.1. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w województwie małopolskim... 38	
2.2 Nowy Sącz jako centrum kultury	42
2.3 Kultura tworzona przez miasto Nowy Sącz	44
2.3.1. Analiza wydatków na kulturę.....	44
2.3 .2. Sądecka Biblioteka Publiczna	50
2.3.3. Miejski Ośrodek Kultury	56
2.3.4. Nowosądecka Mała Galeria.....	61
2.3.5. Pozostała działalność kulturalna miasta Nowego Sącza	64
2.4. Podsumowanie.....	70
Rozdział III.....	73
Działalność wojewódzkich instytucji kultury w Nowym Sączu	73
3.1. Wpływ reformy administracyjnej kraju na zasady funkcjonowania instytucji kultury	73
3.2. Małopolskie Centrum Kultury <i>SOKÓŁ</i>	74
3.2.1. Opis działalności	74
3.2.2. Analiza przychodów Małopolskiego Centrum Kultury <i>SOKÓŁ</i> w latach 2007-2009	77
3.2.3. Wybrane wydarzenia artystyczne realizowane przez MCK <i>SOKÓŁ</i>	80

3.3. Małopolskie Biuro Wystaw Artystycznych.....	83
3.4 Muzeum Okręgowe	86
3.5 Potrzeby kulturalne sądeckiego społeczeństwa	91
Zakończenie.....	94
Bibliografia:.....	98
Opracowania:.....	98
Raporty:	100
Akty prawne:	100
Strony Internetowe:	101
Artykuły prasowe:	102
Rozmowy, relacje:.....	102

Spis tabel:

Tabela 1: Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w strukturze wydatków budżetu państwa i samorządu terytorialnego (w mln zł) w latach 2007 -2008.....	30
Tabela 2: Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na poszczególnych szczeblach samorządu terytorialnego (w mln zł) w latach 2007 -2008.....	30
Tabela 3: Środki z funduszy strukturalnych przeznaczone na finansowanie kultury (w mln zł) w latach 2004-2008.....	35
Tabela 4: Wydatki miasta Nowego Sącza na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2007-2009.....	45
Tabela 5: Wydatki budżetów miast na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2007 – 2009 oraz ich procentowy udział wydatkach ogółem.	46
Tabela 6: Księgozbiór bibliotek publicznych w Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w roku 2007.	53
Tabela 7: Wybrane informacje o działalności bibliotek publicznych w Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w roku 2007.	53
Tabela 8: Zakup materiałów bibliotecznych w bibliotekach publicznych w Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w roku 2007.	54
Tabela 9: Wydatki na działalność bibliotek i ich procentowy udział w wydatkach ogółem na kulturę w latach 2007-2009.	54
Tabela 10: Wydatki na działalność ośrodków kultury w latach 2007-2009.....	60
Tabela 11: Wybrane informacje o działalności domów i ośrodków kultury, klubów oraz świetlic w miastach na prawach powiatu Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w 2007 r.	60
Tabela 12: Wydatki na działalność galerii w latach 2007-2009.....	63
Tabela 13: Wybrane informacje o działalności galerii i salonów sztuki miastach na prawach powiatu Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w roku 2007.....	63
Tabela 14: Pozostałe wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego miasta Nowy Sącz w latach 2007-2009.....	64
Tabela 15: Przychody Małopolskiego Centrum Kultury <i>SOKÓŁ</i> w latach 2007-2008.....	78
Tabela 16: Działalność inwestycyjna Małopolskiego Centrum Kultury <i>SOKÓŁ</i> w latach 2007-2009. 79	

Spis wykresów:

Wykres 1: Wydatki budżetu państwa na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2007 roku.	28
Wykres 2: Wysokość dotacji podmiotowej dla Instytucji Kultury w poszczególnych województwach w Polsce w latach 2007-2009.	32
Wykres 3: Wysokość dotacji na realizację zadań publicznych w dziedzinie kultury w poszczególnych województwach Polsce w latach 2007-2009.	33
Wykres 4: Wartość dotacji <i>per capita</i> w ujęciu regionalnym.	36
Wykres 5: Wydatki gmin województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2007 r.	40
Wykres 6: Wydatki samorządów powiatowych na kulturę ochronę i dziedzictwa narodowego w 2007r.	41
Wykres 7: Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 200 -2009	47
Wykres 8: Wydatki miasta Nowego Sącza na kulturę i sport w latach 2007-2010.	48
Wykres 9: Wydatki miasta Nowego Sącza na kulturę i sport w latach 2003-2009.	50
Wykres 10: Przychody Małopolskiego Centrum Kultury <i>SOKÓŁ</i> w latach 2007-2009.	79

Wstęp

Głównym powodem skłaniającym do podjęcia w tej pracy rozważań na temat polityki kulturalnej miasta Nowego Sącza jest potrzeba poznania rzeczywistego znaczenia tej sfery dla władz miasta, organizatorów działalności kulturalnej, pracowników instytucji zajmujących się tworzeniem kultury w mieście oraz dla społeczeństwa.

Sposobów rozumienia kultury jest wiele. Wśród nich najbardziej oczywiste wydają się trzy ujęcia:

- socjologiczne, które określa kulturę jako wszystkie względnie stałe formy zachowań społecznych,
- artystyczne, które kulturę utożsamia z różnorodnymi dziełami intelektu i wyobraźni, oraz
- wartościujące, czyli rozumienie kultury jako przeciwieństwa prymitywizmu i barbarzyństwa.

W pracy poddano analizie kulturę w sensie artystycznym oraz jej wsparcie na poziomie samorządu regionalnego i lokalnego w mieście Nowym Sączu. Celem podejmowanych tu rozważań było przedstawienie funkcjonowania kultury w trzech wymiarach. Po pierwsze - z punktu widzenia władzy, która jest organizatorem działalności kulturalnej. Po drugie - z perspektywy pracowników instytucji kultury. I po trzecie - z perspektywy samego społeczeństwa.

Praca składa się z trzech rozdziałów. W rozdziale pierwszym pt. „Sektor kultury w Polsce” - wyjaśniono, co rozumie się pod pojęciem *kultura* i *dziedzictwo kulturowe*. Przedstawiono wpływ kultury i dziedzictwa kulturowego na zachowania społeczne i kształtowanie się kapitału społecznego oraz na rozwój gospodarczy regionów. Zaprezentowano na przykładzie działalności sądeckiego artysty Bolesława Barbackiego rolę kultury w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego i rozwoju miasta Nowego Sącza w dwudziestoleciu międzywojennym. Następnie w krótkim zarysie przedstawiono proces przemian w polityce kulturalnej państwa po 1989 roku. Opisano obowiązujące w obszarze kultury rozwiązania legislacyjne, podział kompetencji w zakresie tworzenia i realizacji polityki kulturalnej pomiędzy organy rządowe i samorządowe na szczeblu lokalnym i regionalnym. W oparciu o dane zawarte w raporcie *Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury* opisano wydatki ponoszone przez budżet państwa i jednostki samorządu terytorialnego na kulturę oraz środki z funduszy zagranicznych.

W rozdziale drugim pt. „Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w Nowym Sączu” - szczegółowemu badaniu poddano politykę kulturalną, której organizatorem jest miasto Nowy Sącz. Na wstępie przedstawiono wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w województwie małopolskim, ustalono, jaki jest udział budżetu państwa, a jaki - jednostek samorządu terytorialnego. Następnie analizowano wydatki na kulturę ponoszone przez miasto Nowy Sącz, głównie na podstawie ich miejsca w strukturze wydatków budżetowych w okresie 2007 - 2010. Wyniki przeprowadzonych badań porównano z wydatkami innych miast uwzględnionych w analizie, tj. Tarnowem, Krosnem, Przemyślem, Krynicią i Starym Sączem. Na tej podstawie podjęto próbę oceny wielkości nakładów na kulturę ponoszonych przez miasto Nowy Sącz w porównaniu do nakładów innych miast. Badano również wewnętrzną strukturę wydatków na kulturę oraz zaangażowanie miasta w dofinansowanie przedsięwzięć kulturalnych realizowanych przez inne podmioty.

Przedstawiono trzy instytucje kulturalne, których organizatorem jest miasto Nowy Sącz. Są to: Sądecka Biblioteka Publiczna, Miejski Ośrodek Kultury i Nowosądecka Mała Galeria. Opisano pokrótce funkcjonowanie każdej instytucji kultury, omówiono dorobek oraz ich ofertę. Przeprowadzono analizę dotacji udzielanych wymienionym instytucjom w porównaniu z dotacjami udzielanymi podobnym instytucjom w innych miastach uwzględnionych w badaniu. Analizowano efektywność działalności każdej instytucji oraz zainteresowanie społeczeństwa ofertą kulturalną (badając liczbę zorganizowanych wydarzeń

artystycznych i liczbę uczestników). Omówiono pozostałą działalność kulturalną miasta inicjowaną przez Wydział Kultury i Sportu Urzędu Miasta Nowego Sącza.

Na podstawie dokonanej analizy podjęto próbę oceny działalności kulturalnej miasta jako organizatora, a także oceny działalności instytucji tworzących kulturę w mieście. Przeprowadzono rozmowy z dyrektorem Biblioteki oraz dyrektorem Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta Nowego Sącza na temat polityki kulturalnej miasta.

W rozdziale trzecim pt. „Działalność wojewódzkich instytucji kultury w Nowym Sączu” - poddano analizie regionalne instytucje samorządowe. Są to: Muzeum Okręgowe, Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ* i Małopolskie Biuro Wystaw Artystycznych. Na podstawie rozmowy z dyrektorem MCK *SOKÓŁ* opisano historię przejęcia Wojewódzkiego Ośrodka Kultury *SOKÓŁ* przez Marszałka Województwa Małopolskiego po reformie administracyjnej kraju i likwidacji województwa nowosądeckiego. W kolejnych podrozdziałach zaprezentowano działalność trzech instytucji marszałkowskich w mieście Nowym Sączu i ich bogatą ofertę kulturalną. Szczegółowo przeanalizowano przychody MCK *SOKÓŁ* w latach 2007 – 2008 oraz wydatki inwestycyjne na realizację galerii *Na bursztynowym szlaku*. Przeprowadzono rozmowy z pracownikami Centrum na temat działalności instytucji.

Opisano także działalność Biura Wystaw Artystycznych i Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu oraz jego najważniejszych placówek - Parku Etnograficznego i Miasteczka Galicyjskiego, przedstawiono realizowany przez Muzeum projekt digitalizacji muzealiów i książek.

W kolejnym etapie pracy podjęto próbę analizy oferty kulturalnej sądeckich instytucji i potrzeb kulturalnych mieszkańców, ponieważ nie jest łatwo zainteresować wartościową ofertą kulturalną w dobie „supermarketyzacji” kultury. Próbowano ustalić, jakie są potrzeby kulturalne sądeckiego społeczeństwa i kto decyduje o tym, co w kulturze jest robione. W dalszej części opisano rolę edukacji kulturalnej.

W zakończeniu zawarto wnioski z przeprowadzonych badań, spróbowano wykazać słabości polityki kulturalnej realizowanej w mieście Nowym Sączu oraz zaproponować rozwiązania, które mogłyby usprawnić pracę organizatorów kultury oraz zwiększyć zaangażowanie mieszkańców i ich uczestnictwo w życiu kulturalnym miasta.

Rozdział I

Sektor kultury w Polsce

1.1. Kultura i dziedzictwo kulturowe

P. Bendixen uważa, że zdefiniowanie słowa *kultura* używanego w języku potocznym jest wręcz niemożliwe, ponieważ wiąże się z różną interpretacją. Uważa, iż w szerokim rozumieniu pojęcia *kultury* - sztuka jest przedmiotem lub (także) sposobnością do kulturalnego rytuału. Ponadto *kultura* może być bliska *sztuce*, która sama w sobie jest kulturą. Powszechne rozumienie tych dwóch pojęć ma najczęściej na uwadze ich powiązania¹.

W obrębie jednego społeczeństwa jest wiele kultur. Najbardziej podstawowy podział wyróżnia kulturę wysoką i niską. K. Pomian zauważył, że problem polega na tym, czy ci, którzy reprezentują kulturę niską, uznają wysoką za wyższą. W społeczeństwie demokratycznym o silnych tendencjach egalitarnych żadna wyższość nie jest dana z góry. Na wyższość trzeba zapracować, do wyższości trzeba przekonać polityków, ewentualnych sponsorów, czyli trzeba zdobyć sobie autorytet z tytułu twórczości artystycznej, postawy moralnej itp. Wysoka kultura nie może się obronić, jeśli nie stoją za nią uznane autorytety. Spór o kulturę to spór polityczny wokół kultury. Rozstrzygnięty będzie przez tych, którzy będą umieli przekonać większość do swoich racji. Spór o kulturę to przede wszystkim spór o wartości².

W kategoriach filozoficznych W. Dawidowicz określa kulturę jako sferę wartości nadrzędnych: można ją traktować jako całościowy dorobek społeczeństwa w obszarze materialnym i społeczno-gospodarczym oraz w sferze moralnej, umysłowej i artystycznej³.

Kulturę w ujęciu historycznym R. Borowiecki określa jako dziedzictwo narodowe – jako wytwory i czynności konkretnego narodu należące do kategorii kultury symbolicznej, o wyjątkowej wartości dla ogółu ludzkości, a szczególnie dla danego narodu, dające poczucie identyfikacji i więzi. Zalicza się do nich dobra ruchome lub nieruchome, na przykład zabytki architektury i sztuki (rzeźby i malarstwa, muzyki, literatury, itp.) lub historii, religijne a także świeckie. Również stanowiska archeologiczne, zespoły budowlane o znaczeniu historycznym lub artystycznym, dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu

¹P. Bendixen, *Wprowadzenie do ekonomiki kultury i sztuki*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2001, s. 47.

²K. Pomian, *Kultura nośnikiem wartości i fundamentem tożsamości*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009.

³W. Dawidowicz, *Kultura – polityka – menedżeryzm*, [w:] K. Mazurek-Łopacińska, *Kultura w gospodarce rynkowej*, Wyd. AE im. O. Langego, Warszawa-Wrocław 1997, s. 16.

artystycznym, historycznym lub archeologicznym, a także zbiory naukowe i zbiory książek, archiwaliów lub ich reprodukcji⁴.

Wskazanie, które produkty kultury będą zasługiwały na ochronę i zostaną uznane za dziedzictwo kultury, jest zobiektywizowanym (ujętym w ramy prawne) wyrazem subiektywnych odczuć osób uznawanych za autorytety w dziedzinie kultury. Innym sposobem jest ocena dóbr kultury, która wiąże się z ich społecznym znaczeniem związanym z obyczajem, tradycją, poczuciem tożsamości i więzi (przynależnością do narodu, grupy wyznaniowej czy etnicznej). Miernikiem wartości dóbr kultury może być również ich rynkowa wartość w wymiarze materialnym⁵.

Kształtowanie się kultury jest procesem, który trwa setki lat i wpływa na rozwój cywilizacyjny, społeczny i ekonomiczny narodów. Dlatego ważną kwestią jest zakres i forma mecenatu państwa nad kulturą. Prowadzenie przez państwo mecenatu nad kulturą sprawia, że może ono utrzymać ciągłość dziedzictwa kulturowego i nie dopuścić do jego utraty.

A. Gieysztor uważa, że „*dziedzictwo zawiera się w nagromadzonych wartościach duchowych oraz w (...) zabytkach i innych formach ojcowizny przekazywanej sobie przez pokolenia*”⁶.

Dziedzictwo – patrymonium, w znaczeniu dosłownym to ojcowizna, rzecz odziedziczona po przodkach. Jego źródłosłowem jest *patria* - ojczyzna. Pomimo iż w znaczeniu dosłownym *dziedziczenie* to wejście w posiadanie przez spadkobiercę dóbr materialnych należących do spadkodawcy, we współczesnym tego słowa rozumieniu ma ono także znaczenie przenośne. Jest równocześnie prawem własności i obowiązkiem jego utrzymania w celu przekazania następnym pokoleniom⁷.

Według J. Pruszyńskiego wszystko, co znajduje się w naszym otoczeniu, jest w jakimś sensie dziedzictwem jako świadectwo naszej cywilizacji i kultury, natomiast nie wszyscy jesteśmy jego dziedzicami. Prawo do konkretnego dziedzictwa narodowego, religijnego, stanowego lub indywidualnego mają ci, którzy odczuwają związek z nim, widzą potrzebę jego kultywowania i opieki nad nimi. Jest prawem do własnej tożsamości we wszystkich jej przejawach i swobodnego osądu wartości łączących wspólnoty ludzkie. Prawa do dziedzictwa

⁴R.Borowiecki, (red.), *Perspektywy rozwoju sektora kultury w Polsce*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 13.

⁵Tamże, s. 14.

⁶A.Gieysztor, *UNESCO i My 1996*, nr 1(278), s. 8.

⁷J.Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski, jego straty i ochrona prawna*”, Kraków 2001, s. 43.

kulturalnego należy odmówić tym, którzy niszczyli je i deformowali z przyczyn politycznych bądź ideologicznych.

Dziedzictwo kulturowe to nie tylko ogół rzeczy nieruchomych i ruchomych, ale także związanych z nimi wartości duchowych, zjawisk historycznych i obyczajów uznawanych za godne ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju. Koniecznością jest zatem zachowanie go oraz przekazanie następnym pokoleniom, rozumienie i akceptacja wartości historycznych, patriotycznych, religijnych, naukowych i artystycznych mających znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenie prawd i upamiętnianie wydarzeń historycznych, kultywowanie poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej⁸.

A. Tomaszewski uważa, że ochrona dziedzictwa kulturowego musi być sprawą całego społeczeństwa, całej elity kulturalnej, gdyż jest to zasób nieodnawialny, nie jesteśmy właścicielami dziedzictwa narodowego, ale jedynie jego włodarzami⁹.

1.2. Polityka kulturalna a społeczeństwo obywatelskie

Kultura jest działalnością, która nie ma wpływu na bieżące polityczne wybory społeczeństwa, natomiast wpływa na kształtowanie postaw obywatelskich jest siłą napędową dynamicznej gospodarki i sprawnych rządów.

R. Putnam w badaniu sprawności instytucji demokratycznych dostrzegł kluczowe znaczenie czynników społeczno-kulturowych. Określając jakość włoskiej demokracji, uzależnił ją od kapitału społecznego, im wyższy poziom zaufania w obrębie społeczności, tym większe prawdopodobieństwo współpracy. Zauważył, że poziome sieci obywatelskiego zaangażowania m.in. w działalność amatorskich zespołów artystycznych, chórów, drużyn piłkarskich i generalnie w sprawy publiczne pomagają ich uczestnikom rozwiązywać problemy zbiorowego działania oraz sprzyjają sukcesowi instytucji. Stwierdził, że przywódcy z regionów charakteryzujących się wysoką aktywnością są uczciwsi, a obywatele darzą ich zaufaniem, działacze polityczni są gotowi do kompromisów z przeciwnikami politycznymi, społeczeństwo ceni solidarność, obywatelskie zaangażowanie, współpracę, uczciwość. Ludzie mieszkający w tych regionach są zadowoleni¹⁰.

⁸Tamże, s. 47-50.

⁹A.Tomaszewski, *Kultura nośnikiem wartości i fundamentem tożsamości*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009.

¹⁰R.Putnam, *Demokracja w działaniu*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995, s. 175.

Również R. Borowiecki zauważył, że kultura sprzyja rozwojowi społecznemu i gospodarczemu, kształtuje postawy społeczeństwa i formy instytucjonalne państwa. Jest jednym z podstawowych czynników rozwoju regionu w takich obszarach, jak kapitał intelektualny, wyrównywanie szans, a także rozwój ekonomiczny (ma ona wpływ na zwiększenie atrakcyjności regionu dla jego mieszkańców, inwestorów i turystów). Analizując znaczenie kultury w rozwoju cywilizacji, wskazuje się dwa główne obszary oddziaływania kultury: pierwszy to jednostka i społeczeństwo oraz zachodzące między nimi interakcje, natomiast drugim są procesy ekonomiczne zachodzące w społeczeństwie.

Kultura jako zasadniczy czynnik rozwoju społecznego

- buduje potencjał intelektualny regionów,
- popularyzując różnorodności kulturowe, przyczynia się do tworzenia społeczeństwa świadomego, które kieruje się normami etycznymi, jest otwarte i nieksenofobiczne,
- zapobiega patologiom społecznym,
- integruje społeczeństwo,
- jest elementem tożsamości narodowej,
- podtrzymuje więzi lokalne,
- sprzyja nawiązywaniu współpracy i komunikacji międzyludzkiej,
- realizuje wytyczne polityki równouprawnienia płci, równości rasowej i solidarności społecznej,
- sprzyja przywracaniu osób niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo do życia społecznego i zawodowego,
- zmniejsza dysproporcje rozwoju osobowego członków społeczności,
- stanowi drogę awansu społecznego¹¹.

Wpływ kultury na makroekonomiczne czynniki rozwoju społeczeństw często staje się tematem badań socjologów, ekonomistów i politologów.

R. Borowiecki dostrzegł również, że konserwatyści uważają, iż to kultura, a nie polityka warunkuje sukces danej społeczności, zdaniem natomiast liberałów polityka jest w stanie zmienić kulturę i obronić ją przed niebezpiecznym wpływem jej własnych instytucji. Spostrzeżenia te mają wpływ na rzeczywistość społeczno gospodarczą krajów, w tym również Polski. Z tego powodu Ministerstwo Kultury winno z jednej strony dążyć do zmiany

¹¹R. Borowiecki, (red.), *Perspektywy rozwoju sektora kultury w Polsce*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 14-15.

resortowego postrzegania kultury, z drugiej strony wspierać instytucjonalny jej rozwój w taki sposób, aby zachować w niej przestrzeń swobody dla działań kulturotwórczych.

Ponadto kultura jako istotny czynnik rozwoju ekonomicznego

- podnosi atrakcyjność regionów dla inwestorów oraz jako miejsce zamieszkania,
- wpływa na rozwój turystyki (atrakcyjność kulturalna jest drugim czynnikiem decydującym o wyborze miejsca pobytu wakacyjnego wśród mieszkańców Unii Europejskiej: turystyka kulturowa stanowi prawie 70% ruchu turystycznego na świecie),
- stymuluje rynek pracy (sektor kultury generuje nowe miejsca pracy, kreuje potrzeby estetyczne oraz zwiększa popyt na nowe, bardziej wyrafinowane produkty i usługi),
- kreuje rynek dóbr kultury,
- pobudza mnożnikowe procesy gospodarcze spowodowane rozwojem infrastruktury społecznej,
- ustala funkcje metropolitarne miast,
- sprzyja alokacji potencjału ludzkiego w sektorach rozwojowych¹².

Prowadząc badania, R. Putnam zauważył, że obywatelskie regiony rozwijają się szybciej niż regiony gdzie brak jest szczególnych cech kapitału społecznego, takich jak zaufanie, normy wzajemności i sieci obywatelskiego zaangażowania. Kapitał społeczny sprzyja, a nie przeciwdziała sprawności państwa i gospodarki, bo silna gospodarka, to silne społeczeństwo i silne państwo¹³.

Powyższego twierdzenia nie zalicza się do wiedzy niesprawdzonej, znajduje ono potwierdzenie także w rzeczywistości Polski międzywojennej. Tworzono wówczas na poziomie lokalnym placówki, które miały służyć kontaktom z kulturą. Okazały się one na tyle wpływowe, że na ich zakładanie decydowano się bez pomocy władz publicznych, a ich istnienie było zwykle wyrazem oddolnej inicjatywy.

Przykładem może być działalność sądeckiego artysty okresu międzywojennego Bolesława Barbackiego, który angażował się w rozmaite akcje społeczne na rzecz miasta. Będąc w gimnazjum wraz z Józefem Kustroniem, późniejszym generałem, założył organizację Koło Filaretów, której towarzyszyło hasło *Ojczyzna – nauka - cnota*. Jego pasją oprócz malarstwa był teatr. Założył trupę aktorską dającą udane przedstawienia z okazji świąt państwowych. Wiosną 1918 roku stworzył Towarzystwo Dramatyczne w Nowym Sączu. Już

¹²Tamże, s. 16.

¹³R.Putnam, *op.cit.*, Kraków 1995, s. 275.

16 kwietnia wystawiono pierwszą sztukę: *Żabusię* G. Zapolskiej. Towarzystwo zostało przygarnięte przez *SOKÓŁ*, którego prezesem został wkrótce Bolesław Barbacki. Działalność teatru ożywiła życie kulturalne miasta. Barbacki zajął się remontem budynku *SOKOŁA*, prowadzeniem kina, osobiście zorganizował tamtejszą bibliotekę. W willi *Marya* urządził wystawę swoich obrazów, ciesząc się dużym powodzeniem¹⁴.

Był również wielkim miłośnikiem sportu, szczególnie piłki nożnej, miał doskonały talent organizatorski, potrafił wykorzystać zapał pojedynczych osób. Utworzono w Nowym Sączu różne sekcje sportowe: narciarską, drużynę hokejową, które same zarabiały na częściowe pokrycie kosztów sprzętu: kazał zrobić lodowisko i uczyć dzieci jazdy na łyżwach za odpłatnością (5 gr za jedno wejście). Barbacki miał ambitny plan założenia sokolej drużyny piłki nożnej. Do tego potrzebny był stadion z prawdziwego zdarzenia, kupiono więc plac przy ul. Morawskiego, a Barbacki sporządził projekt boiska, trybun i ogrodzenia. Wszyscy sokolnicy brali udział przy budowie: niwelacji terenu, wytyczaniu bieżni, budowaniu muru i innych pracach. Wybuch II wojny światowej przerwał te prace¹⁵.

Ponadto Barbacki w 1926 roku założył Szkołę Przemysłową Żeńską Towarzystwa Szkoły Ludowej, w 1929 roku zorganizował dla absolwentek tej szkoły Wytwórnę Przemysłową TSL. Sądeczanie jeszcze pod koniec XX w wspominali Barbackiego jako człowieka wszechstronnie utalentowanego, który wszystkie swoje umiejętności poświęcił miastu i społeczeństwu¹⁶.

Polacy w okresie międzywojennym garnęli się do kultury, nastąpił lawinowy rozwój domów kultury, pod koniec lat trzydziestych ich liczbę szacowano na blisko pięć i pół tysiąca, a po odzyskaniu niepodległości było ich zaledwie 185¹⁷.

Według danych z 1928 roku zamieszczonych w materiale *Kultura w okresie międzywojennym a dziś 1928-2008*¹⁸ kultura pełniła ważną rolę w życiu codziennym Polaków. Tabela zatytułowana *Frekwencja w kinematografach* przedstawia informacje na temat kin w 11 miastach Polski okresu międzywojennego. Zdecydowanym liderem była Warszawa z liczbą kin – 57, liczbą miejsc w kinach – 31 855 i liczbą sprzedanych biletów –

¹⁴G.Danielewicz, *Pogłos znad Dunajca*, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Nowym Sączu, Nowy Sącz 2007, s. 158.

¹⁵Rozmowa z Zofią Barbacką w dniu 25 lutego 2010.

¹⁶M.T.Maszczyk, *Bolesław Barbacki*, Krakowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1990, s. 26-27.

¹⁷E.Bobrowska, *Domy kultury jako instytucja społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] B.Jedlewska, B.Skrzypczak (red.), *Domy Kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania*, Wyd. Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych, Olsztyn 2009, s. 35.

¹⁸*Kultura w okresie międzywojennym a dziś 1928-2008*, Urząd Statystyczny w Krakowie – Ośrodek Statystyki Kultury.

12 607 919. Na pozycji trzeciej znalazł się Lwów z liczbą kin 16, liczbą miejsc w kinach 7 597 oraz liczbą sprzedanych biletów 1 800 628. Według zestawienia Kraków znalazł się na miejscu piątym z liczbą kin - 10, liczbą miejsc w kinach - 4 867 i liczbą sprzedanych biletów 1 755 059.

E. Wnuk-Lipiński powiedział, że kultura jest nośnikiem wartości i pod jej wpływem kształtuje się indywidualne i społeczne poczucie tożsamości. Historia Polski świadczy o tym, że kultura jest fundamentem tożsamości zwłaszcza tożsamości narodowej. Polska bez państwowości i Polacy bez polskiego obywatelstwa dzięki kulturze przetrwali rozbiory. Również wartości niesione przez kulturę stały się jednym z istotnych czynników pozwalających rzeszom obalić autorytaryzm komunistyczny¹⁹.

1.3. Polityka kulturalna państwa

1.3.1. Decentralizacja kultury

Jak pisze J.S. Wojciechowski, współczesną politykę kulturalną należy rozumieć jako strategię mądrego uczestnictwa w zachodzących procesach kulturowych. Do rangi zagadnień fundamentalnych urasta sprawa tożsamości i dziedzictwa jako jej źródła, a także edukacji, która umożliwi dokonanie świadomego wyboru treści kulturowych oraz problem wolności twórczej²⁰.

W państwie polskim kultura jest przedmiotem publicznej troski, w związku z tym usługi kultury uznać należy za usługi czy dobra publiczne. Dlatego politykę kulturalną należy rozważać jako politykę publiczną.

Politykę publiczną tworzą władze publiczne oraz instytucje publiczne, które realizują zadania w określonej dziedzinie. Podmiotem polityki publicznej mogą być władze państwowe, regionalne, jak i lokalne, zaś przedmiotem - zbiorowe potrzeby ogólnokrajowe, regionalne lub lokalne. Polityka publiczna nastawiona jest bowiem na zaspakajanie potrzeb zbiorowych²¹.

Polityki publiczne - zarówno te, które mają za zadanie ogólne zaspakajanie potrzeb, jak i polityki sektorowe, np. polityka kulturalna - uległy w ostatnich 20 latach ogromnym

¹⁹E.Wnuk-Lipiński, *Kultura nośnikiem wartości i fundamentem tożsamości*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009.

²⁰J.S. Wojciechowski, *Jakiej wiedzy o kulturze wymaga dziś polityka kulturalna* [w:] S.Bednarek, K.Łukasiewicz (red.), *Wiedza o kulturze polskiej u progu XXI w. Materiały konferencji przedkongresowej*, Wrocław, 8-10 czerwca 2000, Kat. Kulturoznawstwa Uniw. Wrocławskiego, Wyd. DTSK Silesia, Wrocław, s. 38.

²¹M.Sokół, M.Zmigrodzki (red.), *Encyklopedia politologii*, Wyd. Zakamycze, Kraków 1999, s. 233.

zmianom. Polityka kulturalna powinna świadomie, zgodnie z założonymi celami i wartościami, wpływać na procesy kulturowe w celu pobudzenia uczestnictwa w kulturze i jej demokratyzacji²².

K. Krzysztofek, analizując proces kulturowy społeczeństwa polskiego z końca XX wieku, dostrzegł charakterystyczną tendencję zmniejszania się sektora publicznego w kulturze, w szczególności poddania części obszarów upowszechniania kultury regulacjom wolnego rynku. Na skutek procesów transformacyjnych państwo obok rynku i społeczeństwa obywatelskiego stało się jednym z aktorów *gry o kulturę*²³.

Od roku 1990 nastąpiły poważne zmiany w sposobie postrzegania kultury, roli państwa w kulturze oraz w podejściu do opracowywania polityki kulturalnej. K. Krzysztofek przedstawił ten proces do 1998 roku, dzieląc na kolejne etapy, które powiązał bezpośrednio z kolejnymi kadencjami parlamentarnymi i zmianami ekip rządowych²⁴:

I etap – to pierwsze lata po przełomie, to czas odrzucenia potrzeby prowadzenia polityki kulturalnej przez państwo. Jednakże okazało się, że interwencja w tym obszarze jest konieczna. W dniu 25 października 1991 roku weszła w życie, wielokrotnie nowelizowana, lecz dotąd obowiązująca, ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej²⁵.

II etap – od przyjęcia w 1993 roku przez rząd dokumentu *Polityka kulturalna państwa. Założenia*²⁶. Wskazano w nim, że polityka kulturalna państwa jest użyteczna dopóty, dopóki państwo nie wyrzeka się wpływu na życie kulturalne i uczestniczenie społeczeństwa w kulturze, a także do czasu uznawania kultury za niezbywalny składnik tożsamości narodowej. Zadeklarowano, że polityka kulturalna nie będzie centralnie zarządzana, a także że nie będzie ideologicznej kontroli nad życiem kulturalnym i działalnością instytucji kultury. Nie omieszkało też zauważyć, że polityka kulturalna nie powinna włączać się w spory ideologiczne. Wskazane zostały dwa obszary priorytetowe: ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz ochronę ksiązek. Wyraźnie zaznaczono

²²K.Krzysztofek, *Polityka kulturalna międzynarodowych raportach o kulturze*, [w:] K.Mazurek-Łopacińska (red.), *Problemy zarządzania sferą kultury i turystyki*, Warszawa-Wrocław 1999, s. 11.

²³K.Krzysztofek, *Ewolucja założeń i programów polityki kulturalnej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] T.Kostyrko, M.Czerwiński (red.), *Kultura polska w dekadzie przemian*, Instytut Kultury, Warszawa 1999, s. 267-294.

²⁴Tamże, s. 19-22.

²⁵Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz.U. z 1991, nr 114, poz. 493.

²⁶*Polityka kulturalna państwa. Założenia*. Ministerstwo Kultury i Sztuki, Warszawa, 10 sierpnia 1993, cyt.za: K.Krzysztofek, *Ewolucja założeń i programów polityki kulturalnej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] T.Kostyrko, M.Czerwiński (red.), *Kultura polska w dekadzie przemian*, Instytut Kultury, Warszawa 1999, s. 267-294.

ograniczoną rolę Ministra Kultury i Sztuki w sposobie realizacji zadań, przy zachowaniu możliwości interwencji finansowej oraz decentralizację zarządzania instytucjami kultury. Poparto również pozyskiwanie środków na kulturę spoza budżetu państwa, szczególnie poprzez zwiększenie zaangażowania samorządów, wspólne prowadzenie instytucji przez administrację rządową i samorządową, zwiększenie dochodów własnych instytucji²⁷. Zaproponowano także rozwój prywatnego mecenatu kultury.

III etap – rozpoczyna przejęcie władzy przez koalicję SLD – PSL. Utrzymane zostały zasady związane z decentralizacją w zarządzaniu kulturą i jej finansowaniu. Popierano współdziałanie środków prywatnych w publicznym finansowaniu kultury. Na przełomie 1995 i 1996 roku przyjęty został dokument *Zadania Ministerstwa Kultury i Sztuki 1996-1997*, w którym zdecydowanie podtrzymano jako priorytet czytelnictwo oraz ochronę dziedzictwa kulturowego. Dodana została jako priorytet edukacja kulturalna. W 1996 roku Prezydent RP przedstawił *Kartę Kultury Polskiej*, która zawierała postulat usuwania dysproporcji cywilizacyjnych pomiędzy aglomeracjami a prowincją poprzez tworzenie systemu edukacji kulturalnej, kompleksowe przygotowanie nauczycieli i działaczy kultury oraz równy dostęp do kultury. Pomimo że dokument generalnie ma charakter deklaracyjny, postuluje kilka sposobów realizacji opisanych założeń. Podniesiono także kwestię promocji polskiej kultury na świecie²⁸.

IV etap – to okres po wyborach w 1997 roku i przejściu władzy przez koalicję AWS – UW, a następnie AWS. Wówczas utrzymano wolę zaangażowania państwa w rozwój kultury. W 1998 roku zostało opracowanych 10 priorytetów o różnorodnym charakterze, z których część wyróżniła następujące dziedziny kultury: ochronę dziedzictwa kulturowego i promocję polskiej kultury za granicą. Większość miała charakter deklaracyjny i wiązała się z kształtowaniem postaw, kształceniem, promocją współpracy na rzecz kultury itp.

W dokumencie *Kierunki polityki kulturalnej rządu z 9 marca 1999 roku* ustalono, że wspieranie i rozwój wspólnoty narodowej i obywatelskiej, utrzymanie i popularyzowanie dziedzictwa narodowego, upowszechnianie edukacji kulturalnej oraz promocja kultury polskiej za granicą są podstawowymi zadaniami państwa. Opisując sposób realizowania polityki kulturalnej do 2001 roku, zaakcentowano silny związek ze środowiskami twórczymi,

²⁷Tamże, s.17.

²⁸*Karta Kultury Polskiej*, 1996, cyt.za: K.Krzysztofek, *Ewolucja założeń i programów polityki kulturalnej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] T.Kostyrko, M.Czerwiński (red.), *Kultura polska w dekadzie przemian*, Instytut Kultury, Warszawa 1999, s. 267-294.

stowarzyszeniami i towarzystwami regionalnymi. Zadeklarowano wsparcie dla bibliotek i ośrodków kultury, pism literackich i artystycznych, a także dla polskiej sztuki filmowej. Uznano ochronę dziedzictwa kulturowego za najważniejszy obszar polityki kulturalnej państwa i samorządu terytorialnego. Program działania miał charakter deklaracyjny²⁹.

V etap – wg autora rozpoczyna dokument z kwietnia 2002 roku *Projekt zmian organizacji i finansowania kultury*³⁰. Opracowano diagnozę funkcjonowania instytucji kultury w Polsce, a także wskazano kierunki rozwoju działalności kulturalnej. Zamieszczono ponadto sugestie wzorowania się na praktykach zachodnioeuropejskich w organizowaniu działalności kulturalnej. W dokumencie założono między innymi systematyczny wzrost nakładów na kulturę ze środków publicznych. Przedstawiono propozycję nowego systemu finansowania kultury oraz propozycje zmian legislacyjnych. Autor zauważa, że dokument nie zawierał nowej koncepcji polityki kulturalnej państwa.

Inaczej przemiany w polityce kulturalnej państwa przedstawił J. Purchła, który wyróżnił cztery fazy w procesie kształtowania się zmian systemowych w kulturze. Uważa, że najistotniejsze znaczenie dla funkcjonowania sektora kultury miał proces decentralizacji, który podzielił na następujące etapy³¹:

Pierwszy okres to lata 1989–1991, w których nastąpił wstępny etap transformacji polegający na prywatyzacji rynków książki i muzycznego oraz zapoczątkowaniu procesu decentralizacji zadań publicznych z zakresu kultury. Wówczas to gminy przejęły większość placówek propagowania kultury: biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice, kluby i niektóre muzea. Wchodzenie kultury w wolny rynek wywoływało ostrą reakcję środowiska. Pojawiły się głosy podważające potrzebę tworzenia tzw. polityki kulturalnej państwa, jak i broniące państwowej wizji odpowiedzialności za obszar kultury wobec ograniczenia wydatków publicznych na kulturę. Sporadycznie dostrzegano możliwość przyjęcia innych modeli organizacji instytucji kultury – nieetatowych, nieformalnych. W okresie tym wyraźnie wzrosła aktywność nowych podmiotów tzw. trzeciego sektora (fundacji, stowarzyszeń). W 1990 r. ministerstwo opracowało dokument *Kultura w okresie przejściowym*.

²⁹K.M.Ujazdowski, *Kultura. Racja stanu*. Program działania Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, MKiDzN, Warszawa 2000, cyt.za: K.Krzysztofek, *Ewolucja założeń i programów polityki kulturalnej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] T.Kostyrko, M.Czerwiński (red.), *Kultura polska w dekadzie przemian*, Instytut Kultury, Warszawa 1999, s. 267-294.

³⁰Minister Kultury, *Projekt zmian organizacji i finansowania kultury*, Debata Szansa dla kultury w Muzeum Narodowym w Warszawie, Warszawa 6 kwietnia 2002, cyt.za: K.Krzysztofek, *Ewolucja założeń i programów polityki kulturalnej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] T.Kostyrko, M.Czerwiński (red.), *Kultura polska w dekadzie przemian*, Instytut Kultury, Warszawa 1999, s. 267-294.

³¹J.Purchła, *Kultura a transformacja Polski*, Rocznik Międzynarodowego Centrum Kultury, Kraków 2001, s. 28-30.

Lata 1991–1993 Purchla określa jako kolejny etap reformowania instytucji kultury. Zdecentralizowano wówczas zarządzanie nimi, dzieląc je na państwowe i samorządowe. Zgodnie z ówczesnym stanowiskiem rządu polityka kulturalna prowadzona przez państwo powinna sprzyjać rozwojowi demokracji i społeczeństwa obywatelskiego, umożliwić twórcom i instytucjom kulturalnym przejście do gospodarki rynkowej, umożliwić ochronę najcenniejszych wartości kulturalnych. Podstawą tak rozumianej polityki miała być decentralizacja, wspieranie z budżetu państwa jedynie wybranych, najistotniejszych instytucji i przedsięwzięć, wspieranie pozapaństwowych struktur instytucjonalnych oraz mechanizmów ich finansowania, które mogłyby uzupełnić państwową opiekę nad kulturą³².

W tym czasie ważnym projektem był *Program Pilotażowy Reformy Administracji Publicznej* z roku 1993, w ramach którego 46 największych miast dobrowolnie, w drodze porozumienia z organami administracji rządowej, przejęło dodatkowe zadania, a wśród nich prowadzenie instytucji kultury. Powstały liczne kontrowersje przy przejmowaniu i prowadzeniu tych zadań, po upływie roku wiele miast wycofało się z ich realizacji. Dominowały próby łagodzenia powstających napięć, poszukiwania innej, nierynkowej orientacji dla rozwoju sektora kultury.

Według Purchli podczas **trzeciego etapu, tj. w latach 1993–1997**, utrzymywano centralny model zarządzania instytucjami kultury i całym sektorem. Zauważa on również, że jedynie na mocy ustawy o dużych miastach z dniem 1 marca 1996 większość z przejmowanych w ramach pilotażu zadań (po korekcie głównie zasad finansowania) została przekazana 46 gminom (ostatecznie 43) o statusie miast jako zadania własne (nowelizacje ustawy w 1996 oraz 1997). W sumie od 1 stycznia 1996 miasta przejęły od administracji rządowej 79 instytucji kultury. Nadal jednak dostrzega, w gestach o charakterze opiekuńczym, tęsknotę za okresem wszechwładzy państwa. W dokumencie ministerialnym z 1995 zamieszczono zapis mówiący, że ponadczasowym zobowiązaniem państwa jest sprawowanie opieki nad polską kulturą. Znalazła się tam również idea mecenatu państwa nad kulturą. Podobne deklaracje zawarł Prezydent RP w *Karcie Kultury Polskiej* 1996, w której przedstawione zostały obowiązki państwa dotyczące ochrony materialnego i duchowego dorobku kultury, a także zapewnienia społeczeństwu powszechnego i równego uczestnictwa w kulturze oraz powszechnej edukacji kulturalnej.

³²R. Borowiecki, *op.cit.*, Kraków 2004, s. 82.

W 1997 roku rozpoczął się kolejny etap reformowania zarządzania kulturą, który, jak pisze Purchla, zakończył się trwałą reformą decentralizacyjną i kompetencyjną przełomu lat 1998/1999. Powstały wówczas samorządowe województwa i powiaty, które stały się organizatorami większości dotychczasowych państwowych instytucji kultury. Samorządy przejęły instytucje od wojewodów, ministrów i kierowników urzędów centralnych. Przebieg procesu decentralizacji wspomagany był kilkoma aktami prawnymi, z których najistotniejszymi były ustawy konstytuujące samorządy terytorialne oraz ustawa o finansach publicznych.

Obecnie toczy się dyskusja wśród naukowców, jaka jest polityka kulturalna państwa. Podczas sympozjum pt. *Animacja i upowszechnianie kultury w kontekście zarządzania* na Kongresie Kultury Polskiej w Krakowie D. Ilczuk oświadczyła, że sektor kultury pozostał nadal jedynym niezreformowanym w Polsce. Ekspertki napisali już wiele prac, m.in. Purchla, Misiołek, ale nadal nie jest zdefiniowana polityka kulturalna, nie wiemy do czego dążymy, nie ma deklaracji politycznej rządu, jaka jest koncepcja polityki kulturalnej, czego należy oczekiwać od poszczególnych sektorów, a do czego zobowiązuje się sektor publiczny³³.

Ilczuk uważa, że dzięki decentralizacji władzy możliwe jest przestrzeganie zasady subsydiarności, zgodnie z którą decyzje podejmowane są najbliżej tych, których dotyczą. Decentralizacja w doświadczonych demokracjach europejskich polega na formalnym delegowaniu kompetencji decyzyjnych i finansowych ze szczebla rządowego na samorządowy lub włączenia do zarządzania kulturą organizacji pośredniczących, tzw. *arm's length*.

Autorka zauważa, że decentralizacja władzy to fundamentalny problem transformacji ustroju totalitarnego w demokratyczny. Środowiska kulturalne stawiają pytania. Czy reforma administracyjna niesie zagrożenie dla kultury, czy nie pogarsza istniejącej sytuacji, czy jest może szansą dla rozwoju kultury? Czy w sytuacji słabo rozwiniętego społeczeństwa obywatelskiego samorządy zdołają sprostać realizacji zadań związanych z kulturą?³⁴

Autorka pisze o wyjątkowym znaczeniu silnego społeczeństwa obywatelskiego w kształtowaniu polityki kulturalnej i rozwoju kultury. Sprzyja ono powstawaniu oferty kulturalnej odpowiadającej potrzebom społeczeństwa i realizowanej przy jego współudziale. Dzięki powstawaniu indywidualnych inicjatyw rozbudzone zostaje aktywne uczestnictwo

³³D. Ilczuk, sympozjum *Animacja i upowszechnianie kultury w kontekście zarządzania*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009.

³⁴D. Ilczuk, *Polityka kulturalna w społeczeństwie obywatelskim*, Narodowe Centrum Kultury Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, s. 13.

w kulturze. Łagodzi dysproporcje w dostępie do kultury poprzez realizację interesów grup społecznych pozostających na uboczu.³⁵

W obecnym życiu politycznym nie można oddzielić sfery tworzenia polityki od sfery wprowadzania jej w życie. Podział ten jest sztuczny. Sposób wprowadzania w życie często ogólnych celów to domena administracji jakże często pozostająca poza kontrolą sfery politycznej. Ponadto administracja bywa również bardzo aktywna na etapie tworzenia polityki. Związane jest to z faktem, że zasiadający w samorządzie, parlamencie a nawet w rządzie politycy są amatorami w dziedzinach, w których zmuszeni są podejmować decyzje, oczekują od administracji między innymi ocen, ekspertyz, przygotowania aktów prawnych. Sytuacja taka prowadzi do tzw. polityzacji administracji, która wyraża się daleko idącymi zmianami kadrowymi wraz ze zmianą politycznych opcji rządzących, która stawia pod znakiem zapytania jej wysokie kwalifikacje do wykonywania zadań publicznych i występowania w roli eksperta³⁶.

Zagrożenia wynikające z polityzacji kultury zostały przeanalizowane przez D. Ilczuk na podstawie doświadczeń krajów zachodnioeuropejskich, gdzie wystąpiło zjawisko oddzielenia się elitarnej kultury państwowej od kultury *dla ludzi* spowodowane subsydiowaniem projektów promujących wyłącznie sztukę na wysokim poziomie. Autorka podkreśla rolę *arm's length*, aby nie dopuścić do sytuacji, która wystąpiła w Wielkiej Brytanii. Tam *przedłużone ramię* było na tyle długie, że politycy pozbyli się odpowiedzialności za kulturę i władza została skupiona w rękach centralnych organizacji *quangos*³⁷. Niekorzystne jest również ukierunkowanie polityki kulturalnej na schlebienie niskim gustom w celu pozyskania jak największej rzeszy społeczeństwa³⁸.

Krytyka kwalifikacji administracji publicznej, kryzys finansów publicznych, zwiększające się potrzeby społeczne, rosnące aspiracje, a w konsekwencji niezadowolenie z realizacji zadań przez sektor publiczny, to wszystko wpłynęło na konieczność poszukiwania sprawniejszych i efektywniejszych sposobów zarządzania³⁹.

³⁵Tamże, s. 27.

³⁶G.Prawelska-Skrzypek, *Polityka kulturalna polskich samorządów. Wybrane zagadnienia*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 14.

³⁷Quangos (quasi niezależne organizacje pozarządowe). Organizacje pozarządowe, wykonujące zadania o charakterze administracyjnym i wydające publiczne pieniądze, działające na styku sektora prywatnego i publicznego. Są w dużym stopniu wyjęte spod kontroli instytucji demokratycznych.

³⁸D. Ilczuk, *op.cit.*, Kraków 2002, s. 105.

³⁹G.Prawelska-Skrzypek, *op.cit.*, Kraków 2003, s. 15.

1.3.2. Rozwiązania legislacyjne i organizacyjne w sektorze kultury

Kultura warunkuje rozwój społeczny i gospodarczy oraz kształtuje postawy obywateli i formy instytucjonalne państwa. Nie jest tylko elementem państwa, ale podstawą do wszelkich zmian instytucjonalno–ekonomicznych społeczeństwa. Dlatego art. 6.1 Konstytucji stanowi: *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju*⁴⁰.

W Konstytucji są poruszane nie tylko zagadnienia, które wprost odnoszą się do kultury, ale także związane z nią w sposób pośredni: zasady działalności gospodarczej prowadzonej również w zakresie kultury, rola organów władzy, niezależność Kościołów, które są między innymi nośnikami kultury, zasada wolności mediów, których rolą jest także przekazywanie treści kulturalnych.

Czym jest kultura w rozumieniu prawa, wyjaśnione zostało w dwóch obecnie obowiązujących aktach prawnych. Jednym z nich jest ustawa o działach administracji rządowej⁴¹. Zgodnie z tą ustawą dział *kultura i ochrona dziedzictwa narodowego* traktuje o sprawach rozwoju i opieki nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem narodowym, a także działalności kulturalnej, ze szczególnym uwzględnieniem mecenatu państwa nad tą działalnością (art. 14, ust.1), tj.:

- 1) podtrzymywaniem i rozpowszechnianiem tradycji narodowej i państwowej,
- 2) ochroną dóbr kultury i muzeów,
- 3) ochroną miejsc pamięci narodowej, grobów i cmentarzy wojennych, pomników zagłady i ich sfer ochronnych,
- 4) działalnością twórczą, artystyczną, kulturą ludową i rękodzieła artystycznego i ich ochroną,
- 5) wydawnictwami, księgarstwem, bibliotekami, czytelnictwem,
- 6) edukacją kulturalną,
- 7) wystawami artystycznymi,
- 8) polityką audiowizualną,
- 9) amatorskim ruchem artystycznym, organizacjami i stowarzyszeniami regionalnymi oraz społeczno–kulturalnymi,

⁴⁰Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 oraz sprostowanie Dz.U. z 2001 r. nr 28, poz. 319.

⁴¹Ustawa z 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, Dz.U. z 1999 r. nr 82 poz. 928 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami.

- 10) wymianą kulturalną z zagranicą,
- 11) działalnością widowiskową i rozrywkową.

Drugim aktem prawnym jest ustawa o ochronie dóbr kultury⁴² wymieniająca dobra kultury, które mogą być przedmiotem ochrony (art.5).

Obie przywołane ustawy wzajemnie się uzupełniają, definiując w sposób kompleksowy kulturę w ujęciu wąskim, z uwzględnieniem tak obszarów działalności kulturalnej, jak i wytworów kultury⁴³.

1.3.3. Kompetencje w zarządzaniu kulturą

Organem podstawowym władzy państwowej w dziedzinie kultury jest minister właściwy do spraw kultury⁴⁴, który kieruje działem administracji rządowej określanym jako *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, dysponuje częścią budżetu państwa, jak również sprawuje nadzór nad Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych.

W regionach do zadań własnych gminy należy zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W szczególności w obrębie kultury do zadań gmin należy opieka nad bibliotekami gminnymi i innymi placówkami upowszechniania kultury⁴⁵.

Pewne zadania o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury i ochrony dóbr kultury wykonuje powiat⁴⁶. Samorząd województwa w strategii jego rozwoju wyznacza cele związane ze wspieraniem i prowadzeniem działań na rzecz podnoszenia poziomu wykształcenia obywateli, wspierania rozwoju nauki, a także ze współpracą pomiędzy sferą nauki i gospodarki oraz z rozwojem kultury, ochrony i racjonalnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego.

Działalność kulturalna obejmuje tworzenie, upowszechnianie i ochronę kultury. W myśl Ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁴⁷ państwo sprawuje

⁴²Ustawa z 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, Dz.U. z 1999 r. nr 98 poz. 1150 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami.

⁴³R.Borowiecki, *op.cit.*, Kraków 2004, s. 24-27.

⁴⁴Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 29 marca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Kultury, Dz.U. z 2002 r. nr 32, poz. 303.

⁴⁵Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami.

⁴⁶Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1592 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami.

⁴⁷Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz.U. z 2001 r. nr 13, poz. 123 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami. Ustawa stanowi jedynie zasady ogólne. Zasady szczegółowe są zawarte w innych ustawach.

mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań inicjatyw kulturalnych oraz na ochronie dziedzictwa kultury.

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspierać finansowo, w ramach mecenatu państwa, realizację planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, które realizowane są przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych.

Podobny mecenat sprawują także organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie swoich kompetencji. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie działalności kulturalnej jest celem statutowym. Jest to zadanie własne jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym. Podmioty, które tworzą instytucje kultury, zwane są organizatorami.

1.3.4. Zarządzanie instytucjami kultury

Nazwa *instytucja kultury* jest zastrzeżona dla tych form organizacyjnych działalności kulturalnej, które działają na podstawie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Instytucje kultury działają w oparciu o akt o ich utworzeniu oraz statut nadany przez organizatora. Osobowość prawną otrzymują wraz z wpisem do rejestru prowadzonego przez organizatora, wpisowi zaś podlegają z urzędu⁴⁸.

Założycielem ich jest minister lub kierownik urzędu centralnego w przypadku państwowych instytucji kultury bądź samorząd terytorialny, jeśli są to samorządowe instytucje kultury. Tworząc instytucję kultury, organizator wyposaża ją w niezbędne mienie, które z chwilą wpisania instytucji do rejestru staje się mieniem nowego podmiotu. Instytucje kultury samodzielnie gospodarują przydzieloną i nabytą częścią mienia oraz prowadzą samodzielną gospodarkę w ramach posiadanych środków, kierując się zasadą efektywności ich wykorzystania.

⁴⁸Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 17 lutego 1992 r. w sprawie sposobu prowadzenia rejestru instytucji kultury, Dz.U. z 1992 r. nr 20, poz. 80.

W myśl Ustawy o finansach publicznych⁴⁹ państwowe i samorządowe instytucje kultury są zaliczane do jednostek sektora finansów publicznych. Instytucje kultury z uzyskiwanych przychodów pokrywają koszty bieżącej działalności i zobowiązania. Są to wpływy z prowadzonej działalności, ze sprzedaży składników majątku ruchomego, z wyjątkiem zabytków, oraz wpływy z najmu i dzierżawy składników majątkowych, dotacje z budżetu państwa i samorządu, a także środki otrzymane od osób fizycznych i prawnych oraz z innych źródeł.

Minister lub kierownik centralnego urzędu administracji rządowej może powierzyć jednostce samorządu terytorialnego, za jej zgodą, prowadzenie instytucji kultury. Instytucja taka pozostaje instytucją państwową i otrzymuje wówczas konieczne do wykonania zadań środki finansowe. Natomiast w przypadku gdy państwowa instytucja kultury zostaje przekazana jednostce samorządu terytorialnego na jej wniosek, w celu wykonywania zadań własnych w zakresie działalności kulturalnej, takich środków finansowych nie otrzymuje.

Tym różni się *powierzenie* od *przekazania*, którego warunkiem niezbędnym jest wykazanie przez jednostkę samorządu terytorialnego, że ma opracowany program działania oraz posiada wystarczające środki na prowadzenie instytucji kultury. Na podstawie umowy następuje przekazanie instytucji kultury, mienie przekazywanej instytucji nabywa nieodpłatnie właściwa jednostka samorządu terytorialnego.

1.3.5. Finansowanie instytucji kultury

Działalność kulturalna instytucji kultury, która polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury, nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów ustawy prawo działalności gospodarczej⁵⁰, ponieważ jeśliby uznać swobodę za podstawę działalności kulturalnej, to wówczas regulatorem finansowania kultury powinien być rynek. Uniemożliwiłoby to realizację konstytucyjnej zasady o równym dostępie do kultury i ochronie dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z założeniami sektor publiczny jest głównym mecenasem kultury, ale nie jedynym. Mecenat prywatny stanowi uzupełnienie, nie alternatywę dla publicznego finansowania kultury. Podmioty prowadzące działalność kulturalną tak publiczne, jak

⁴⁹Ustawa z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych, Dz.U. z 1998 r., nr 155, poz. 1014 z późniejszymi zmianami.

⁵⁰Ustawa z dnia 19 listopada 1999r. – Prawo działalności gospodarczej, Dz.U. z 1999 r. nr 101, poz. 1178 z późniejszymi zmianami.

prywatne mogą otrzymywać dotacje na realizację zadań państwowych związanych z polityką kulturalną państwa.

Organizator instytucji kultury winien jej zapewniać środki konieczne do rozpoczęcia i prowadzenia działalności oraz do utrzymania obiektu, w którym jest ona prowadzona. Przynależą mu także atrybuty nadzorcze oraz podejmuje on decyzje o obsadzie kierownictwa instytucji. Natomiast organizator nie odpowiada za zobowiązania instytucji.

Instytucja samodzielnie gospodaruje przydzieloną i nabytą częścią mienia, a także prowadzi samodzielną gospodarkę w ramach posiadanych środków, kierując się zasadami efektywności ich wykorzystania. Podstawą gospodarki finansowej instytucji jest jej plan działania uwzględniający wysokość dotacji, zatwierdzony przez dyrektora. Plan zawiera w zależności od potrzeb: plan usług, plan przychodów i kosztów, plan remontów i konserwacji środków trwałych, plan inwestycji. Instytucja kultury pokrywa koszty bieżącej działalności i zobowiązania z uzyskiwanych przychodów, którymi są wpływy z prowadzonej działalności, dotacje z budżetu, środki otrzymane od osób fizycznych i prawnych oraz z innych źródeł. Wysokość rocznej dotacji na działalność instytucji kultury ustalana jest przez organizatora.

Zgodnie z ustawą o finansach publicznych minister właściwy do spraw kultury posiada w dyspozycji część budżetu państwa i może ją spożytkować zgodnie z obowiązującą w danym roku ustawą budżetową. Na podobnych zasadach środkami dysponują samorządy terytorialne.

Jednostkom samorządu terytorialnego zapewnia się udział w dochodach publicznych proporcjonalnie do przypadających im zadań. Na dochody jednostek samorządu terytorialnego składają się ich dochody własne oraz subwencje ogólne⁵¹ i dotacje celowe⁵² z budżetu państwa. Jednostki samorządowe mają prawo samodzielnego ustalania wysokości podatków i opłat lokalnych w zakresie określonym umową.

Jednostki samorządu terytorialnego otrzymują z budżetu państwa dotacje celowe na dofinansowanie bieżących zadań własnych związanych z prowadzeniem instytucji kultury oraz dotacje na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury realizowane przez instytucje kultury, dla których jednostka samorządu terytorialnego jest organizatorem.

⁵¹Definicja wg encyklopedii zarządzania: subwencja (łac. *subventio*) to bezzwrotna pomoc finansowa, udzielana przez państwo ze środków budżetowych różnym podmiotom w celu wsparcia ich działalności.

⁵²Dotacja celowa zgodnie z art. 106 ust. 2 pkt 1 ustawy o finansach publicznych Dz.U. Nr 249 poz. 2104 jest rodzajem wydatku z budżetu państwa przeznaczonym na finansowanie lub dofinansowanie konkretnego zadania.

Środkiem pozwalającym na zdobycie pieniędzy na kulturę jest Fundusz Promocji Twórczości⁵³, który przeznaczony jest na realizację zadań wynikających z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, tj. dotacje do wydań, stypendia i zapomogi. Funduszem tym dysponuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Ponadto dysponuje on środkiem specjalnym, „Promesy Ministra Kultury”, pochodzącym z dopłat do stawek w grach liczbowych będących monopolem państwa⁵⁴.

1.4. Wydatki na kulturę w latach 2007-2008

1.4.1. Wydatki budżetu państwa

Przedmiotem analizy są następujące źródła finansowania:

- wydatki budżetu państwa realizowane głównie przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- wydatki jednostek samorządu terytorialnego,
- środki funduszy zagranicznych, zwłaszcza Unii Europejskiej.

Według danych raportu *Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury*⁵⁵ opracowanego na zlecenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2009 roku wysokość wydatków publicznych, czyli budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2008 roku wzrosła w porównaniu z rokiem poprzednim i wyniosła 6 798,1 mln zł, tj. o 14,7 % więcej w porównaniu do roku 2007 (wówczas wartość wydatków na kulturę wynosiła 5 928,4 mln zł).

Raport wykazuje również, że począwszy od roku 2003 nastąpił wzrost finansowania sektora kultury spowodowany głównie wzrostem wydatków majątkowych, na co istotny wpływ mają napływające środki z Unii Europejskiej. Od 2006 roku zauważalny jest również wzrost wydatków gospodarstw domowych na kulturę.

Wydatki budżetu państwa, po wydatkach jednostek samorządu terytorialnego, stanowią największy udział w finansowaniu działalności kulturalnej w Polsce. W 2007 roku wydatki Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego wyniosły 1 946,9 mln zł, co

⁵³Fundusz Promocji Twórczości, jest państwowym funduszem celowym utworzonym na mocy ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U. Nr 24, poz. 83.

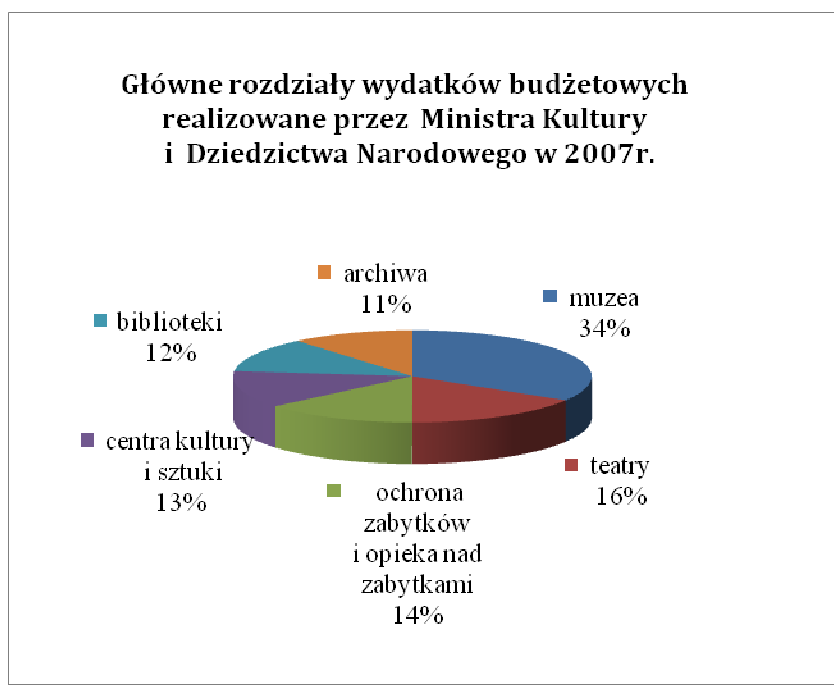
⁵⁴R.Borowiecki, *op.cit.*, Kraków 2004, s. 31.

⁵⁵*Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2009, s. 45.

stanowiło 0,72 % wszystkich wydatków budżetu państwa, udział wydatków na kulturę w strukturze wydatków budżetu państwa to zaledwie 0,87 % w 2007 roku.

W zdecydowanej większości środki te wykorzystywane są na działalność bieżącą, ich wartość nieznacznie rośnie. Przeznaczone są w szczególności na utrzymanie szkół i uczelni artystycznych, instytucji kultury oraz administracji ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W dziale kultura i ochrona dziedzictwa narodowego około 60% środków przekazywanych jest na utrzymanie kilkudziesięciu instytucji kultury. Na działalność programową przeznaczają się około 15% wartości wydatków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, która realizowana jest za pomocą Programów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Planowana kwota w ramach programów w 2008 roku wyniosła 310 mln zł. W formie dotacji celowej dla fundacji i stowarzyszeń przekazano w 2007 roku kwotę 6,1 mln zł.

Budżet państwa na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego zdecydowanie największą część wydatków przeznaczają na muzea: ich udział jest stały i stanowi około 1/3. Kolejną istotną pozycją są teatry (16%), następnie ochrona zabytków i opieka nad nimi (14%), niewiele mniejszy udział mają centra kultury (13%), biblioteki (12%) i archiwa (11%) (patrz wykres 1).

Wykres 1: Wydatki budżetu państwa na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2007 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu *Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury*, s. 51.

A. Tomaszewski uważa, że środki na ochronę zabytków są za niskie, nie powinny one pochodzić wyłącznie z budżetu ministra kultury, ale należy znaleźć w budżecie państwa dodatkowe źródło finansowania dla dziedzictwa kulturowego, gdyż zabytki to zasób nieodnawialny, a na ich niszczeniu traci świadomość narodowa⁵⁶.

Wydatki z tytułu dotacji w większości przeznaczane są na instytucje podległe Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁵⁷.

W 2007 roku w skład 76 instytucji finansowanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wchodziło:

- 41 państwowych instytucji kultury,
- 14 instytucji kultury, które wpisane są do rejestru Ministra, ale współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego,
- 14 instytucji kultury, które wpisane są do rejestru jednostek samorządu terytorialnego, ale współprowadzone przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- 6 instytucji filmowych,
- Polski Instytut Sztuki Filmowej.

Systematycznie rosną środki finansowe w ramach Programów Ministra Kultury. Największy udział przypada na program Dziedzictwo Kulturowe, dla którego w roku 2008 zwiększono środki w porównaniu z 2006 o blisko 100 mln zł⁵⁸.

Dodatkowe środki, zwłaszcza na wsparcie rozwoju twórczości, dostępne są w ramach Funduszu Promocji Twórczości. Istnieje również Fundusz Promocji Kultury, który jest funduszem celowym przewidzianym w Ustawie o grach hazardowych⁵⁹, a przeznaczonym wyłącznie na promowanie i wsparcie szeroko rozumianych przedsięwzięć artystycznych. W 2007 r. środki wydatkowane w ramach tego funduszu stanowiły 13,5 % wartości wydatków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁶⁰.

⁵⁶A. Tomaszewski, *Kultura nośnikiem wartości i fundamentem tożsamości*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009.

⁵⁷*Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2009, s. 49.

⁵⁸Tamże, s. 61.

⁵⁹Ustawa o grach hazardowych z dnia 19 listopada 2009, Dz.U. z 2009 r. Nr 201, poz. 1540, art. 87.

⁶⁰Tamże, s. 64.

1.4.2. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego

Po reformie administracyjnej z 1998 r. samorzady przejęły dużą część zadań spoczywających na Ministerstwie Kultury.

Obecnie samorzady wszystkich szczebli prowadzą własną politykę kulturalną, której szczególnie ważnym elementem jest ochrona istniejącego na terenie danej jednostki samorządu terytorialnego materialnego zasobu dziedzictwa kultury⁶¹.

Rok	2007	2008
Kwota wydatków (w mln zł)	5 928,4	6 798,1
% udział jst	78,8%	79%

Tabela 1: Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w strukturze wydatków budżetu państwa i samorządu terytorialnego (w mln zł) w latach 2007 -2008.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Główny ciężar wydatków na kulturę został przerzucony na jednostki samorządu terytorialnego (patrz tabela nr 1): w roku 2007 udział w wydatkach jednostek samorządu terytorialnego stanowił 78,8 % ogółu wydatków publicznych, a w 2008 roku 79 % wydatków poniesionych na działalność kulturalną.

Lata	Gminy z miastami na prawach powiatu	Powiaty	Województwa	Wydatki jst ogółem
2007	3 492,3	79,01	1 158,6	4729,9
2008	4 035,9	83,8	1 291,9	5411,6

Tabela 2: Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na poszczególnych szczeblach samorządu terytorialnego (w mln zł) w latach 2007 -2008.

Źródło : opracowanie własne na podstawie danych GUS

Jednostki samorządu terytorialnego w roku 2007 przeznaczyły 4,7 mld zł na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, a w 2008 roku 5,4 mld zł (patrz tabela nr 2). Największy udział w wydatkach jednostek samorządu terytorialnego, około 75 %, mają gminy z miastami na prawach powiatu, udział województw wynosi około 24 %, zaś powiaty w minimalnym stopniu zasilają sferę kultury.

⁶¹G.Prawelska-Skrzypek, *op.cit.*, Kraków 2003, s.119.

Widoczna jest tendencja wzrostowa udziału gmin w strukturze wydatków jednostek samorządu terytorialnego na kulturę, co świadczy o postępującej decentralizacji w sferze kultury. W roku 2007 gminy łącznie z miastami na prawach powiatu przeznaczyły około 3,5 mld zł na kulturę, w 2008 ponad 4 mld zł.

Udział powiatów jest nieznaczny i kształtuje się na poziomie 79 mln w 2007 roku i nieco wyższym – około 84 mln - w roku 2008. Głównymi pozycjami w wydatkach powiatów są dotacje dla muzeów.

Na poziomie samorządów województw podejmowane i realizowane są zadania związane z ochroną zabytków oraz organizowaniem i prowadzeniem działalności kulturalnej poprzez tworzenie instytucji kultury. Zgodnie z ustawą o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej art. 9 ust. 3 instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego, mogą otrzymywać dotacje w celu wykonywania zadań objętych mecenatem państwa⁶².

Wydatki samorządów województw na kulturę zależne są od wielkości budżetów samorządów województw. Na uwagę zasługuje fakt, że tylko nieliczne województwa wspierają różne podmioty, które swą aktywność formułują w projektach składanych w systemie konkursowym.

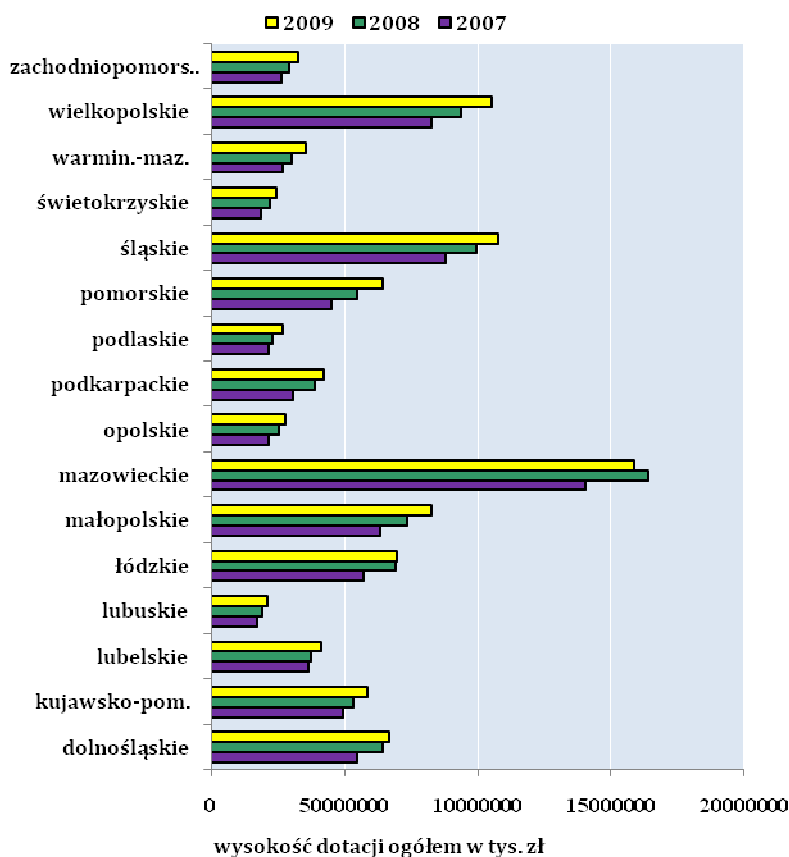
Wysokość dotacji podmiotowej⁶³ dla instytucji kultury w poszczególnych województwach Polski, dla których województwa pełniły funkcję organizatora, wzrasta od roku 2007 z kwoty 780 mln zł, poprzez 898 mln zł w 2008, do 966 mln zł w roku 2009.

Analizując wysokości środków przeznaczanych w poszczególnych województwach na dotacje podmiotowe dla instytucji kultury również zauważalna jest tendencja wzrostowa (patrz wykres 2).

⁶²K.Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Wydawnictwo Wolters, Warszawa 2007, s.103.

⁶³Dotacja podmiotowa to zgodnie z art. 106 ust.2 pkt 2 ustawy o finansach publicznych Dz.U. Nr 249 poz. 2104 taka dotacja która przeznaczona jest na dofinansowanie działalności bieżącej podmiotu wskazanego w ustawie. Dotacja podmiotowa podlega szczegółowym zasadom rozliczenia.

**Wysokość dotacji podmiotowej dla Instytucji Kultury
w poszczególnych województwach Polski
w latach 2007-2009**

Wykres 2: Wysokość dotacji podmiotowej dla Instytucji Kultury w poszczególnych województwach w Polsce w latach 2007-2009.

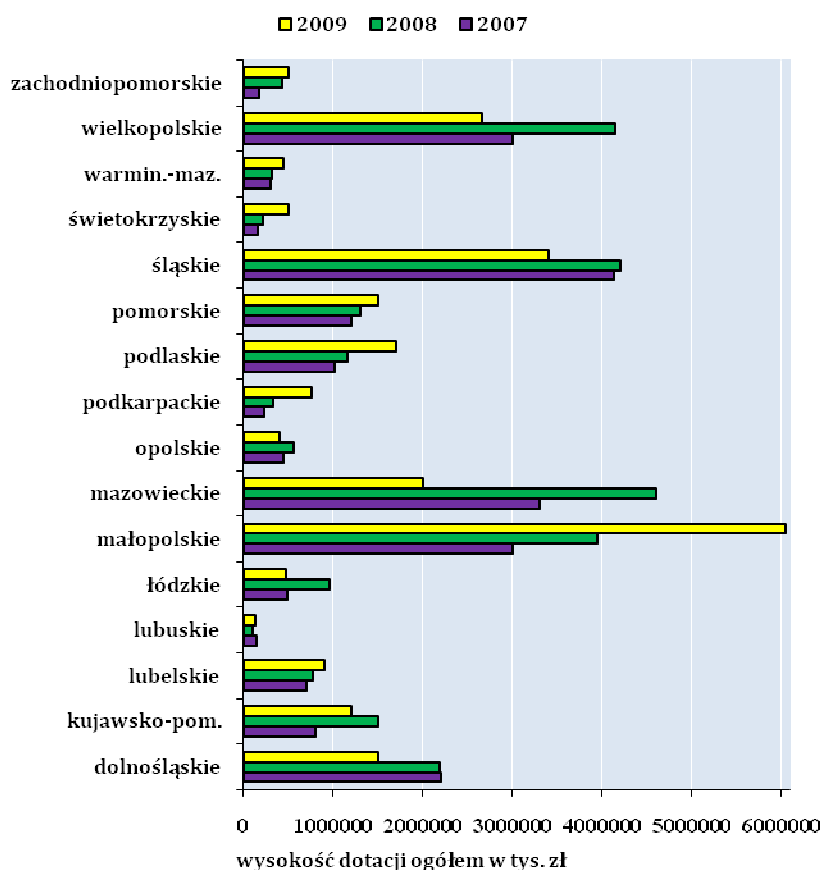
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Małopolskiego Urzędu Marszałkowskiego, *Mecenat Małopolski*

Największy wzrost nastąpił w 2007 roku w województwach podkarpackim, łódzkim, pomorskim i opolskim. W roku 2009 nieco obniżono wysokości środków przeznaczanych na dotacje w stosunku do roku 2008 w województwie mazowieckim, zaś w łódzkim pozostała na niezmiennym poziomie. W pozostałych województwach tendencja wzrostowa utrzymuje się nadal.

Wysokość dotacji na realizację zadań publicznych w dziedzinie kultury udzielonych - w ramach otwartych konkursów ofert zgodnie z przepisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie - w roku 2007 we wszystkich województwach Polski wyniosła 21 307 159 zł, w roku 2008 wzrosła o około 25% do kwoty

26 776 041 zł, a w roku 2009 wysokość dotacji obniżyła się, kształtując się na poziomie zbliżonym do roku 2007.

**Wysokość dotacji na realizację zadań publicznych
w dziedzinie kultury w poszczególnych województwach
w Polsce w latach 2007- 2009r.**

Wykres 3: Wysokość dotacji na realizację zadań publicznych w dziedzinie kultury w poszczególnych województwach Polsce w latach 2007-2009.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Małopolskiego Urzędu Marszałkowskiego, *Mecenat Małopolski*

Na działalność kulturalną w latach 2007 i 2008 największe dotacje celowe przekazano w województwach: śląskim, mazowieckim, małopolskim, wielkopolskim. W roku 2009, pomimo że ogólna kwota dotacji we wszystkich województwach obniżyła się, większe środki niż w 2008 r. na ten cel przeznaczono w województwie małopolskim - ponad 6 mln zł. Kolejne jest województwo śląskie z kwotą 3,4 mln zł, dalej wielkopolskie 2,6 mln zł i mazowieckie - 2 mln zł. Ponadto w województwach lubelskim, lubuskim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim, świętokrzyskim, warmińsko–mazurskim, zachodniopomorskim (patrz wykres 3) również uprawnione podmioty wykazywały największą aktywność.

Sytuacja polskich regionów jest specyficzna, ponieważ posiadają one gwarantowaną konstytucyjnie niezależność kompetencyjną i finansową, co jest ewenementem wśród państw postkomunistycznych. Mają większą swobodę kształtowania polityki kulturalnej niż kraje zachodnioeuropejskie, jednak szanse na pozyskanie środków z budżetu ministerstwa są dużo mniejsze. Nie ma jasnych zasad przyznawania jednostkom samorządu terytorialnego dotacji na zadania objęte mecenatem państwa oraz dotacji celowych na dofinansowanie bieżących zadań własnych, co wynika z niedoszacowania kosztów prowadzenia instytucji kultury przekazanych samorządom. Wytyczne te są ogólnikowe i stwarzają pole do uznaniowości, nie są właściwym narzędziem kształtowania polityki kulturalnej województw⁶⁴.

1.4.3. Zagraniczne środki publiczne

Do zagranicznych środków publicznych na finansowanie kultury w Polsce zaliczyć należy w szczególności środki funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. W 2004 roku po akcesji Polski do UE weszliśmy w niepełny, pierwszy okres programowania, który obejmował lata 2004 -2006. Od roku 2007 obowiązuje nowa perspektywa finansowa na lata 2007-2013.

Polityka strukturalna⁶⁵ Unii Europejskiej koncentruje się na zmniejszeniu różnic pomiędzy regionami, w tym w szczególności na zmniejszeniu zacofania obszarów peryferyjnych. Celem jest promowanie zrównoważonego rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeby strukturalnego dostosowania obszarów słabiej rozwiniętych. W ramach założeń związanych z tym celem o środki finansowe ubiegać mogą się regiony, w których PKB *per capita* jest mniejszy niż 75% średniego PKB *per capita* Unii Europejskiej.

W latach 2004-2009 kultura finansowana była z następujących programów operacyjnych⁶⁶:

- zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR),
- sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (SPO ROL),
- sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (SPO WKP),

⁶⁴ G.Praweńska-Skrzypek, op.cit., Kraków 2003, s. 31.

⁶⁵ Termin *polityka strukturalna* jest zawarty w Jednolitym Akcie Europejskim – artykuł 130a.

⁶⁶ *Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury*, raport opracowany na zlecenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2009, s. 73-78.

- sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich (SPO RZL).

Okres programowania dla wszystkich Programów Operacyjnych obejmował lata 2004-2006, jednak wdrażanie projektów kończy się w roku 2008. W latach 2004-2008 realizowane były projekty z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa w łącznej kwocie 1 706,2 mln zł. Ponad 80% dofinansowania pochodziło ze środków ZPORR (patrz tabela 3).

Programy	Wartość projektów z zakresu wsparcia kultury i dziedzictwa kulturowego	W tym środki Unii Europejskiej
ZPORR	1 410,7	772,5
SPO ROL	294,5	172,9
Pozostałe	1,0	0,5
Ogółem	1 706,2	945,9

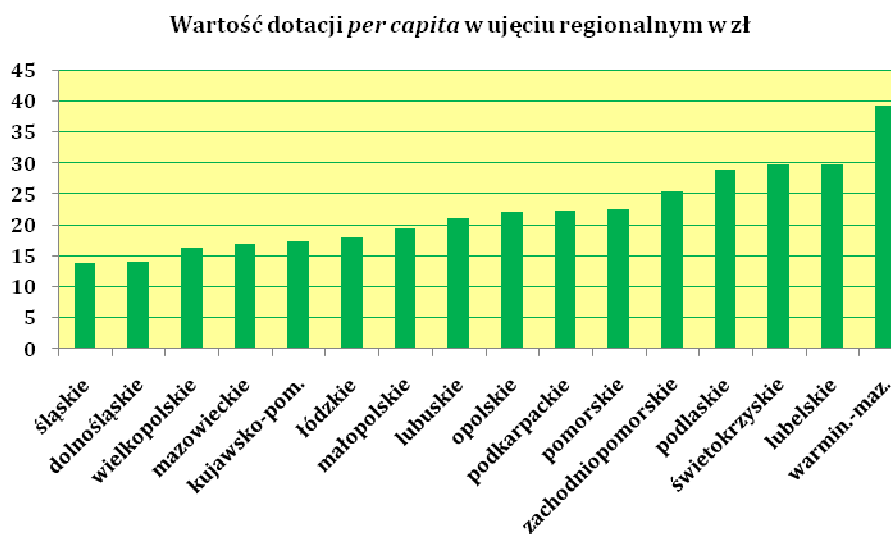
Tabela 3: Środki z funduszy strukturalnych przeznaczone na finansowanie kultury (w mln zł) w latach 2004-2008

Źródło: *Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury*, raport opracowany na zlecenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, s. 73.

Największa część środków na rozwój działalności kulturalnej i dziedzictwa narodowego przypada na projekty związane z rozwojem i modernizacją infrastruktury turystycznej, opracowaniem i utworzeniem systemów informacji turystycznej lub kulturalnej, renowacją zabytkowych obiektów i ich otoczenia, budową, rozbudową i modernizacją publicznej infrastruktury kulturalnej, organizacją imprez turystycznych i kulturalnych.

W ramach publicznych środków krajowych największą część finansują samorzady terytorialne szczebla lokalnego.

Na podstawie analizy dotacji *per capita* widać, że najbiedniejsze województwa otrzymują najwięcej środków na rozwój kultury i ochronę dziedzictwa narodowego. Dla porównania na jednego mieszkańca województwa warmińsko-mazurskiego przypada kwota dotacji około 40 zł, natomiast na jednego mieszkańca województwa śląskiego trzykrotnie mniej (patrz wykres 4).

Wykres 4: Wartość dotacji *per capita* w ujęciu regionalnym.

Źródło: *Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury*, raport opracowany na zlecenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, s. 77.

W latach 2007-2015 kultura finansowana jest z następujących zagranicznych środków publicznych:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki,
- Regionalne Programy Operacyjne,
- Mechanizm Finansowy EOG.

Autorzy raportu prognozują, że w okresie tym na kulturę w ramach programów z udziałem funduszy zagranicznych może być wydatkowana kwota około 560 mln zł rocznie. Porównując ją z okresem programowania 2004-2006, kiedy średnie roczne dofinansowanie wyniosło około 340 mln zł, jest to duży wzrost.

Podsumowując niniejszy rozdział, zauważa się, że o znaczeniu kultury dla zarządzających tą sferą można wnioskować na podstawie wielkości wydatków przeznaczanych na kulturę. Ponadto można stwierdzić, że polityka kulturalna posiada dużą autonomię, a samorzady mogą różnie kształtować priorytety w polityce kulturalnej, ustalać sposoby realizacji zadań, mogą też nadać kulturze różną rangę w relacji z innymi dziedzinami życia.

W celu ustalenia, jak realizowana jest polityka kulturalna przez instytucje na poziomie samorządów, w dalszej części pracy poddano analizie wydatki na kulturę realizowane w województwie małopolskim, a także szczegółowo przeanalizowano wielkość wydatków na kulturę oraz działania, jakie podejmowane są w obszarze kultury, w jednym z trzech miast na prawach powiatu województwa małopolskiego – w Nowym Sączu.

Rozdział II

Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego w Nowym Sączu

2.1. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w województwie małopolskim

Małopolska jest krainą uprzywilejowaną. Już sama natura wyposażyła ją w malownicze i różnorodne pejzaże, posiada także duży i zróżnicowany potencjał dziedzictwa kulturowego oraz znaczące tradycje i osiągnięcia w jego ochronie. Zespoły zabytkowe regionu stanowią zasoby dóbr kultury o unikatowych walorach historycznych i artystycznych oraz ogromnej wartości materialnej. Ewidencja zabytków znajdujących się na terenie województwa małopolskiego obejmuje około 50 tysięcy obiektów.

Krakowiacy, Górale, Lachy, Pogórzanie, Zagórzanie, Rusini, Żydzi, Romowie, osadnicy niemieccy stworzyli na tym terenie niezwykle barwną mozaikę kulturową. Każda z grup etnicznych wniosła część siebie, co da się zauważyć nie tylko w sposobie budownictwa, zdobnictwie, stroju, obyczajach, muzyce i tańcu, ale także w przywiązaniu do wiary ojców, sposobie wychowania i wpajaniu wartości moralnych. Dlatego Małopolskę można podzielić na kilkanaście regionów etnograficznych, które różnią się między sobą gwarą, strojem, muzyką, obrzędami i lokalnymi zwyczajami⁶⁷.

Najważniejszym miastem małopolski jest Kraków. Dzięki zabytkowej architekturze uważany jest za najbardziej europejskie z polskich miast, które współtworzy kulturę na starym kontynencie. Kraków doceniony został przez Unię Europejską: w 2000 roku jako największemu zespołowi zabytkowemu w Polsce, obejmującemu ponad 6 tysięcy obiektów architektury, przypadł mu tytuł stolicy europejskiej kultury.

Na obszarze województwa małopolskiego funkcjonują trzy rodzaje instytucji kultury, których organem założycielskim jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Województwo Małopolskie i samorząd gminny.

Oprócz instytucji kultury o charakterze narodowym oraz prowadzonych przez samorząd na terenie województwa małopolskiego funkcjonuje kilkaset gminnych instytucji

⁶⁷D.Glondys, G.Prawelska-Skrzypek, *Kultura*, [w:] *Diagnoza stanu województwa małopolskiego*, Kraków 2008, s. 100.

kultury z wieloma filiami, klubami, świetlicami. Niebagatelną rolę pełnią również placówki kultury prowadzone przez organizacje pozarządowe.

Gmina, będąc podstawową jednostką samorządu terytorialnego, w ramach zadań własnych zajmuje się zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym między innymi sprawami:

1) edukacji publicznej,

2) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

3) kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych. Można do tego dodać zadania związane z promocją gminy i współpracą z organizacjami pozarządowymi, które mieszczą się w kategorii instytucji szerzących szeroko rozumianą kulturę.

Powiaty zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1995 r. o samorządzie powiatowym zajmują się także sprawami edukacji publicznej, kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, kultury fizycznej i turystyki, a także współpracą z organizacjami pozarządowymi.

Podobnie większością tych zadań zajmują się samorządy wojewódzkie.

Organizowanie działalności kulturalnej przez jednostki samorządu terytorialnego następuje w formie samorządowych instytucji kultury. Instytucje otrzymują dotacje na zadania objęte mecenatem państwa, także na wydatki inwestycyjne budżetu państwa w części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Otrzymują także na swoją działalność dotacje z budżetu gminy, której podlegają na zasadzie samodzielnej osoby prawnej. Taki rodzaj formy organizacyjno-prawnej miał w intencji ustawodawcy pobudzić specyficznie rozumianą przedsiębiorczość i niezależność od wpływów politycznych podmiotów odpowiedzialnych za organizowanie i propagowanie kultury.

Nasuwa się tu pytanie, na ile budżet samorządu terytorialnego wspiera działalność kulturalną i czy jest elastyczny wobec jej potrzeb?

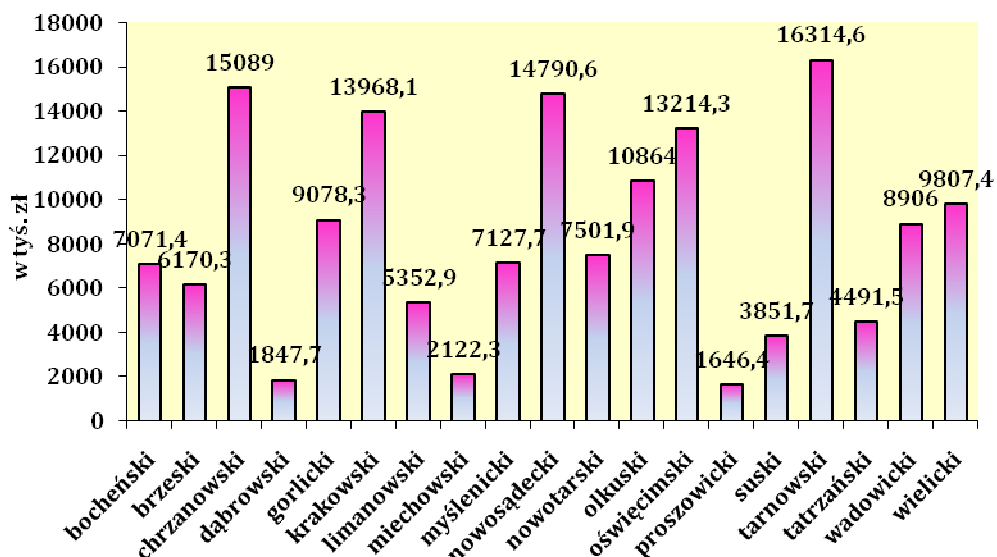
Wojewoda Małopolski otrzymał z budżetu państwa w roku 2007 na zadania w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego 12,9 mln zł. Środki te zostały przeznaczone na kinematografię, centra kultury i sztuki, muzea, ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami,

a częściowo przekazane do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków (2 070 tys. zł) oraz Zarządu Rewaloryzacji Zespołów Zabytkowych miasta Krakowa (2 861 tys. zł)⁶⁸.

Jednostki samorządu terytorialnego województwa małopolskiego przeznaczyły w 2007 roku na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego około 386,1 mln zł, natomiast w 2008 roku wydatki wzrosły do kwoty około 493,5 mln zł.

Największe nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w województwie małopolskim w 2007 roku poniosły gminy z miastami na prawach powiatu, Nowym Sączem i Tarnowem (bez Krakowa), bo 159,2 mln zł, co stanowiło 41,2 % wszystkich wydatków jednostek samorządu terytorialnego. Samo miasto Kraków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego przeznaczyło w 2007 roku 124,3 mln zł⁶⁹.

Wydatki gmin z miastami na prawach powiatu (bez Krakowa) na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2007 r.

Wykres 5: Wydatki gmin województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2007 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego *Województwo Małopolskie 2007*.

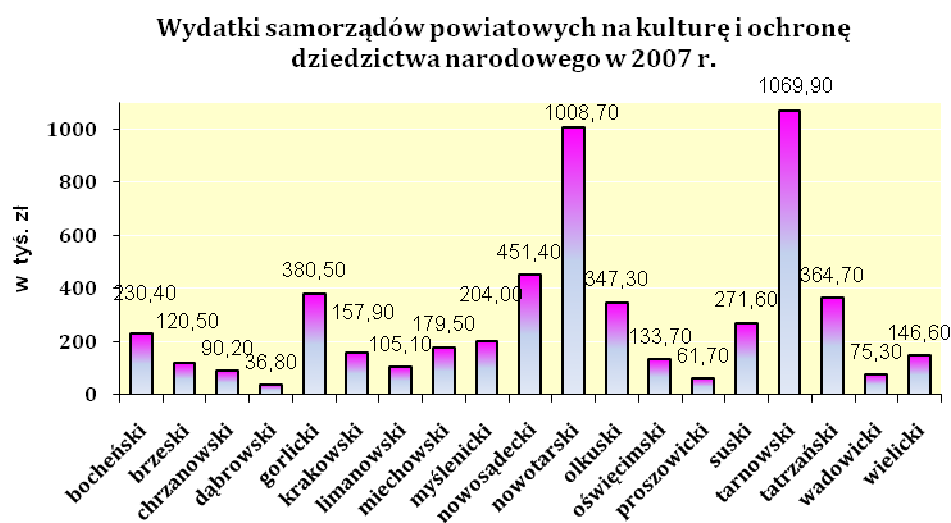
Na podstawie analizy ustalono, że najwięcej na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2007 roku wydały gminy powiatu tarnowskiego wraz z miastem Tarnów - kwotę 16 314,6 tys. zł. Na kolejnym miejscu znalazły się gminy powiatu chrzanowskiego, które przeznaczyły w analogicznym okresie na kulturę 15 089 tys. zł, zaś gminy powiatu

⁶⁸Kultura w województwie małopolskim w 2007 roku, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, s. 15.

⁶⁹Województwo Małopolskie 2007, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, s. 100-102.

nowosądeckiego wraz z miastem Nowy Sącz znalazły się na trzecim miejscu w rankingu wysokości wydatków poniesionych na działalność kulturalną z kwotą - 14 790,6 tys. zł (patrz wykres 5).

Wydatki samorządów powiatowych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2007 r. wyniosły około 5,4 mln zł. Zdecydowanie najwięcej wydały na kulturę powiaty tarnowski i nowotarski – jedynie tam wydatki przekroczyły w 2007 roku kwotę miliona zł. Powiaty nowosądecki, gorlicki, tatrzański, olkuski na kulturę wydają poniżej pół miliona złotych, zaś pozostałe powiaty województwa małopolskiego na kulturę przeznaczają poniżej 200 tys. zł (patrz wykres 6).

Wykres 6: Wydatki samorządów powiatowych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2007 r.
 Źródło: Opracowano na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego województwa małopolskiego *Województwo Małopolskie 2007*.

Powiat nowosądecki przeznaczył na działalność kulturalną w 2007 roku 451 389 zł, w roku 2008 – 481 500 zł. Zarząd powiatu nowosądeckiego w obszarze kultury wspiera w szczególności następujące zadania:

- organizacja cyklicznych regionalnych, międzynarodowych prezentacji artystycznych,
- wspieranie rozwoju literatury regionalnej, pobudzanie czytelnictwa,
- tworzenie systemu informacji w bibliotekach publicznych,
- ochrona kultury ludowej i amatorskiego ruchu artystycznego,
- popularyzacja kultury regionalnej za granicą,

— promocja zbiorów muzealnych i ich ochrona⁷⁰.

Polityka kulturalna województwa małopolskiego ukierunkowana jest na komercjalizację kultury, a także na jej regionotwórcze wykorzystanie. Region wyróżnia się bardzo silnym poczuciem tożsamości kulturowej, dużym bogactwem kulturowym oraz nagromadzeniem różnorodnego i o dużej wartości dziedzictwa kulturowego, ponadto twórczego środowiska artystycznego i wysokiego poziomu usług kultury⁷¹.

2.2 Nowy Sącz jako centrum kultury

Nowy Sącz jest miastem na prawach powiatu, liczącym 83 768⁷² mieszkańców, ośrodkiem turystycznym, edukacyjnym i gospodarczym, a także ważnym centrum kultury województwa małopolskiego. Mają tu swoje siedziby trzy szkoły wyższe: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Wyższa Szkoła Biznesu - NLU i Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, trzy filie krakowskich uczelni, z którymi wiąże się kilkusetosobowa kadra nauczająca i 10 tysięcy studentów. Miasto posiada ciekawe zabytki i bogatą tradycję.

W mieście działa 8 bibliotek i filii dysponujących 290 tysiącami woluminów. Najstarsza z ich, Sądecka Biblioteka Publiczna, istnieje od końca XIX wieku. Jej powstanie związane jest z cennym darem książek przekazanych w testamencie przez prof. Józefa Szujskiego, rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Ważnym ośrodkiem kultury jest Muzeum Okręgowe, tj. Dom Gotycki, a także filie: Galeria Marii Ritter oraz Galeria Sztuki *Dawna Synagoga*. Dom Gotycki prezentuje na stałe ekspozycje dawnej sztuki Sądeckizny, na którą składa się sztuka cechowa, dworska, ludowa, cerkiewna, a także galeria portretów burmistrzów Nowego Sącza.

Sądecki Park Etnograficzny jest oddziałem muzeum. To wyjątkowa atrakcja turystyczna, która ostatnio została wzbogacona o Miasteczko Galicyjskie jakby dosłownie przeniesione z przełomu XIX i XX wieku, a także zespół kolonistów józefińskich wzorowany na Gołkowicach z okolic Starego Sącza.

Upowszechnianiem amatorskiego ruchu artystycznego zajmuje się Miejski Ośrodek Kultury, organizując wiele imprez kulturalnych i akcji artystyczno-charytatywnych.

⁷⁰ 10 lat Powiatu Nowosądeckiego

⁷¹ G.Prawelska-Skrzypek, *op.cit.*, Kraków 2003, s. 44.

⁷² <http://www.nowysacz.pl/demografia>, dostęp i data dzienna 20.04.2010.

W Galerii Małopolskiego Biura Wystaw Artystycznych *Pod Jagiellą* prezentowane są wystawy najwybitniejszych polskich artystów.

Małopolskie Centrum Kultury *Sokół* upowszechnia różne gatunki muzyki różnych epok i stylów w formie koncertów i recitali, a także festiwali muzycznych. Budynek *Sokoła* odnowiony i rozbudowany pełni w mieście funkcję filharmonii, opery, teatru, kina, galerii wystawienniczej i centrum kongresowego.

Pamiętki architektury świadczą o wielowiekowej historii miasta. 58 obiektów znajdujących się w Nowym Sączu zostało wpisanych do rejestru zabytków. Na szczególną uwagę zasługują: zabytkowy układ urbanistyczny starówki, ratusz zbudowany w latach 1895 – 1897, największy w Małopolsce po krakowskim rynek otoczony 31 budynkami, ozdobiony pomnikiem Jana Pawła II i Fontanną Papieską, miejsce spotkań sądeczan, wydarzeń patriotycznych, imprez artystycznych i religijnych.

Na uwagę zasługują kościoły: Bazylika Kolegiacka Św. Małgorzaty, kościół Św. Ducha, kościół Św. Kazimierza, kościół pofranciszkański (obecnie ewangelicki), bóżnica żydowska, ruiny zamku królewskiego z Basztą Kowalską, drewniane kościółki na Helenie i Dąbrówce, Biały Klasztor, Stara Kolonia z kościołem i dworcem kolejowym w stylu secesyjnym.

Nowy Sącz przyciąga i fascynuje swoich i przyjezdnych, wybitnych pisarzy, poetów, malarzy, rzeźbiarzy, aktorów. W Nowym Sączu w 1861 roku debiutowała na scenie Helena Modrzejewska, zanim zrobiła światową karierę. Nowosądecka publiczność przyjęła występ gromkimi brawami, a w dalsze tournée grupa aktorów udała się pod nazwą *Zespołu Nowosądeckiego*⁷³.

Tutaj urodził się, mieszkał i tworzył (wspomniany już pierwszym rozdziale pracy) Bolesław Barbacki, najwybitniejszy sądecki artysta malarz, członek honorowy warszawskiej Zachęty, laureat wielu medali i nagród. Twórca cennych studiów portretowych, m.in. Józefa Piłsudskiego, gen. Władysława Sikorskiego, profesorów krakowskich i lwowskich, Jarosława Iwaszkiewicza, arcybiskupa Teodorowicza, a także pejzaży, licznych kopii ze zbiorów Luwru. Został rozstrzelany przez Niemców w 1941 roku, ponieważ odmówił namalowania portretu szefa sądeckiego gestapo Heinricha Hamanna. Bolesław Barbacki znalazł się na pierwszym miejscu *złotej dziesiątki* działaczy na rzecz rozwoju miasta, która została ustalona z okazji jubileuszu 700-lecia, otrzymał również medal pamiątkowy jubileuszu Królewskiego Miasta Nowego Sącza.

⁷³A. Leśniak, J. Leśniak, *Nowy Sącz Miasto niezwykle*, Nowy Sącz 2007, s. 9.

Jednym z najwybitniejszych synów ziemi sądeckiej był Władysław Hasior. Choć bardziej kojarzony jest z Zakopanem, to jednak wiele barwnych, może najważniejszych wydarzeń z czasów jego młodości, związanych jest z Nowym Sączem. Hasior bulwersował, budził skrajne reakcje, ale na jego wystawy przychodziły tłumy. Droga krzyżowa w kościele Św. Kazimierza jest najbardziej widocznym śladem twórczości Władysława Hasiora w jego rodzinnym mieście. Miasto ma pewien dług wobec Hasiora. W 1971 roku otrzymał on Nagrodę Ministra Kultury i Sztuki za projekt pomnika *Rozstrzelanym zakładnikom*, który miał stanąć w Nowym Sączu. Do realizacji kompozycji jednak nie doszło, ponieważ ówczesne władze dopatrzyły się w niej, a konkretnie w płonących krzyżach aluzji do legendy *Ognia*. Zamiast w rodzinnym mieście postawiono pomnik Hasiora jako *Płonącą Golgotę* w Montevideo. W 1992 roku, z okazji 700-lecia miasta Nowego Sącza Hasior zaprezentował słynne *Płonące sztandary* w kulminacyjnym dniu uroczystości⁷⁴.

Najstynniejsza nowosądecka malarka Maria Ritter już za życia nazywana była *kaptanką sztuki*. Przez całe życie tworzyła w pracowni na rogu ulicy Jagiellońskiej i Rynku. Wielokrotnie odznaczana i honorowana, stała się najpopularniejszą sądecką artystką. Jej prace znajdują się w muzeach i galeriach również poza granicami kraju.

Z Nowym Sączem związane są dwie wielkie damy polskiej sceny, nieżyjąca już Zofia Rysiówna i Danuta Szaflarska. Zofia Rysiówna debiutowała na scenie sądeckiego *Sokoła* jako 8-letnia dziewczynka.

Danuta Szaflarska debiutowała w latach trzydziestych XX wieku w nowosądeckim Teatrze Dramatycznym pod okiem Bolesława Barbackiego, była pierwszą powojenną gwiazdą filmową. Do dziś każde wakacje spędza w swoich rodzinnych stronach, w Kosarzyskach i w Nowym Sączu.

2.3 Kultura tworzona przez miasto Nowy Sącz

2.3.1. Analiza wydatków na kulturę

Większość dużych i małych wydarzeń artystycznych organizowanych w Nowym Sączu odbywa się przy bezpośrednim lub pośrednim wsparciu Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta Nowego Sącza. Wydział nadzoruje działalność samorządowych instytucji kultury, dla których organizatorem jest miasto Nowy Sącz.

⁷⁴ Tamże, s. 97.

Nowosądecka Mała Galeria, Miejski Ośrodek Kultury i Sądecka Biblioteka Publiczna to instytucje, którym corocznie przyznawane są dotacje na realizację zadań publicznych z zakresu kultury.

Wydatki Nowego Sącza na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2007 – 2009 wynosiły około 1,5 % wszystkich wydatków miasta. Ich udział w strukturze wydatków miasta Nowego Sącza w 2009 roku nieznacznie wzrósł. W roku 2007 na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego miasto przeznaczyło 4 560 650 zł, w roku 2008 wydano na ten cel 4 662 365,40 zł, zaś w 2009 roku nieco więcej, bo 5 540 849 zł.

Nowy Sącz w obszarze kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w okresie 2007 - 2009 najwięcej środków pieniężnych przeznaczył na działalność Sądeckiej Biblioteki Publicznej, bo aż ponad 50 % wszystkich wydatków poniesionych na działalność kulturalną. Koszt działalności Miejskiego Ośrodka Kultury to około 20 % budżetu kultury, dla Małej Galerii przeznacza się około 10 %, natomiast pozostałe wydatki to około 20 % wszystkich wydatków ponoszonych na działalność kulturalną przez miasto (patrz tabela 4).

Wyszczególnienie	2007	2008	2009(plan) ⁷⁵
Wydatki ogółem:	4 560 650,00	4 662 365,40	5 540 849,00
Wydatki bieżące:	3 645 650,00	4 362 062,35	4 851 150,00
Mała Galeria	282 650,00	320 000,00	337 000,00
Sądecka Biblioteka Publiczna	2 200 000,00	2 342 000,00	2 466 000,00
Miejski Ośrodek Kultury	550 000,00	666 809,00	683 900,00
Pozostałe wydatki bieżące	613 000,00	1 033 253,35	1 364 250,00
Wydatki inwestycyjne:	915 000,00	300 303,05	689 699,00
Mała Galeria	215 000,00	0,00	0,00
Miejski Ośrodek Kultury	150 000,00	300 303,05	439 699,00
Sądecka Biblioteka Publiczna	300 000,00	0,00	0,00
Pozostałe wydatki inwestycyjne	250 000,00	0,00	250 000,00

Tabela 4: Wydatki miasta Nowego Sącza na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2007-2009.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z wykonani budżetu miasta Nowy Sącz w latach 2007 - 2009.

⁷⁵Dane BIP Nowy Sącz, dostępne na dzień 28.02.2010.

Przeprowadzono badanie poziomu wydatków miasta Nowy Sącz w latach 2007 - 2009 na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego opartą na porównaniu ich z wydatkami ponoszonymi w analogicznym okresie na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego przez inne miasta Polski południowo-wschodniej.

W badaniu uwzględniono Tarnów, ponieważ jest miastem na prawach powiatu zlokalizowanym w województwie małopolskim. Jest ośrodkiem większym od Nowego Sącza, o większej liczbie ludności. Inne miasta uwzględnione w analizie to Przemyśl i Krosno, które także są miastami na prawach powiatu, nieco mniejszymi od Nowego Sącza, położonymi w sąsiednim województwie podkarpackim.

Przeanalizowano również wydatki na kulturę małych miast z powiatu nowosądeckiego: Krynicy i Starego Sącza, ponieważ mają istotny wpływ na rozwój kultury w regionie.

Na podstawie analizy wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego ponoszonych w latach 2007 - 2009 przez miasta na prawach powiatu: Nowy Sącz, Tarnów, Przemyśl i Krosno, stwierdza się, że miasto Nowy Sącz ponosi najmniejsze procentowo nakłady na działalność kulturalną. Stanowią one zaledwie około 1,5 % wszystkich wydatków miasta (patrz tabela 5).

Wyszczególnienie	2007		2008		2009	
	Kwota	%	Kwota	%	Kwota	%
Nowy Sącz	4 369.192,77	1,49	4 662 365,40	1,44	5 540 894,00	1,60
Tarnów	7 122 485,07	2,05	9 290 722,65	2,28	14 480 000,00	2,71
Przemyśl	8 123 129,00	3,56	6 177 500,00	2,58	5 662 300,00	1,99
Krosno	4 617 600,00	2,34	5 546 453,00	2,58	6 130 000,00	2,65
Stary Sącz	1 423 000,00	2,98	1 366 000,00	2,8	1 115 000,00	2,00
Krynica	1 586 297,52	3,28	1 793 928,62	2,73	315 8020,00	3,29

Tabela 5: Wydatki budżetów miast na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2007 – 2009 oraz ich procentowy udział w wydatkach ogółem.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIP

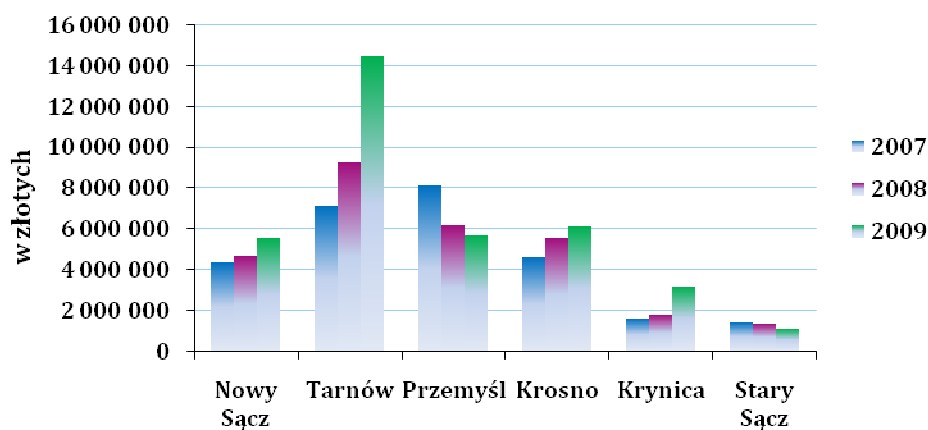
Badanie wykazało też, że zdecydowanie więcej środków finansowych rozdysponowało na działalność kulturalną miasto Tarnów, które w 2007 roku wydało ponad

7 mln, co stanowiło ponad 2 % wszystkich wydatków miasta, w 2008 roku ponad 9 mln, a w 2009 roku już blisko 15 mln, co stanowiło prawie 3 % ogółu wydatków ponoszonych przez miasto.

Na uwagę zasługuje fakt, że Tarnów na kulturę przeznaczają środki finansowe około dwa razy większe niż Nowy Sącz, co wynika z istnienia w tym mieście Tarnowskiego Teatru im. Ludwika Solskiego. W 2009 roku duży udział w wydatkach na kulturę Tarnowa ma inwestycja - 5 mln zł z przeznaczeniem na remont teatru (są to środki Unii Europejskiej w ramach z MRPO).

Nowy dyrektor tarnowskiej sceny, Edward Żentara uważa, że teatr jest w złej sytuacji finansowej i artystycznej, zaś zła kondycja finansowa Tarnowskiego Teatru im. Solskiego spowodowana jest po części obniżeniem dotacji z budżetu miasta w 2008 roku do 2,3 mln złotych, gdy rok wcześniej wydano na ten cel ponad 2,5 mln złotych. Brakuje około 360 tysięcy złotych na pokrycie kosztów stałych funkcjonowania teatru. Dyrektor zauważa, że trzeba rozsądniej wydawać pieniądze, które teatr dostaje z kasy miasta. Trzy ostatnie premiery kosztowały w sumie około 250 tysięcy, a wpływy wyniosły około 100 tysięcy⁷⁶.

Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 2007-2009

Wykres 7: Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w latach 200 -2009
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP

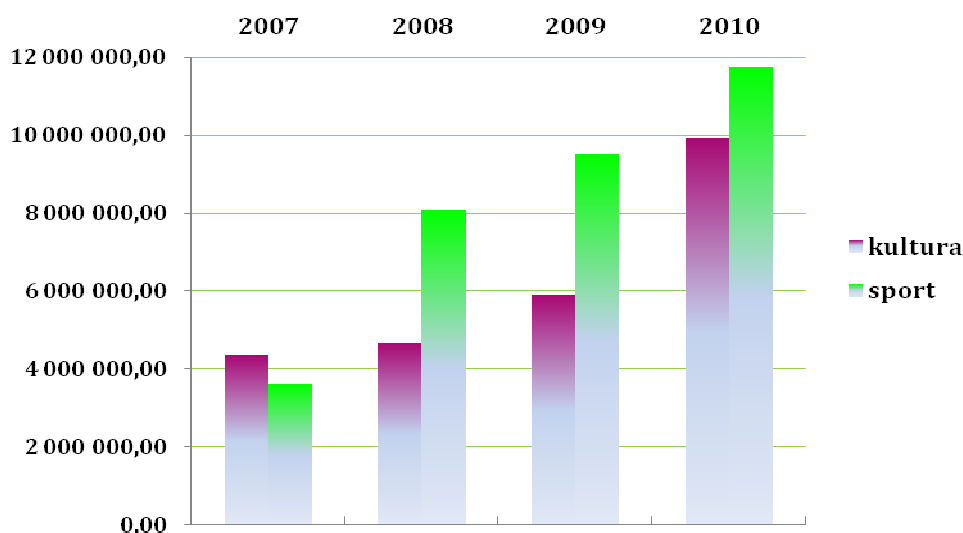
⁷⁶ <http://www.e-teatr.pl/pl/artykuly/58121.html>, dostęp i data dzienna 10.02.2010.

Sytuację niekorzystną dla działalności kulturalnej zauważa się po roku 2007 w Przemyślu, gdzie rysuje się wyraźna tendencja spadkowa - w 2007 roku ponad 8 mln zł przeznaczono na kulturę, co stanowiło 3,56 % budżetu miasta, w 2008 zmniejszono poziom wydatków do 2,6 % wszystkich wydatków, czyli do 6 mln zł, natomiast w 2009 roku na kulturę wydano już 5,6 mln zł, czyli niespełna 2% ogółu wydatków (patrz wykres 7).

Na uwagę zasługuje Krosno, które w okresie 2007-2009 na działalność kulturalną przeznacza coraz większe środki: w 2007 roku wydano prawie 4,7 mln zł, co stanowiło 2,34 % ogółu wydatków miasta, w 2008 roku – ponad 5,5 mln zł (2,58 %), a w roku 2009 już ponad 6 mln zł, tj. 2,65 % wszystkich wydatków miasta.

Warto podkreślić, że korzystną sytuację zaobserwowano w małych miastach powiatu nowosądeckiego, gdzie wydatki na działalność kulturalną stanowią stosunkowo dużą część wszystkich wydatków (od 2 % do ponad 3 %). Szczególnie pozytywnie wyróżnia się Krynica, której wydatki na działalność kulturalną stanowią ponad 3 % wszystkich wydatków miasta. Nieco gorsza sytuacja jest w Starym Sączu, gdyż w 2009 roku zmniejszono nakłady na działalność kulturalną.

Powszechnie panuje opinia, że w Nowym Sączu kultura zaniedbywana jest kosztem sportu, dlatego analizie porównawczej poddano wydatki miasta na sport i na kulturę w analogicznym okresie.

Wykres 8: Wydatki miasta Nowego Sącza na kulturę i sport w latach 2007-2010
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych budżetu miasta Nowego Sącza

W wyniku badania ustalono, że w 2007 roku miasto przeznaczyło na sport mniej środków niż na kulturę i wynosiły one odpowiednio: na kulturę 4 369 192 zł, zaś na sport -

o około 750 000 zł mniej, czyli 3 624 289 zł. Inaczej przedstawia się sytuacja w 2008 roku. Wówczas na kulturę przeznaczono 4 662 365 zł, natomiast na sport 8 093 833 zł, co oznacza, że na sport wydano o 73 % więcej środków pieniężnych niż na kulturę. Podobna sytuacja miała miejsce w 2009 roku: wówczas wydatki na kulturę wyniosły 5 916 423 zł, natomiast na sport - 9 516 800 zł, czyli o 62 % więcej przeznaczono na sport niż na kulturę (patrz wykres 8).

Na szczególną uwagę zasługuje plan wydatków na rok 2010⁷⁷, w którym miasto zakłada wydać na kulturę 9 950 572 zł, kwota ta przewiduje wzrost wydatków o 68,2 % w stosunku do roku poprzedniego. Jednakże prawie 5 mln z tej kwoty stanowią wydatki inwestycyjne, a środki na ten cel pochodzą ze środków Unii Europejskiej. Tak więc na kulturę w 2010 roku z budżetu miasta nie wyda się więcej niż w latach poprzednich.

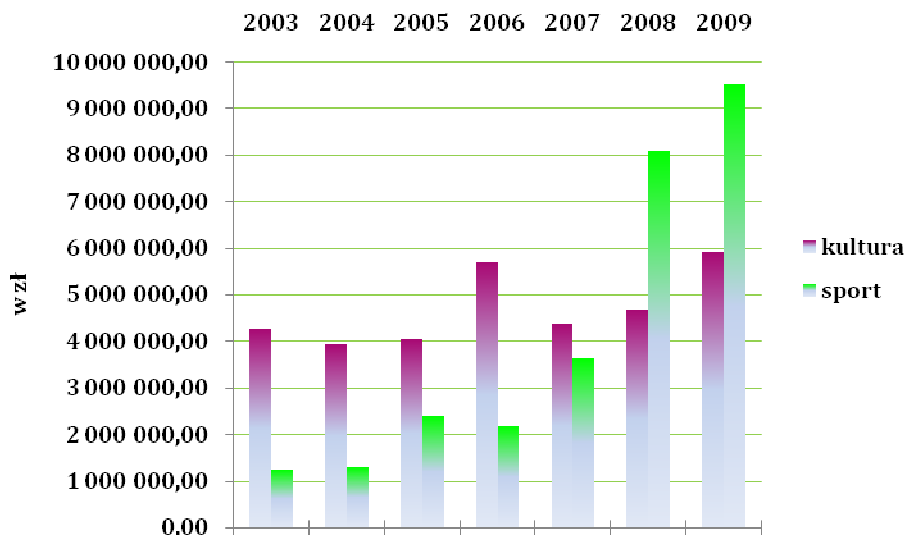
Na sport zaplanowano przeznaczyć 11 769 100 zł, z czego środki z Unii Europejskiej wyniosą 1 mln zł, co oznacza, że wydatki wzrosną o 23,7 % w stosunku do roku 2009. Jeśli odliczy się środki unijne, to wzrost wydatków na sport w stosunku do poprzedniego roku wynosi 13%. Jest to o tyle korzystne zjawisko, że ogółem wydatki miasta wzrosną zaledwie o 5,4 % w stosunku do roku 2009.

W latach 2007 - 2009 wydatki na kulturę bardzo nieznacznie wzrastały, bo w 2008 roku wydano zaledwie o 2 % więcej środków niż w 2007, natomiast w 2009 roku wydano o 19 % więcej niż w 2008 roku, co daje wzrost wydatków na kulturę o 21 % w analizowanym okresie.

Badając tempo wzrostu środków przeznaczanych na sport, stwierdzono, że w analogicznym okresie kształtowały się następująco: wzrost wydatków w 2008 w stosunku do 2007 wyniósł 123 %, natomiast w 2009 w stosunku do 2008 nastąpił dalszy wzrost o 18%, co w latach 2007-2009 daje wzrost wydatków na sport o 141 % .

Gdyby zagłębić się jeszcze bardziej w analizę wydatków miasta na kulturę od 2003 roku, to widać, że wydatki te zmieniają się bardzo nieznacznie: z 4 276 833 zł do 5 916 423 zł w 2009 roku, natomiast wydatki miasta na sport zwiększyły się zdecydowanie, bo z kwoty 1 233 527 w 2003 roku do kwoty 9 516 800 w 2009 roku (patrz wykres 9).

⁷⁷Dane BIP Nowy Sącz, dostępne na dzień 28.02.2010.

Wykres 9: Wydatki miasta Nowego Sącza na kulturę i sport w latach 2003-2009
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych budżetu miasta Nowego Sącza

Dyrektor Wydziału Kultury i Sportu uzasadniając istotną różnicę w wielkości wydatków na sport i na kulturę w latach 2008-2009, powołał się na konieczność oddłużenia Klubu Sportowego *SANDECJA* i inwestowania w jego rozwój, ponieważ sponsorzy klubu zadeklarowali solidne wsparcie finansowe pod warunkiem wejścia klubu do pierwszej ligi⁷⁸.

W dalszej części pracy badaniu poddano funkcjonowanie instytucji kulturalnych, dla których organizatorem jest miasto Nowy Sącz, w celu ustalenia w jaki sposób ich działalność wpływa na rozwój kultury w mieście.

2.3 .2. Sądecka Biblioteka Publiczna

Sądecka Biblioteka Publiczna jest samorządową instytucją kultury, dla której organizatorem jest miasto Nowy Sącz. Została utworzona na mocy Uchwały nr XVII/152/99 z dnia 28.08.1999 r. Rady Miasta w sprawie utworzenia Sądeckiej Biblioteki Publicznej⁷⁹.

Biblioteka służy mieszkańcom miasta i Sądeczczyzny od około stu dwudziestu lat. Siedziba biblioteki znajduje się w rezydencji Lubomirskich, zwanej *Biskupówką*. We wrześniu 1891 roku Władysław Szujski, wypełniając wolę ojca – Józefa, przekazał Nowemu Sączowi cenny księgozbiór – 2942 tomy. Dar ten dał początek bibliotece, która obecnie nosi

⁷⁸Rozmowa z Józefem Kantorem dyrektorem Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Nowym Sączu w dniu 21 stycznia 2010.

⁷⁹Statut Sądeckiej Biblioteki Publicznej im. Józefa Szujskiego w Nowym Sączu.

imię donatora – Józefa Szujskiego, wybitnego historyka, autora *Dziejów Polski*, rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, przez 14 lat posła sądeckiego do Sejmu Galicyjskiego.

O okolicznościach bezcennego zapisu dla miasta mówią dziś przechowywane pieczołowicie w Bibliotece pożółkłe skrawki papieru, na których sekretarz zanotował 14 kwietnia 1891 roku, że c. k. notariusz Lipiński doniósł Radzie Miejskiej o wyrażeniu mu osobiście przez zamieszkałego w Krakowie dr Władysława Szujskiego, syna ś.p. Józefa, pragnienia zadośćuczynienia woli ojca odnośnie darowania miastu biblioteki, wartości 20.000 reńskich⁸⁰.

W pierwszym okresie zbiory powiększały się dzięki hojności osób prywatnych i instytucji. Najcenniejszy dar przekazał miastu Józef Wieniawa Zubrzycki, był to zbiór liczący 500 tomów. Księgozbiór biblioteki tuż przed wybuchem II wojny światowej liczył ponad 8000 tomów. Po wojnie nastąpił dalszy rozwój placówki, powstawały filie. Szybko wzbogacał się księgozbiór, który w 1975 roku liczył 126 714 woluminów, a liczba czytelników dochodziła do 12 tysięcy.

W 1999 roku biblioteka stała się instytucją samorządową. Otwarto wówczas Czytelnię Informacji Biznesowej, gdzie można bezpłatnie korzystać z Internetu. Placówka korzysta od 1996 roku z programu informatycznego MAK opracowanego przez Bibliotekę Narodową. Obecnie w katalogu biblioteki znajduje się cały księgozbiór Wypożyczalni Głównej, 90 procent zbiorów czytelni i księgozbiór Oddziału Dziecięcego.

Pełny stan księgozbioru to 298 790 woluminów, w filiach jest dalszych 92 271 woluminów.

Biblioteka posiada zbiory specjalne o dużej wartości historycznej, materialnej i naukowej. W ich skład wchodzi:

- ✓ księgozbiór zabytkowy obejmujący 147 starodruków z XVI, XVII i XVIII wieku, w tym 75 szt. to polonica i druki obce wywodzące się z księgozbioru Szujskiego oraz z zakupów antykwarycznych i aukcyjnych,
- ✓ druki XIX-wieczne z różnych dziedzin wiedzy, łącznie z literaturą piękną i czasopismami,
- ✓ rękopisy, w szczególności XIX-wieczne, odnoszące się do regionu i ziemi sądeckiej,
- ✓ książki i czasopisma z XX wieku, wydane do 1945 roku,

⁸⁰H. Stamirski, *Józef Szujski i jego kontakty z Sądecczyzną*, [w:] *Rocznik Sądecki 1949*, Drukarnia R. Ladenberger, Nowy Sącz 1949, s. 264.

- ✓ druki bibliofilskie, wydawnictwa artystyczne, książki wydane na specjalną okazję,
- ✓ reprinty z XIX wieku wydawane przez Bibliotekę Kórnicką techniką przedruku homograficznego, o małych nakładach, niedostępne na rynku księgarskim,
- ✓ kolekcja grafik Bronisławy Rychter–Janowskiej a także ekslibrisów dla biblioteki oraz osób prywatnych, autorstwa m.in. Jana Hasso – Agopsowicza, Zofii Pandyry, Marii Ritter, Mariana Piwowara
- ✓ zbiory filokartystyczne, tj. pocztówki, widokówki z regionu, gór, Kresów Wschodnich,
- ✓ fotografie dokumentujące okres międzywojenny i współczesny w Nowym Sączu i regionie,
- ✓ płyty cynkowe do druku offsetowego, z lat 80, XX wieku, które służyły do drukowania ekslibrisów biblioteki i osób prywatnych.

Sądecka Biblioteka Publiczna podejmuje się organizacji wydarzeń artystycznych odbywających się cyklicznie. Są to:

- Sądeckie Duety Literackie – spotkania organizowane wiosną i jesienią, poświęcone wybranemu pisarzowi: dwaj zaproszeni goście spierają się ze sobą, prezentują różne punkty widzenia na omawiane dzieła literackie.
- Zaduszki Literackie – organizowane na początku listopada, poświęcone zmarłemu pisarzowi, który pochodził z regionu Nowego Sącza lub był z nim związany.
- Tydzień Bibliotek – impreza organizowana w maju. Przygotowując cykl spotkań dla swoich czytelników, Sądecka Biblioteka włącza się w ogólnopolskie obchody. Organizowane są spotkania autorskie, konkursy, szkolenia.
- Tydzień Głośnego Czytania – jego organizacja związana jest z akcją *Cała Polska czyta dzieciom*. Celem jest promowanie czytelnictwa, szczególnie wśród najmłodszych dzieci, przygotowywane są spotkania literacko–teatralne.
- Sądeckie Spotkania z Literaturą - cykl spotkań literackich, konkursów, zajęć animacyjno–czytelniczych, który odbywa się wiosną lub jesienią. Podczas spotkań dzieci zapoznają się z autorami i ich książkami.

- Wystawy – średnio jedna w miesiącu, odbywające się w zabytkowych piwnicach biblioteki. Organizowane są przy współpracy z innymi instytucjami, osobami prywatnymi, związane są z upamiętnieniem ważnych wydarzeń, rocznic⁸¹.

Wyszczególnienie	Księgozbiór				
	w tys. woluminów				Na 1000 ludności
	Ogółem	Książki	Czasopisma	Na 1 placówkę	
Województwo Małopolskie	10 846,7	10 783,4	63,3	13,1	3 308
Nowy Sącz	298,8	289,1	9,8	37,4	3 538
Tarnów	360,9	356,3	4,6	24,1	3 108

Tabela 6: Księgozbiór bibliotek publicznych w Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w roku 2007.

Źródło: opracowano na podstawie: *Kultura w województwie małopolskim w roku 2007*, s. 28.

Według danych zamieszczonych w opracowaniu *Kultura w województwie małopolskim w roku 2007*⁸² Sąddecka Biblioteka Publiczna posiada księgozbiór liczący 298,8 tys. woluminów, z tego 289,1 tys. stanowią książki, 9,8 tys. czasopisma. Biblioteka posiada najwyższy wskaźnik księgozbioru na jedną placówkę biblioteczną spośród miast na prawach powiatu – 37,4 tys. woluminów. W Tarnowie na jedną placówkę biblioteczną przypada przeciętnie 24,1 tys. woluminów. Ponadto w Nowym Sączu występuje najwięcej woluminów na 1000 ludności, bo aż 3538, w Tarnowie 3108 woluminów (patrz tabela 6).

Wyszczególnienie	Województwo małopolskie	Nowy Sącz	Tarnów
Biblioteki i filie	763	8	12
Księgozbiór (w tys. woluminów)	10 846,7	298,8	360,9
Czytelnicy (w tys.)	682,4	21,4	30,7
Wypożyczenia (w tys. woluminów)	11 882,2	375	464,9
Wypożyczenia na 1 czytelnika	17,4	17,5	15,2

Tabela 7: Wybrane informacje o działalności bibliotek publicznych w Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w roku 2007.

Źródło: opracowano na podstawie: *Kultura w województwie małopolskim w roku 2007*, s. 80.

⁸¹J.Leśniak, S.Sikora, *Panorama kultury sądeckiej*, Nowy Sącz 2008, s. 4-19.

⁸²*Kultura w województwie małopolskim w roku 2007*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, s.28.

W Nowym Sączu z usług bibliotek korzysta 21,4 tys. czytelników. Użytkownicy nowosądeckich bibliotek wypożyczyli 375 tys. woluminów. Średnia liczba wypożyczonych pozycji księgozbioru przez jednego czytelnika wynosiła 17,5 woluminu i była wyższa niż w Tarnowie (patrz tabela 7).

Wyszczególnienie	Zakupione materiały			
	liczba(w tys.)		wartość(w tys. zł)	
	Książki	Tytuły prenumerowanych czasopism	Książki	Tytuły prenumerowanych czasopism
Województwo małopolskie	287	4,5	5 595,8	624,9
Nowy Sącz	11,8	0,2	247,8	31,4
Tarnów	5	0,2	120,2	31,7

Tabela 8: Zakup materiałów bibliotecznych w bibliotekach publicznych w Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w roku 2007.

Źródło: opracowano na podstawie: *Kultura w województwie małopolskim w roku 2007*, s. 29.

W 2007 roku Sądecka Biblioteka Publiczna zakupiła 11,8 tys. książek i 200 tytułów czasopism za kwotę 247,8 tys. zł. Zdecydowanie mniejsze wydatki na ten cel poniesione zostały w Tarnowie, bo zaledwie 120,2 tys. zł (patrz tabela 8).

Czytelnictwo jest najbardziej powszechną formą uczestnictwa ludności w kulturze. Udział społeczeństwa w wydarzeniach artystycznych organizowanych z inicjatywy biblioteki jest bezpłatny.

Działalność Sądeckiej Biblioteki Publicznej finansowana jest z budżetu miasta Nowego Sącza i, jak już wspomniano, wynosi około 50 % ogółu wydatków miasta na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. W latach 2007 - 2009 koszt działalności biblioteki to około 2,5 mln zł rocznie.

Wyszczególnienie	2007		2008		2009	
Nowy Sącz	2 500 000	51%	2 342 000	52%	2 466 000	51%
Tarnów	2 487 800	35%	2 398 100	26%	2 755 000	19%
Przemysł	1 415 000	20%	1 447 000	20%	1 782 000	17%
Krosno	2 603 100	56%	2 734 453	50%	2 878 000	47%

Tabela 9: Wydatki na działalność bibliotek i ich procentowy udział w wydatkach ogółem na kulturę w latach 2007-2009.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP

Na podstawie analizy wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego przeznaczanych w analogicznym okresie na działalność bibliotek w Nowym Sączu i Tarnowie ustalono, że wydano na ten cel środki pieniężne w podobnej wysokości, tj. w 2007 roku około 2,5 mln zł, w 2008 – 2,4 mln zł, w 2009 roku również 2,4 mln zł w obu miastach, przy czym w Tarnowie dodatkowo 455 000 zł przeznaczano na inwestycje⁸³. Jednakże koszt poniesiony na działalność biblioteki tarnowskiej w stosunku do ogólnej kwoty wydatków na kulturę był zdecydowanie mniejszy niż sądeckiej. W 2007 roku na działalność biblioteki tarnowskiej wydano około 35 %, a rok później około 26 % ogółu wydatków na kulturę.

Analizując wydatki na kulturę ochronę dziedzictwa narodowego w pozostałych miastach na prawach powiatów stwierdza się, że w Krośnie wydatki na działalność bibliotek pochłaniają ponad połowę całego budżetu przeznaczanego na kulturę: w 2007 roku 56 %, w 2008 roku 50 % wszystkich wydatków na kulturę, w roku 2009 nieco mniej, bo 47 %. W Przemyślu w analogicznym okresie na działalność bibliotek przeznaczono około 20 % łącznych wydatków na kulturę (patrz tabela 9).

Co zatem wpływa na fakt, że biblioteka nowosądecka pochłania tak dużą część budżetu? W celu wyjaśnienia powyższej kwestii przeprowadzono rozmowę z dyrektorem Sądeckiej Biblioteki Publicznej. Z uzyskanych informacji od dyrektor Barbary Pawlik wynika, że ponieważ biblioteka sądecka jest największą instytucją kulturalną w Nowym Sączu, to oczywistym jest fakt, że otrzymuje największe dotacje. Uzasadnieniem dla wysokich kosztów jest potrzeba utrzymania dwóch budynków, czyli siedziby głównej biblioteki przy ul. Szujskiego i placówki przy ul. Lwowskiej. Ponadto opłacany jest czynsz za wynajem pomieszczeń dla siedmiu filii. Corocznie dokonuje się zakupu książek za około 250 000 zł. Instytucja zatrudnia około 50 osób, którym wypłaca wynagrodzenia. Organizowane przez bibliotekę wydarzenia artystyczne, spotkania, wystawy są udostępniane społeczności sądeckiej bezpłatnie, więc biblioteka nie zarabia, w związku z czym nie wypracowuje środków własnych. Dotacje z budżetu miasta Nowego Sącza to podstawowe źródło utrzymania biblioteki. Pozyskiwane są również środki pieniężne bezpośrednio z programów ministerstwa⁸⁴.

Również dyrektor Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Nowym Sączu, uważa, że konieczne jest wydzielanie tak wysokich środków z budżetu miasta na działalność

⁸³Dane ze sprawozdań z wykonania budżetu miasta Tarnów za lata 2007,2008,2009.

⁸⁴Rozmowa z Barbarą Pawlik dyrektorem Sądeckiej Biblioteki Publicznej w dniu 15 stycznia 2010.

biblioteki, ponieważ sądecka biblioteka pełni również rolę biblioteki powiatowej. Wskaźnik wypożyczeń kształtuje się następująco: 60 % dokonują mieszkańcy powiatu, zaś mieszkańcy miasta Nowego Sącza 40 % wszystkich wypożyczeń w bibliotece. Tak więc placówka funkcjonuje jako instytucja obsługująca miasto Nowy Sącz i powiat nowosądecki⁸⁵.

2.3.3. Miejski Ośrodek Kultury

Miejski Ośrodek Kultury został utworzony na mocy uchwały numer 20/223/2003 z dnia 4 listopada 2003 roku Rady Miasta Nowego Sącza w sprawie utworzenia samorządowej instytucji kultury o nazwie Miejski Ośrodek Kultury w Nowym Sączu⁸⁶.

Miejski Ośrodek Kultury działał już od 1976 roku powołany przez ówczesnego prezydenta miasta Wiesława Oleksego. W świadomości sądeczan zaistniał od 1978 roku za sprawą powołania do życia Nowosądeckiej Sceny Amatora *Nowa*, licznych koncertów muzycznych i spektakli teatralnych⁸⁷.

Ostatnie pięć lat to najbardziej efektywny okres funkcjonowania Miejskiego Ośrodka Kultury. Po kilku latach nieobecności placówka powołana na nowo 1 stycznia 2004 r. przez Radę Miasta Nowego Sącza przejęła siedzibę i schedę po Stowarzyszeniu Animatorów Kultury, przekazany przez wojewodę małopolskiego - Dom Kultury Kolejarza przy Al. Wolności 23.

Oferta placówki adresowana jest zarówno do dzieci i młodzieży, jak i dorosłych. Prowadzona jest regularna praca z amatorskimi i profesjonalnymi zespołami artystycznymi oraz kołami i klubami zainteresowań. Najważniejsze z nich to:

1) **Teatr Robotniczy im. Bolesława Barbackiego** to teatr amatorski, założony przez kolejarzy, otwarty w Domu Robotniczym w 1922 roku.

Organizowany od 1997 roku Jesienny Festiwal Teatralny jest jednym z ważniejszych wydarzeń artystycznych Nowego Sącza. Co roku ponad 8 tysięcy sądeczan ma możliwość obejrzeć najgłośniejsze spektakle sezonu z udziałem czołowych polskich artystów. Oferta festiwalowa jest ciekawa i różnorodna, w repertuarze znajdują się sztuki klasyczne, komedie, baśnie, musicale. Jesienny Festiwal Teatralny wszedł na stałe do kalendarza kulturalnego

⁸⁵Rozmowa z Józefem Kantorem dyrektorem Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Nowym Sączu w dniu 21 stycznia 2010.

⁸⁶ uchwała Rady Miasta Nowego Sącza w sprawie utworzenia samorządowej instytucji kultury o nazwie Miejski Ośrodek Kultury w Nowym Sączu Nr 20/223/2003 z dnia 4 listopada 2003.

⁸⁷J.Leśniak, S.Sikora, op.cit, Nowy Sącz 2008, s. 22-34.

miasta, cieszy się dużą popularnością wśród publiczności, a bilety na spektakle rezerwowane są z kilkumiesięcznym wyprzedzeniem.

XIII Jesienny Festiwal Teatralny odbył się w 2009 roku. Publiczność mogła obejrzeć spektakle w wykonaniu artystów warszawskich teatrów: *ATENEUM*, *BAJKA*, *CAPITOL*, *KWADRAT*, *KAMIENICA*, *GUDEJKO*. Wystąpili także aktorzy Teatru *MASKA* z Rzeszowa, Teatru *NSA* z Nowego Sącza oraz Teatru im. Juliusza Osterwy z Gorzowa Wielkopolskiego.

13 października 2009 na zakończenie Festiwalu miało miejsce dużej rangi wydarzenie: polska premiera najnowszej produkcji Studia Filmowego *GUDEJKO* z Warszawy - spektaklu teatralnego pt. *Dziwna para*, wyreżyserowanego na podstawie sztuki Neila Simona przez Wojciecha Adamczyka. W komedii wystąpili: Cezary Żak, Artur Barciś, Wojciech Wysocki, Piotr Skarga, Katarzyna Żak i Viola Arlak⁸⁸.

W grudniu 2009 roku Teatr Robotniczy im. Bolesława Barbackiego wkroczył na warszawskie salony teatralne. W Teatrze *Kamienica* Emiliana Kamińskiego zaprezentował widowisko dla dzieci i dorosłych pt. *Przyjaciel wesołego diabła*, które przyjęte zostało entuzjastycznie przez trzystuosobową publiczność, brawami na stojąco. Teatr zacieśnia współpracę z warszawskimi artystami i scenami teatralnymi. Wstępne ustalenia na 2010 rok zakładają prezentację w Teatrze *Kamienica* Schaefferowskiego *Largo* (produkcja MOK), a także przyjazd warszawskiego teatru na kolejny Jesienny Festiwal Teatralny w Miejskim Ośrodku Kultury⁸⁹.

Marta Jakubowska, dyrektorka sądeckiego MOK, powiedziała, że kolejny Jesienny Festiwal Teatralny będzie prezentowany w nowych warunkach: zmodernizowano widownię w głównej sali, kulisy oraz garderoby. W planach jest remont sal prób, stworzenie małej sali kameralnej oraz profesjonalnego studia nagrań. Zostaną również wprowadzone udogodnienia dla osób niepełnosprawnych.

2) **Teatr Nowosądecka Scena Amatora**, w którym premiera pierwszego spektaklu odbyła się w 1981 roku. Od stycznia 2004 roku Teatr znalazł się pod skrzydłami Miejskiego Ośrodka Kultury i od tej pory zespół teatralny zrealizował kilkanaście premierowych spektakli.

3) **Dziecięca Grupa Cudoki – Szuroki** to grupa teatralna, która powstała w 1985 roku z inicjatywy animatora kultury Bogumiła Ciuły „Bobka”. Spektakle, które cieszyły się największym powodzeniem to: *Wakacje Smoka Bonawentury* w reżyserii Wiesława Buchcica,

⁸⁸Program XIII Jesiennego Festiwalu Teatralnego, Miejski Ośrodek Kultury, Stowarzyszenie Animatorów Kultury, Teatr Robotniczy im. Bolesława Barbackiego, Nowy Sącz 2009.

⁸⁹<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/5014>, dostęp i data dzienna 20.01.2010.

bajki - *O straszliwym smoku i dzielnym Szewczyku, prześlicznej królownie i królu Gwoździku, Królowa Śniegu, Czarodziejski dzwoneczek i Kichus majstra Lepigliny* w reż. M. Stobierskiej. Co roku zespół przygotowuje widowiska kolędnicze, tak zwane *Kolędziołki*, przedstawiane na spotkaniach opłatkowych i choinkach dla dzieci. Grupa była kilkakrotnie laureatem Sądeckiej Wiosny Artystycznej i Przeglądu Teatrów Dzieci i Młodzieży Bajdurek. *Cudoki-Szuroki* przygotowują się do obchodów jubileuszu swojego 25-lecia⁹⁰.

4) **Sądecki Big – Band** działa już od 11 lat. W jego skład wchodzi 20 muzyków, repertuar to utwory Glenna Millera, Georga Gershwina, Spencera Williamsa, Billy'ego Strayhorna i innych kompozytorów. Koncertują głównie na Sądecczyźnie, ale także za granicą w Słowacji i na Węgrzech.

5) **Zespół Kameralny *Sonatina*** rozpoczął swoją działalność w 2003 roku, powstał na bazie Kameralnego Zespołu Muzyki Dawnej. Program koncertów to utwory klasycznej muzyki kameralnej od baroku po wiek dwudziesty, przeplatane poezją. Ważnym elementem działalności zespołu jest edukacja muzyczna dzieci i młodzieży szkolnej.

6) **Zespół Regionalny *Sądeczanie*** otrzymał medal Gloria Artis⁹¹ – Zasłużony Kulturze. Jest to wyraz uznania dla ponad 45-letniej działalności Zespołu na niwie upowszechniania sądeckiego folkloru w kraju i za granicą, a także popularyzowania przez *Sądeczan* folkloru innych regionów i polskich tańców narodowych. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdan Zdrojewski przyznał również medal indywidualnie dla Andrzeja Stacha, tancerza, który związany jest z zespołem od początku jego istnienia, aż do chwili obecnej⁹².

Inne, nie mniej ważne grupy artystyczne działające w Miejskim Ośrodku Kultury to: Scena Młodzieżowa, Sądecka Orkiestra Symfoniczna, Dziecięcy Zespół Wokalno Taneczny *Tralalinki*, Zespół Tańca Nowoczesnego *B-Boys Breakers*, który obecnie występuje pod nazwą *Jump Step Crew*, *Angel Face* i *Kathersis*, Zespół Tańca Estradowego *Tęcza*, warsztaty plastyczne dla dzieci i młodzieży, Klub Złotego Wieku (seniora), Klub Esperanto.

⁹⁰ <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3329>, dostęp i data dzienna 20.01.2010.

⁹¹ Medal *Zasłużony Kulturze Gloria Artis* – nadawany jest przez Prezydenta RP osobom, zespołom i instytucjom, wyróżniającym się w dziedzinie twórczości artystycznej, działalności kulturalnej lub ochronie kultury i dziedzictwa narodowego. Medal jest odznaczeniem prestiżowym honorującym najwybitniejsze postaci świata kultury lub postaci mające na tym polu szczególne zasługi. Dotychczas zostali tym odznaczeniem uhonorowani m.in.: Władysław Bartoszewski, Ewa Demarczyk, Adam Hanuszkiewicz, Jerzy Hoffman, Gustaw Holoubek, Ryszard Kapuściński, Jerzy Kawalerowicz, Tadeusz Konwicki, Jerzy Maksymiuk, Krzysztof Penderecki, Roman Polański, Irena Santor, Franciszek Starowieyski, Andrzej Wajda, Krzysztof Zanussi.

⁹² <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3379>, dostęp i data dzienna 20.01.2010.

Instytucja jest organizatorem wielu imprez artystycznych: koncertów, spektakli teatralnych, przedstawień kabaretowych, festiwali, przeglądów, konkursów, wystaw z udziałem artystów zawodowych, amatorów i zespołów własnych.

Ośrodek pomaga przy organizowaniu akcji charytatywnych – Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, Sądeczan Dar Serca, a także obchodów rocznic i świąt państwowych, ponadto współpracuje z innymi instytucjami, stowarzyszeniami kultury oraz oświatowymi.

Działalność Miejskiego Ośrodka Kultury w Nowym Sączu wspierają sponsorzy, w szczególności w zakresie organizacji widowisk teatralnych. Główni sponsorzy to: Firma Koral, Urząd Miasta Nowego Sącza, CARBON - SGL GRUP, ING Bank Śląski, ERBET, PIWNICZANKA, FAKRO, Bank Spółdzielczy w Nowym Sączu, Firma Wiśniowski, PKO BP, DAKO, NEWAG, RAMEX i inni⁹³.

Środki na finansowanie powyżej przedstawionej działalności pochodzą głównie z dotacji miasta Nowego Sącza dla samorządowych instytucji kultury. Na działalność bieżącą ośrodka w 2007 roku wydano 550 000 zł, zaś 150 000 zł - na zakup sceny plenerowej, w 2008 roku działalność bieżąca kosztowała 666 809 zł, zaś na inwestycje, tj. przebudowę, modernizację i rozwój infrastruktury Miejskiego Ośrodka Kultury, wydano kwotę 300 303,05 zł, a w roku 2009 wydano 683 900 zł.

Na podstawie przeprowadzonej analizy ustalono, że Tarnów na działalność bieżącą Tarnowskiego Centrum Kultury przeznaczył w roku 2007 ponad milion złotych, a w 2008 roku dotacja wzrosła o ponad 50 % do kwoty 1 571 550 zł, zaś w 2009 roku dotację obniżono do kwoty 1 050 000 zł.

Dotacja dla Przemyskiego Centrum Kultury i Nauki *Zamek* w roku 2007 wynosiła 1 456 000 zł, a w 2008 roku 1 640 500 zł, w tym na zadania bieżące – 1 520 000 zł, zaś zadania inwestycyjne – 120 500 zł, natomiast w 2009 roku wydano 1 630 300 zł.

Na działalność Krośnieńskiego Domu Kultury w 2007 roku wydano 1 792 000, natomiast w 2008 roku przeznaczono na ten cel kwotę 2 455 000 zł, a w 2009 roku już 3 000 000 zł.

Wydatki miast powiatu nowosądeckiego kształtowały się następująco: w Krynicy na działalność Centrum Kultury w 2007 roku przeznaczono 660 000 zł, w 2008 roku 904 000 zł, natomiast w roku 2009 dotacja wyniosła 1 090 000zł.

⁹³Program XIII Jesiennego Festiwalu Teatralnego, Miejski Ośrodek Kultury, Stowarzyszenie Animatorów Kultury, Teatr Robotniczy im. Bolesława Barbackiego, Nowy Sącz 2009.

W Starym Sączu wydano w 2007 roku na działalność bieżącą domów kultury 205 000 zł, natomiast wydatki inwestycyjne wyniosły 660 000 zł, w 2008 roku wydatki bieżące wyniosły 420 000 zł, a inwestycyjne 30 000 zł, natomiast w 2009 roku dotacja na wydatki bieżące wyniosła 480 000 zł (patrz tabela 10).

Wyszczególnienie	2007	2008	2009
Nowy Sącz	700 000,00	967 112,00	683 900,00
Tarnów	1 005 000,00	1 571 550,00	1 050 000,00
Przemysł	1 456 000,00	1 640 500,00	1 630 300,00
Krosno	1 792 000,00	2 455 000,00	3 000 000,00
Krynica	660 000,00	904 000,00	1 090 000,00
Stary Sącz	856 000,00	450 000,00	480 000,00

Tabela 10: Wydatki na działalność ośrodków kultury w latach 2007-2009
Źródło : opracowanie własne na podstawie danych BIP

W Nowym Sączu w 2007 roku prowadziło działalność 6 instytucji kultury (domów i ośrodków kultury), podobnie w Tarnowie. Zatrudnionych w działalności podstawowej instytucji kultury w Nowym Sączu było 87 pracowników, zaś w Tarnowie 38 osób. Sądeckie instytucje zorganizowały 856 imprez, w których uczestniczyło 230 400 osób.

Wyszczególnienie	Województwo Małopolskie	Miasto Nowy Sącz	Miasto Tarnów
Instytucje	492	6	6
Zatrudnieni w działalności podstawowej	2 223	87	38
Imprezy	27 427	856	196
Uczestnicy imprez (w tys.)	4 228,2	230,4	116,3
Zespoły	1 977	77	6
Członkowie zespołów	35 139	1 159	47
Koła zainteresowań	1 701	63	14
Członkowie kół	33 906	1 012	1567

Tabela 11: Wybrane informacje o działalności domów i ośrodków kultury, klubów oraz świetlic w miastach na prawach powiatu Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w 2007 r.
Źródło: opracowano na podstawie danych w *Kultura w województwie małopolskim w roku 2007*, s. 82.

Instytucje tarnowskie zorganizowały niewiele imprez, bo 196, co stanowi zaledwie 23 % liczby imprez zorganizowanych w Nowym Sączu. Również liczba uczestników tarnowskich imprez jest o połowę mniejsza niż sądeckich – 116 300 osób.

Przy nowosądeckich instytucjach działało 77 zespołów artystycznych, które liczyły 1159 członków, w Tarnowie było 6 zespołów, które liczyły 47 członków. Ponadto przy nowosądeckich instytucjach kultury doliczono się 63 kół zainteresowań, które liczą 1012 członków. W Tarnowie liczba kół zainteresowań to 14, natomiast liczba członków 1567 osób (patrz tabela 11).

W 2010 roku zostaną przeprowadzone prace modernizacyjne w Miejskim Ośrodku Kultury w Nowym Sączu. Środki na to przedsięwzięcie w 75 % pochodzi będą z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Działania 3.3 Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013. Pozostałe 25 % - z budżetu Nowego Sącza. Koszt inwestycji wyniesie 5 mln zł⁹⁴.

2.3.4. Nowosądecka Mała Galeria

Uchwałą Rady Miasta Nowego Sącza z dnia 1 kwietnia 1996 roku Galeria stała się samodzielną placówką samorządową i przyjęła nazwę Nowosądecka Mała Galeria.

Galeria powstała w 1979 roku, a jej początki związane są z działalnością Związku Polskich Artystów Plastyków. Artyści sądecy zaczęli organizować wystawy i inne projekty artystyczne dla środowiska ZPAP. Współtwórcą i opiekunem artystycznym został Andrzej Szarek, zaś placówka była miejscem integrującym środowiska twórcze⁹⁵.

Od 1 stycznia 1994 roku Mała Galeria stała się filią Miejskiego Ośrodka Kultury, nie zmieniając profilu działania, nadal kontynuowała ambitny program artystyczny. Po roku galerię uznano za najciekawszą inicjatywę kulturalną w województwie nowosądeckim i przyznano jej *Srebrny Talar* - wyróżnienie nadawane przez Sądecko-Podhalańską Izbę Gospodarczą.

Wiosną w 2007 roku Nowosądecka Mała Galeria przeprowadziła się z dworku Marszałków - *Kosalówki* przy ul. Jagiellońskiej 76 do wyremontowanego dworku na Plantach, ofiarowanego miastu w 1896 roku przez Józefa Wieniawę-Zubrzyckiego,.

⁹⁴ Rozmowa z Józefem Kantorem dyrektorem Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Nowym Sączu w dniu 21 stycznia 2010.

⁹⁵ J.Leśniak, S.Sikora, op.cit, Nowy Sącz 2008, s. 35-42.

Mała Galeria od lat realizuje różne formy działalności artystycznej, promuje i prezentuje sztukę profesjonalną, urządza stałe ekspozycje malarstwa i rzeźby sądeckich artystów: Bolesława Barbackiego, Ewy Harsdorf, Władysława Hasiora, Władysławy Iwańskiej, Stanisława Kuskowskiego, Zbigniewa Borowskiego i Jadwigi Marschalko-Kosal.

Do galerii zapraszani są artyści z kraju i zagranicy. Na tle wystaw plastycznych organizowane są spotkania autorskie z osobowościami świata kultury reprezentującymi m.in.: poezję, muzykę, literaturę, fotografię, teatr.

Nowosądecka Mała Galeria inicjuje wiele wydarzeń kulturalnych, wystaw, spotkań z artystami i czołowymi osobowościami świata kultury, koncertów i recitali, są to m.in.:

- ✓ Mały Festiwal Form Artystycznych - interdyscyplinarne spotkanie artystów, które odbywa się od 18 lat we wrześniu i październiku: ma charakter ogólnopolskiego przeglądu współczesnej polskiej sztuki.
- ✓ Koncerty talentów Państwowej Szkoły Muzycznej, którym patronuje jej dyrektor, pod nazwą *Witold Buszek przedstawia*. Mała Galeria jest doskonałym miejscem do prezentowania osiągnięć uczniów szkoły muzycznej, recitali pedagogów i wybitnych artystów.
- ✓ Benefisy *Portrety sądeczan*, cykl wystaw pod nazwą *Artysta zaprasza ...*, a także imprezy pod nazwą: *Debiuty i Promocje*.

W galerii spotyka się młodzież, uczestnicząc w zajęciach tzw. *Małej akademii rysunku*. Młodzież bierze udział we wszystkich formach działania galerii, ale szczególnie ważne są organizowane pogadanki i spotkania z artystami. Jest to miejsce integrujące środowisko sądeckich plastyków i ludzi kultury.

Gospodarze galerii mają ciekawe plany na przyszłość, zamierzają organizować festiwale, wieczory i plenery artystyczne, ekspozycje. Chcą, by pozostałe po uczestnikach plenerów dzieła sztuki ozdobiły Planty. Chcą, by Planty stały się prawdziwym parkiem sztuki z Małą Galerią, z projektowanymi plenerowymi ekspozycjami rzeźby, z artystyczną kafejką *Spóźniony Słowik* i kawiarnią *Caffe Kawka*, otoczone stylowymi lampami i ławkami, z fontanną z jaszczurką (zaprojektowaną przez sądecką artystkę Magdę Słowik) i pięknymi, okazałymi drzewami.

Środki na finansowanie działalności galerii pochodzą głównie z dotacji miasta Nowego Sącza. Na podstawie analizy stwierdza się, że na działalność Nowosądeckiej Małej Galerii w 2007 roku wydano 497 500 zł, z czego dotacja na działalność bieżącą wyniosła 282 650 zł, a wydatki na adaptację budynku dla potrzeb galerii - 215 000 zł: w 2008 roku na bieżącą działalność galerii wydano 320 000 zł, zaś w roku 2009 - 337 000 zł.

Ponadto ustalono, że w Tarnowie na działalność Biura Wystaw Artystycznych przeznaczono w 2007 roku 530 500 złotych, w roku 2008 – 519 900 zł, a w roku 2009 – 400 000 zł. Natomiast Krosno wydało w roku 2007 na działalność Biura Wystaw Artystycznych 212 500 zł, w 2008 roku kwotę 230 000 zł, a w roku 2009 - 252 000 zł (patrz tabela 12).

Wyszczególnienie	2007	2008	2009
Nowy Sącz	497 500,00	320 000,00	337 000,00
Tarnów	530 500,00	519 900,00	400 000,00
Przemyśl	0	0	30 000,00
Krosno	212 500,00	230 000,00	252 000,00

Tabela 12: Wydatki na działalność galerii w latach 2007-2009.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP

Na terenie Nowego Sącza działają dwie galerie, w Tarnowie również dwie. W 2007 roku nowosądeckie galerie zorganizowały 26 imprez i 34 ekspozycje. Pomimo, że w Tarnowie zorganizowano 36 wystaw i 40 ekspozycji, to galerie nowosądeckie zwiedziło 28 500 osób, a tarnowskie prawie o połowę mniej bo 15 800 osób.

Wyszczególnienie	Województwo małopolskie	Nowy Sącz	Tarnów
Galerie	63	2	2
Wystawy	679	26	36
Ekspozycje	725	34	40
Zwiedzający (w tys.)	503	28,5	15,8
Zorganizowane imprezy	2465	485	9
Uczestnicy imprez (w tys.)	95,9	22,3	1
Wydawnictwa tytuły	1360	83	37
Wydawnictwa nakłady (w tys.)	305,6	2,6	29,8

Tabela 13: Wybrane informacje o działalności galerii i salonów sztuki miastach na prawach powiatu Nowym Sączu i Tarnowie na tle województwa małopolskiego w roku 2007.
Źródło: opracowano na podstawie danych w *Kultura w województwie małopolskim w roku 2007*, s. 82.

Sądeckie galerie zorganizowały 485 imprez, w których uczestniczyło 22 300 osób. Dla porównania w Tarnowie zorganizowano 9 imprez, w których wzięło udział 1000 osób.

Ponadto nowosądeckie galerie wydały 83 tytuły wydawnictw o łącznym nakładzie zaledwie 2600 egzemplarzy. Natomiast tarnowskie galerie wydały 37 tytułów wydawnictw o nakładzie 29 800 egzemplarzy (patrz tabela 13).

2.3.5. Pozostała działalność kulturalna miasta Nowego Sącza

Miasto Nowy Sącz wspiera finansowo różne inicjatywy kulturalne, zarówno elitarne, jak i kierowane do szerokiej rzeszy odbiorców. Prezydent miasta Ryszard Nowak w przedmowie do *Panoramy kultury sądeckiej* zaznaczył, że urząd Miasta Nowego Sącza na tyle, na ile to jest możliwe, jest mecenasem kultury i twórców, stara się stworzyć ciekawą i bogatą ofertę kulturalną, zaspakajającą potrzeby mieszkańców miasta, gości oraz artystów tak profesjonalnych, jak i amatorów. Przedstawiciele władz samorządowych są świadomi faktu, że współcześnie kultura współdecyduje o sukcesie miast, ich postrzeganiu i pozycji. W przywołanej publikacji Prezydent zadeklarował, że na kulturze nie chce oszczędzać.

Inne wydatki miasta Nowy Sącz na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego	2007	2008	2009
Dotacje na zadania z zakresu kultury zlecane jednostkom nie zaliczanym do sektora finansów publicznych	130 000,00	149 654,24	150 000,00
Dotacje na zadania z zakresu kultury zlecane pozostałym jednostkom zaliczanym do sektora finansów publicznych	130 000,00	150 000,00	162 000,00
Wydatki na ochronę i konserwację zabytkowych obiektów własnych miasta	25 000,00	26 770,00	85 000,00
Imprezy kulturalne miasta	328 000,00	599 419,99	899 250,00
Wydawnictwa i inne pozostałe wydatki		107 409,12	68 000,00

Tabela 14: Pozostałe wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego miasta Nowy Sącz w latach 2007-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIP

Na podstawie przeprowadzonej analizy ustalono, że miasto Nowy Sącz w Dziale 921 *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, oprócz dotacji dla instytucji kultury, dla których jest organizatorem, uwzględnia wydatki na działalność kulturalną miasta, które określa się jako pozostałe wydatki bieżące i pozostałe wydatki inwestycyjne (patrz tabela 14).

Na wydatki bieżące składają się dotacje na zadania z zakresu kultury zlecane do wykonania podmiotom niezaliczanym do sektora finansów publicznych, które w roku 2007 wyniosły 130 000 zł, w 2008 - 149 654,24 zł, a w 2009 roku zaplanowano wydać kwotę 150 000 zł.

Przewidziano także dotacje na zadania z zakresu kultury zlecane do wykonania pozostałym jednostkom zaliczanym do sektora finansów publicznych, w 2007 roku była to kwota 130 000 zł, 2008 – 150 000, w 2009 zaplanowano wydać 162 000 zł,

Miasto Nowy Sącz poniosło również wydatki na ochronę i konserwację zabytkowych obiektów własnych miasta, w roku 2007 przeznaczono na ten cel 25 000 zł, w roku 2008 – 26 770 zł. Plan na 2009 rok to kwota 85 000 zł, w tym założono, że wydatki na prowadzenie prac interwencyjnych oraz robót remontowo–konserwatorskich murów obronnych Zamku wyniosą 50 000 zł.

Na organizację imprez kulturalnych miasta w 2007 roku wydano kwotę 328 000 zł (wartość ta obejmuje również wydatki na wydawnictwa urzędu miasta i wymianę z zagranicą).

Ustalono, że w roku 2008 wydano na organizację działalności rozrywkowej miasta kwotę 599 419,99 zł. Z kwoty tej sfinansowano: Sylwester 2007, Koncert Zespołu Kombi, Koncert Denzela, Koncert u Prezydenta, Koncert Europa w Krainie Walca i Czardasza, Imieniny Miasta, Najlepsze lato 2008, Koncert Andrzeja Piasecznego *Piaska*, Koncert Eleni, Spektakl TUTAM, Spektakl *Spadkobiercy*, Koncert 716 rocznica lokacji miasta Nowego Sącza w wykonaniu Orkiestry Symfonicznej Filharmonii Śląskiej w ramach XIV Sadeckiego Festiwalu Muzycznego *Iubilaei Cantus*, Koncert Edyty Geppert, Koncert Andrzejkowy, Sadeckie Mikołajki i Sylwester 2008.

Pozostała kwota - 82 504,99 zł był to wydatek związany z opracowaniem artykułów i recenzji *Rocznika Sadeckiego*, inne różne wydatki z dziedziny kultury w 2008 roku wyniosły 10 302,50 zł, ponadto kwotę 14 601,63 zł rozdysponowano na zorganizowanie zespołów artystycznych w ramach realizacji Programu na rzecz Społeczności Romskiej.

W 2009 roku zaplanowano wydać na imprezy kulturalne miasta, wydawnictwa, wymianę kulturalną z zagranicą kwotę 899 250 zł. Na realizację projektu *Polska – Norwegia: historia, tradycja i kultura* przewidziano kwotę 52 000 zł. Na dofinansowanie programu na rzecz Społeczności Romskiej w zakresie kultury założono przeznaczyć 16 000 zł⁹⁶.

⁹⁶Opracowano na podstawie: Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Nowy Sącz za lata 2007, 2008, 2009, www.nowysacz.pl, dostęp i data dzienna 10.01.2010.

Na nowosądeckim Rynku, pod ratuszem organizowane są imprezy kulturalne miasta, artystyczne imprezy masowe z udziałem gwiazd polskiej estrady. Największy plac Nowego Sącza wypełnia się po brzegi między innymi podczas zabaw sylwestrowych, *Imienin Miasta*, koncertów Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy Jurka Owsiaaka i Biesiad Karpackich. W imprezach masowych biorą udział tłumy sądeczan, średnio od 5 do 10 tysięcy osób.

Cykliczne imprezy muzyczne pod nazwą *Koncert u Prezydenta* odbywają się w ratuszu. Na stałe do kalendarza miasta weszły za prezydentury Jerzego Gwiżdża. Jubileuszowy dwusetny koncert odbył się w 2004 roku, wyjątkowo zorganizowany został na estradzie na Rynku. Zaproszono Bogusława Morkę i jego przyjaciół ze świata opery i operetki, akompaniowała im Orkiestra Reprezentacyjna Straży Granicznej. Podczas *Koncertów u Prezydenta* występują zarówno profesjonalści, artyści polskiej estrady i sal filharmonicznych, jak i utalentowana młodzież sądecka, studenci i absolwenci akademii muzycznych.

Nową inicjatywą są *Salony Muzyczne w Ratuszu*, które odbywają się od 2007 roku pod patronatem prezydenta Ryszarda Nowaka, gdzie swoje umiejętności prezentują uczniowie i nauczyciele Państwowej Szkoły Muzycznej im. Fryderyka Chopina. Dbalność o szczegóły, warsztat muzyczny i aktorski sprawiają, że na wszystkie recitale i koncerty przychodzą sądeczanie, zapewniając salę reprezentacyjną ratusza⁹⁷.

Miasto wspiera również imprezy kulturalne o charakterze patriotycznym. Na płycie Rynku w Nowym Sączu odbywa się festiwal organizowany przez Światowe Stowarzyszenie Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II. W 2008 roku zorganizowano koncert *Europa w Krainie Walca i Czardasza*, podczas którego wystąpili Anna Plewniak, Marta Pliszot, Adam Sobierajski, Konrad Szota oraz Balet, Chór i Orkiestra pod batutą Gustawa Gabora. W roku 2009 na sądeckim Rynku podczas Koncertu Galowego VI Światowego Festiwalu Dziedzictwa Kultury Chrześcijańskiej, który dedykowany był Janowi Pawłowi II, wykonano arie z oper i operetek, a także odbył się pokaz musztry parady w wykonaniu Orkiestry Reprezentacyjnej Straży Granicznej⁹⁸.

Po raz trzeci zorganizowano *Sądecki Jarmark Anielski*. Rzemieślnicy i artyści z regionu prezentują wówczas rozmaite „anielskie” pamiątki ze sznurka, koronek, wosku

⁹⁷L.Langer, *Państwowa Szkoła Muzyczna I i II Stopnia im. Fryderyka Chopina w Nowym Sączu Jubileusz 60-lecia działalności*, Nowy Sącz 2009, s. 52.

⁹⁸Opracowano na podstawie: <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3730>, dostęp i data dzienna 22.01.2010.

i drewna, rzeźby, obrazy i malowidła na szkłe. Dodatkową atrakcją Sądeckiego Jarmarku Anielskiego są koncerty: ostatnio wystąpił Robert Janowski i Paweł Orkisz oraz sądecky artyści⁹⁹.

Ciekawym wydarzeniem był *Festyn Lajkonik*. Mieszkańcy miasta mogli oglądać występy kuglarskie nawiązujące do czasów legendy o *Lajkoniku*. Występowali aktorzy na szczydach, inni żonglujący, jeszcze inni plujący ogniem czy grający na bębnach¹⁰⁰.

Od kilku lat Instytut Europa Karpat we współpracy z Urzędem Miasta Nowego Sącza i innymi instytucjami samorządowymi organizuje *Biesiady Karpackie*, propagujące kulturę i folklor polski, Węgier, Słowacji i Ukrainy. Biesiady są świętem góralskich kultur. Przyjeżdżają zespoły z Sądecczyzny, ze Słowacji, Węgier, Ukrainy i Rumunii. Organizowane są pokazy ginących zawodów, prezentowano młyn mielący mąkę orkiszową, warsztat tkacki, wypalano dziegieć, natomiast rzemieślnicy, rękodzielnicy i artyści ludowi ze Słowacji, Węgier i Małopolski wystawili swoje dzieła na kiermaszu.

Jednym z najważniejszych wydarzeń kulturalnych Nowego Sącza w 2009 roku była światowa premiera filmu *Janosik. Prawdziwa historia* Agnieszki Holland i Kasi Adamik. Była to znakomita promocja miasta - o Nowym Sączu było głośno w Polsce oraz poza granicami kraju, spotkali się tutaj ludzie ze świata filmu, biznesu i polityki. Producent filmu Dariusz Jabłoński powiedział, że Nowy Sącz, uroda plenerów i niezwykła życzliwość mieszkańców zapadły w pamięci twórców jeszcze podczas realizacji filmu. Artyści z radością powrócili do miasta gdzie między innymi powstawał film o Janosiku¹⁰¹.

Sądeckiej publiczności pokazano kolejny film Dariusza Jabłońskiego *Gry wojenne* - historię pułkownika Ryszarda Kuklińskiego. Pokaz filmu był również okazją do spotkania z reżyserem, który przedstawił interesujące fakty związane z realizacją filmu¹⁰².

W Nowym Sączu działa jeszcze kilka instytucji kultury, które nie sposób pominąć, gdyż swoim dorobkiem niezwykle wzbogacają ofertę kulturalną miasta. Jedną z nich jest Pałac Młodzieży, który jest publiczną placówką oświatowo - wychowawczą działającą w strukturach organizacyjnych Urzędu Miasta Nowego Sącza. Statut Pałacu Młodzieży

⁹⁹Opracowano na podstawie: <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/2754>, dostęp i data dzienna 22.01.2010.

¹⁰⁰ Opracowano na podstawie: <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3458> dostęp i data dzienna 22.01.2010.

¹⁰¹Opracowano na podstawie: <http://www.malopolskie.pl/Wydarzenia/index.aspx?id=4826>, dostęp i data dzienna 11.01.2010.

¹⁰² Opracowano na podstawie: <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/5137>, dostęp i data dzienna 20.01.2010.

w Nowym Sączu określa zadania i cele działalności placówki w oparciu o ustawę z dnia 7 marca 2005 roku w sprawie Ramowych statutów placówek publicznych i rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 roku w sprawie ramowych statutów placówek publicznych (Dz. U. nr 52 poz. 466 z 2005). Organem prowadzącym jest Wydział Edukacji Miasta Nowego Sącza, natomiast organem nadzorującym jest Małopolskie Kuratorium Oświaty w Krakowie, delegatura w Nowym Sączu.

Pałac Młodzieży w Nowym Sączu ma długą historię sięgającą 1951 roku (dawniej Młodzieżowy Dom Kultury). W swoich działaniach łączy tradycję z nowoczesnością XXI wieku. W placówce funkcjonuje sześć działów oraz kilkadziesiąt różnych form nauczania w różnych kołach zainteresowań, od baletu, nauki śpiewu, gry na instrumentach aż po zajęcia z informatyki czy modelarstwo samochodowe.

Obecnie w zajęciach bierze udział niemal 3000 dzieci i młodzieży w 139 kołach zainteresowań. Liczba ta stale się zwiększa i świadczy o tym, jak wielką popularnością i uznaniem cieszy się działalność instytucji wśród sądeczan.

W ramach działań innowacyjnych placówka wprowadziła programy kształcenia w nowopowstałych kołach tematycznych, m.in. *Artoterapii, Bajkoterapii czy Dziennikarstwa Prasowego i Radiowego*.

Pałac Młodzieży podejmuje wiele inicjatyw kulturalnych. Zajmuje się:

- ✓ promowaniem tradycji i folkloru organizując występy zespołu regionalnego *Sądeczoki* w kraju i zagranicą,
- ✓ promowaniem polskiej poezji, organizując wojewódzkie i regionalne konkursy recytatorskie,
- ✓ propagowaniem tradycyjnej kultury religijnej poprzez organizację ogólnopolskich konkursów, festiwali piosenki i poezji religijnej, a także działalność Zespołu Wokalno-Tanecznego „Promyczki”,
- ✓ organizowaniem imprez kulturalnych niekomercyjnych dla mieszkańców Nowego Sącza oraz okolic,
- ✓ propagowaniem różnych rodzajów sztuki poprzez organizację wystaw artystycznych w Galerii Dziecięcej im. Stanisława Szafrana,
- ✓ promowaniem twórczości dziecięcej poprzez organizację wielu imprez artystycznych - konkursów i festiwali piosenki, konkursów recytatorskich, konkursów teatralnych,

✓ edukacją z zakresu historii sztuki poprzez realizację lekcji dla dzieci i młodzieży w Dziecięcej Galerii im. Stanisława Szafrana w Pałacu Młodzieży¹⁰³.

W mieście działa również Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia im. Fryderyka Chopina, założona w 1949 roku. Jednym z ważniejszych wydarzeń artystycznych organizowanych przez szkołę pod patronatem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest Międzynarodowy Konkurs Interpretacji Muzycznej oraz towarzyszący mu festiwal *Wakacje z muzyką*. Inicjatorem i dyrektorem artystycznym jest prof. Barbara Halska z Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie, która urodziła się w Nowym Sączu. Festiwal i konkurs gromadzą coraz liczniejsze grono uczestników, występy Orkiestry Festiwalowej są nie lada atrakcją dla melomanów. W 2007 roku uczestnicy konkursu dali 28 koncertów w Nowym Sączu, Krynicy, Piwnicznej, na Słowacji¹⁰⁴.

Z kulturą wiąże się działalność chórów i orkiestr. Przez wieki mecenasem i promotorem kultury śpiewaczej był Kościół. Obecnie w Nowym Sączu działa kilkanaście chórów parafialnych. Najważniejsze z nich to: Chór Kameralny Bazyliki Św. Małgorzaty, który od lat uczestniczy w nabożeństwach liturgicznych, uroczystościach kościelnych i patriotycznych. W 2009 roku gościnnie uczestniczył w plenerowym wykonaniu przez Operę Śląską nad Dunajcem w ramach festiwalu im. Ady Sari *Halki*. Chór męski Echo II działa w ramach Katolickiego Stowarzyszenia Śpiewaczego przy parafii św. Kazimierza, Chór Immaculata działa przy parafii Matki Bożej Niepokalanej, Chór im. Jana Pawła II towarzyszy renomowanym solistom i orkiestrom, uświetnia najważniejsze imprezy kulturalne miasta. Chór działa przy parafii kolejowej Najświętszego Serca Pana Jezusa. Od lat współpracuje z Orkiestrą Reprezentacyjną Straży Granicznej, biorąc udział w tradycyjnych koncertach noworocznych, operetkowych gal świętojańskich, koncertach *Jubilaei Cantus* i innych¹⁰⁵.

Orkiestra Reprezentacyjna Straży Granicznej nazywana jest muzycznym ambasadorem Nowego Sącza i Sądecczyzny. Działa ponad pięćdziesiąt lat i ma na koncie ponad osiem tysięcy koncertów. W pierwszą niedzielę nowego roku w Nowym Sączu organizowany jest koncert noworoczny, niezmiennie w głównej roli występuje ta właśnie Orkiestra, zapraszając do wspólnego muzykowania znakomitych solistów i chóry. Orkiestra Reprezentacyjna Straży Granicznej zalicza się do najlepszych w Polsce¹⁰⁶.

¹⁰³ Opracowano na podstawie: www.palacmlodziezy.pl, dostęp i data dzienna 26.01.2010.

¹⁰⁴ L. Langer, *Państwowa Szkoła Muzyczna I i II Stopnia im. Fryderyka Chopina w Nowym Sączu Jubileusz 60-lecia działalności*, Nowy Sącz 2009, s. 64.

¹⁰⁵ J. Leśniak, S. Sikora, op.cit, Nowy Sącz 2008, s. 110-123.

¹⁰⁶ J. Leśniak, S. Sikora, op.cit, Nowy Sącz 2008, s. 207.

2.4. Podsumowanie

Na podstawie analizy porównawczej za lata 2007 – 2009 ustalono, że środki publiczne wydatkowane na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego przez miasto Nowy Sącz są niskie, stanowią zaledwie około 1,5 % wszystkich wydatków miasta.

Badaniu poddano wydatki na kulturę następujących miast: Tarnowa, Przemyśla, Krosna, Krynicy, Starego Sącza i Nowego Sącza. Po przeprowadzeniu szczegółowej analizy wydatków na kulturę na podstawie danych ze sprawozdawczości budżetowej poszczególnych miast (nie istnieje system gromadzenia i przetwarzania informacji o finansach instytucji kultury) ustalono, że wydatki publiczne na kulturę są bardzo małe, budżety samorządów są słabe finansowo, z trudem realizują swoje zadania, a wśród tych zadań kultura plasuje się na ostatnim miejscu. W wydatkach budżetowych najwyraźniej zaznaczył się priorytet dla bibliotek.

Ustalono, że spośród sześciu badanych miast Nowy Sącz jest ośrodkiem, gdzie na działalność kulturalną przydzielane są najmniejsze środki w stosunku do ogółu wydatków miasta. Należy w tym miejscu zadać pytania, jaka jest efektywność sądeckich instytucji kultury i co determinuje jakość działalności kulturalnej miasta?

Analizie poddano efektywność instytucji kulturalnych miasta poprzez ustalenie, w jakim stopniu realizują one założone cele. Na podstawie przeprowadzonego badania ustalono, że efektywności działalności kulturalnej sądeckich instytucji jest zdecydowanie większa niż tarnowskich. W Nowym Sączu organizowanych jest więcej imprez, w których bierze udział większa liczba uczestników. Również więcej wystaw i ekspozycji zorganizowano w Nowym Sączu i większa liczba osób odwiedziła te ekspozycje.

Nowosądeckie instytucje kultury dysponując ograniczonymi środkami finansowymi, w celu realizowania nałożonych na nie zadań muszą zabiegać o sponsorów i inne dodatkowe fundusze. Są one szczególnie potrzebne, aby poprawić estetykę, funkcjonalność i podnieść standard infrastruktury kulturalnej. Odnawianie i unowocześnienie obiektów podyktowane jest koniecznością uwzględniania komfortu odbiorców.

Zauważalny jest związek pomiędzy sponsoringiem i frekwencją na imprezach. Firmy komercyjne zainteresowane są wsparciem finansowym popularnych przedsięwzięć o dużej oglądalności, takich jak: Jesienny Festiwal Teatralny, Międzynarodowy Festiwal im. Ady Sari, czy Święto Dzieci Gór.

Na uwagę zasługuje również fakt, że organizacja większości dużych wydarzeń artystycznych jest zlecana przez Wydział Kultury i Sportu miasta Nowego Sącza podmiotom prywatnym. W budżecie jest to wykazywane jako „pozostała działalność kulturalna miasta”. Wydaje się, że sektor prywatny jest bardziej wydajny niż publiczny, gdyż miasto realizuje dużą liczbę imprez, natomiast budżet wydzielony na ten cel jest znacznie niższy niż dotacje dla instytucji publicznych.

Analizie poddano również sposób zarządzania finansami publicznymi w sądeckim sektorze kultury. Dyrektor Wydziału Kultury i Sportu, który jest z wykształcenia prawnikiem i menedżerem instytucji kultury, jest profesjonalistą, który z pasją i zaangażowaniem zarządza organizacją działalności kulturalnej miasta, kładąc nacisk na współpracę samorządu i sektora prywatnego.

Dyrektor uważa, że miasto ma ograniczone możliwości finansowe i nie może przeznaczyć więcej środków na kulturę. Miasto stara się wnioskować o granty z funduszy krajowych i dotacje z funduszy unijnych na organizację określonych imprez kulturalnych lub budowę obiektów kultury. W wyniku aplikowania o środki unijne udało się pozyskać 5 mln zł z przeznaczeniem na przeprowadzenie prac modernizacyjnych Miejskiego Ośrodka Kultury w 2010 roku¹⁰⁷.

Jednakże można zauważyć, że poszukiwanie alternatywnych źródeł finansowania kultury wiąże się z niezbyt dobrymi konsekwencjami. Projekt budżetu miasta Nowego Sącza na kulturę na rok 2010 wykazuje kwotę około 5 mln zł na inwestycje. Są to środki z Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na remont Miejskiego Ośrodka Kultury. Dotacja unijna spowodowała, że miasto w konsekwencji ograniczyło wydatki na kulturę z budżetu miasta w 2010 roku. Poszukiwanie alternatywnych źródeł finansowania spowodowało, że środki pozyskane z nowego źródła, przyczyniły się do zmniejszenia ich pozyskania ze środków własnych miasta.

Podsumowując, można stwierdzić, że Nowy Sącz nie jest liderem w obszarze kultury, ale duża liczba organizowanych wydarzeń artystycznych, a także duża liczba uczestników tych wydarzeń są dowodem na to, że Nowy Sącz nie jest artystyczną prowincją. Nie bez znaczenia jest fakt, że animatorzy kultury wykazują duże zaangażowanie w upowszechnianie kultury.

¹⁰⁷Rozmowa z Józefem Kantorem dyrektorem Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Nowym Sączu w dniu 21 stycznia 2010.

Niewątpliwie mankamentem jest brak w mieście profesjonalnego teatru, tym bardziej, że ogromną popularnością wśród sądeczan cieszy się organizowany przez MOK Jesienny Festiwal Teatralny. Według badań zaprezentowanych przez G. Prawelską-Skrzypek sytuacja szczególnie sprzyjająca dla spektakli teatralnych istnieje w miastach 50-100 – tysięcznych, które miały wysokie wydatki na ten cel i duże ambicje związane z utrzymaniem tych instytucji¹⁰⁸. Nowy Sącz wpisuje się w ten przedział, jednak nie ma pewności, że teatr profesjonalny mógłby funkcjonować bez problemów finansowych. Właśnie z takimi problemami boryka się teatr tarnowski, pomimo że Tarnów jest miastem o większej liczbie mieszkańców. Również istotny jest fakt, że liczba uczestników każdego spektaklu podczas jesiennego festiwalu to około 300 osób, w ciągu całego roku 8000 osób. Profesjonalny teatr, aby mógł funkcjonować, potrzebuje większej publiczności. W tej dziedzinie poważną konkurencją jest Kraków. Istnieje obawa, że miasto nie byłoby w stanie utrzymać teatru z własnej dotacji budżetowej.

¹⁰⁸G.Prawelska-Skrzypek, *op.cit.*, Kraków 2003, s. 142.

Rozdział III

Działalność wojewódzkich instytucji kultury w Nowym Sączu

3.1. Wpływ reformy administracyjnej kraju na zasady funkcjonowania instytucji kultury

W Nowym Sączu do końca roku 2009 miały swoją siedzibę trzy samorządowe instytucje kultury, dla których organizatorem jest województwo małopolskie. Były to Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ*, Małopolskie Biuro Wystaw Artystycznych i Muzeum Okręgowe. Decyzją Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 października 2009 roku, z dniem 31 grudnia 2009 roku Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ* zostało połączone z Małopolskim Biurem Wystaw Artystycznych w jedną instytucję pn. Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ* w Nowym Sączu.

W wyniku reformy administracyjnej kraju w 1998 roku nastąpiła likwidacja województwa nowosądeckiego. Wówczas sądeckie instytucje wojewódzkie: Muzeum Okręgowe, Wojewódzki Ośrodek Kultury, Biuro Wystaw Artystycznych i Wojewódzka Biblioteka Publiczna zetknęły się z rzeczywistością pełną niepewności, niedomówień, wątpliwości i obaw. Przez wiele miesięcy funkcjonowały, nie wiedząc, jaką instytucją staną się w wyniku przeprowadzanej reformy – miejską, powiatową czy regionalną.

Dyrektor Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Nowym Sączu – Antoni Malczak rozpoczął starania w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które miały na celu przekonanie ministra, że WOK jest prężnie działającą instytucją, którą zarówno dorobek, jak też zasięg działania kwalifikuje, jako instytucję regionalną. Intensywnie zabiegał, aby minister podjął decyzję, na podstawie której Wojewódzki Ośrodek Kultury w Nowym Sączu objęty został Rejestrem Instytucji Kultury prowadzonych przez Samorząd Województwa Małopolskiego.

Dyrektor Antoni Malczak wspominając ówczesne starania, mówił o tym, że początkowe założenia reformy stanowiły, iż w każdym z szesnastu nowo utworzonych województw powstanie jeden ośrodek (centrum) kultury jako instytucja wojewódzka. Zgodnie z tymi planami w województwie małopolskim miała funkcjonować taka instytucja jedynie w Krakowie jako stolicy regionu.

Dyrektor wystąpił do ministerstwa, przedstawiając dotychczasowy dorobek WOK w Nowym Sączu, z prośbą o zmianę zasady i ustanowienie organizatorem instytucji nowosądeckiej marszałka województwa małopolskiego. Działania te zostały poparte przez ówczesne władze. Wniosek pozytywnie zaopiniowali starosta powiatu nowosądeckiego Jan Golonka, ówczesny prezydent Nowego Sącza Andrzej Czerwiński i parlamentarzyści Andrzej Szkaradek i Zygmunt Berdychowski.

Dzięki temu, że Wojewódzki Ośrodek Kultury w Nowym Sączu był instytucją znaną, cieszącą się pozytywną opinią, wieloletni dorobek został dostrzeżony i doceniony. Ostatecznie instytucja uznana została oficjalnie instytucją marszałkowską i przekazana z dniem 1 stycznia 1999 r. w gestię samorządu Województwa Małopolskiego¹⁰⁹.

3.2. Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ*

3.2.1. Opis działalności

Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ* jako regionalna instytucja kultury istnieje od 1975 roku, kontynuując tradycje działającego w latach 1975 -1998 Wojewódzkiego Ośrodka Kultury. 27 lipca 1999 roku Wojewódzki Ośrodek Kultury został objęty Rejestrem Instytucji Kultury prowadzonych przez Samorząd Województwa Małopolskiego i wpisany do księgi rejestrowej nr RIK 8/99. 4 listopada nadano nowy statut instytucji, która otrzymała nazwę Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ* w Nowym Sączu¹¹⁰.

Od 1999 roku jest wyodrębnioną pod względem prawnym i finansowo-ekonomicznym, samorządową instytucją kultury, której organizatorem jest Województwo Małopolskie. Realizuje zadania z zakresu ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego Małopolski, kształtowania kompetencji kulturowej oraz inspiracji aktywnych form uczestnictwa w kulturze.

Siedzibą MCK *SOKÓŁ* jest gmach Towarzystwa Gimnastycznego *Sokol*. Budowę jego rozpoczęto w czerwcu 1892 roku, a ukończono w październiku tego samego roku. Wówczas był to parterowy budynek, w którym znajdowały się sala gimnastyczna, pokoje zebrania, czytelnia, biblioteka. Jednakże okazało się, że budynek był za mały dla prężnie

¹⁰⁹Rozmowa z Antonim Malczakiem dyrektorem MCK *SOKÓŁ* w dniu 19 lutego 2010.

¹¹⁰ *Sokol Małopolskie Centrum Kultury 30 lat działalności*, Nowy Sącz 2005, s.123.

działającego Towarzystwa. Rozbudowa posesji trwała do 1919 roku, a w wyniku prac powstała klasycyzująco – renesansowa budowla¹¹¹.

MCK *SOKÓŁ* dąży do zachowania ciągłości i twórczego rozwoju dziedzictwa kulturowego. Misję odzwierciedlają główne kierunki działań Małopolskiego Centrum Kultury:

1. Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego co związane jest z wyjątkowym bogactwem i różnorodnością kulturową regionów Polski południowej.
2. Zachowanie ciągłości, jak i twórczego rozwoju dziedzictwa kulturowego poprzez dokumentowanie i opracowywanie istniejących zasobów oraz najciekawszych zjawisk współczesnej kultury ludowej - stworzono bogate archiwum, prowadzona jest ewidencja grup artystycznych i twórców ludowych, wydawane są publikacje specjalistyczne. Podjęto współpracę z ośrodkami naukowymi i specjalistami z poszczególnych dziedzin folkloru.
3. Prowadzenie stałej opieki merytorycznej nad twórcami kultur lokalnych, realizowanie programów edukacyjnych związanych z różnymi dziedzinami kultury i sztuki regionalnej, które mają na celu świadome i zgodne z tradycją regionu wykorzystanie elementów dziedzictwa kulturowego w tworzeniu współczesnych form przekazu artystycznego.
4. Umożliwianie grupom artystycznym i twórcom prezentowania i konfrontowania umiejętności poprzez organizację przeglądów i konkursów na poziomie wojewódzkim, ogólnopolskim i międzynarodowym. Są to między innymi:
 - ✓ Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych *Święto Dzieci Gór*,
 - ✓ Małopolski Przegląd Dziecięcych Grup Kolędniczych *Pastuszkowe Kolędowanie*,
 - ✓ Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych, Przegląd Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych *Krakowiaczek*, Przegląd Zespołów Regionalnych, Kapel Ludowych i Grup Śpiewających *Krakowski wianek*,
 - ✓ Przepatrzowiny Teatrów Regionalnych, Sejmik Wiejskich Zespołów Teatralnych.
5. Upowszechnianie tzw. kultury wysokiej, popularyzowanie muzyki różnych epok, stylów i gatunków poprzez organizację koncertów, recitali, jak też w ramach znacznie bardziej rozbudowanych międzynarodowych festiwali muzycznych, takich jak:

¹¹¹E. Ross-Pazdyk, *Architektura użyteczności publicznej Nowego Sącza w latach 1894-1914*, [w:] *Almanach Sądecki R.XV nr 1/2 (54/55)*, Wyd. Katolickiego Stowarzyszenia Civitas Christiana, Nowy Sącz 2006, s. 45-46.

- ✓ Festiwal Sztuki Wokalnej im. Ady Sari,
- ✓ Festiwal Żartu Muzycznego FUN & CLASSIC,
- ✓ Sądecki Festiwal Muzyczny IUBILAEI CANTUS,
- ✓ Sądecki Festiwal Muzyki Organowej L'ARTE ORGANICA.

6. Popularyzowanie kultury filmowej, nie tylko poprzez prezentację osiągnięć kinematografii światowej, ale także w ramach realizowanych cykli tematycznych, przeglądów filmów kina niezależnego, prezentacji w ramach Dyskusyjnego Klubu Filmowego KOT (Kinowy Oddział Terapeutyczny). Od roku 2005 organizowany jest Festiwal Filmowy *Ludzie kina*.

W kwietniu 2003 roku w Małopolskim Centrum Kultury *SOKÓŁ* powstał Instytut Europa Karpat. Jego zadaniem jest poszukiwanie sposobów wykorzystania bogactwa kulturowego regionu karpackiego dla jego rozwoju. Działania ukierunkowane są na przygotowanie międzynarodowych programów chroniących i promujących dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze i społeczne. Realizowane są seminaria i spotkania międzynarodowe takie jak *Nasze Wiano dla Europy* oraz *Karpaty biedne, lecz bogate*. Podejmowana jest współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu współdziałania w realizacji projektów wspomagających rozwój społeczno-gospodarczy regionów karpackich i promujących dziedzictwo Małopolski na tle kultury karpackiej¹¹².

Instytucją zarządza od 1980 roku Antoni Malczak. Jest absolwentem Studium Nauczycielskiego i Akademii Muzycznej, był nauczycielem w szkole podstawowej i szkole muzycznej. Jest współzałożycielem kilku regionalnych towarzystw kultury, animatorem ruchu artystycznego.

¹¹²Opracowano na podstawie: *Sokół Małopolskie Centrum Kultury 30 lat działalności*, Nowy Sącz 2005.

3.2.2. Analiza przychodów Małopolskiego Centrum Kultury *SOKÓŁ* w latach 2007-2009

Działalność Małopolskiego Centrum Kultury *SOKÓŁ* finansowana jest ze środków budżetu Województwa Małopolskiego, dochodów własnych, dotacji celowych oraz z innych źródeł¹¹³.

Badaniu poddano przychody Centrum w latach 2007 -2008, w celu dokonania analizy kształtowania się przychodów i ich źródeł w poszczególnych w latach.

W wyniku analizy ustalono, że największe środki finansowe pochodzą od organizatora. W roku 2007 przydzielono na rzecz Centrum 3 823 740 zł, w 2008 roku 3 314 300 zł. Ponadto przekazane środki z budżetu państwa wyniosły w 2007 roku 310 000 zł, a w 2008 roku 125 000 zł. W przedsięwzięciach organizowanych przez *Sokół* partycypują również inne jednostki samorządu terytorialnego, które wsparły działalność instytucji kwotą 78 000 zł w roku 2007. Podobnie w 2008 roku przekazano 75 000 zł.

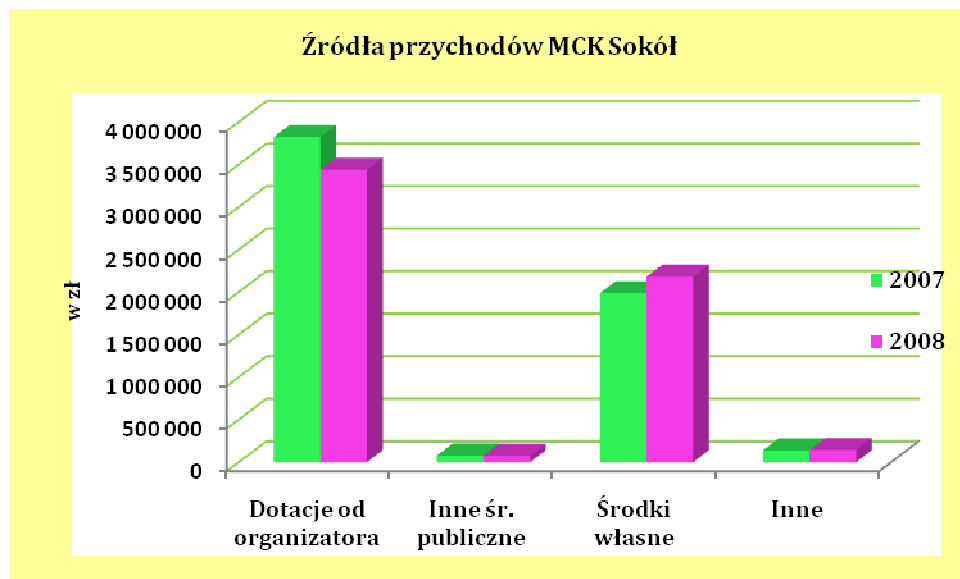
Ponadto ustalono, że MCK *SOKÓŁ* wypracowuje niemałe przychody własne, które stanowią około 40% wszystkich przychodów instytucji. Nastąpił wzrost z 33 % w roku 2007 (1 987 351 zł) do ponad 37 % w roku 2008 (2 181 135 zł). Na środki własne instytucji składają się w szczególności przychody ze sprzedaży biletów, które w 2007 roku wyniosły 1 381 774 zł, a w roku 2008 - 1 728 467 zł. Centrum odnotowało również przychody z usług świadczonych przez instytucję w 2007 roku w wysokości 8 615 zł. W 2008 usług takich nie świadczone. Ponadto z odsprzedaży, wynajmu rekwizytów uzyskano w 2007 roku przychód w wysokości 873 zł, a w 2008 - 2 243 zł. Przychody tytułem wpłat uczestników uzyskane w 2007 roku wyniosły 295 159 zł, a w 2008 roku - 249 277 zł. Przychody własne stanowią również przychody z innej działalności, które w 2007 roku wyniosły 300 930 zł, zaś w 2008 roku 201 148 zł.

¹¹³ Statut Małopolskiego Centrum Kultury *SOKÓŁ* w Nowym Sączu

Działalność bieżąca	2007	2008
Przychody	6 027 504	5 839 929
1. Dotacje przekazane przez organizatora w tym:	3 823 740	3 439 300
- środki własne organizatora	3 513 740	3 314 300
- środki z budżetu państwa	310 000	125 000
- środki z innych jednostek samorządu Terytorialnego	0	0
- inne źródła, w tym UE	0	0
2. Środki z budżetów innych jst i budżetu państwa przekazywane poza budżetem organizatora na podstawie umów o udzielenie dotacji lub kupna/sprzedaży	78 000	75 000
3. Fundusze celowe	0	0
4. Środki wypracowane przez Instytucję, w tym:	1 987 351	2 181 135
a) z działalności merytorycznej, w tym:	1 686 421	1 979 987
z usług świadczonych przez Instytucję	8 615	0
ze sprzedaży biletów	1 381 774	1 728 467
z odsprzedaży, wynajmu rekwizytów itp.	873	2 243
inne (pozostałe wpłaty uczestników)	295 159	249 277
b) z innej działalności	300 930	201 148
5. Inne źródła przychodów, w tym:	138 413	144 494
a) Darowizny	8 273	0
b) Sponsoring	0	0
c) Inne	130 140	144 494

Tabela 15: Przychody Małopolskiego Centrum Kultury *SOKÓŁ* w latach 2007-2008
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *MCK SOKÓŁ*

Przychody Centrum uległy zwiększeniu w 2007 roku dzięki darowiznom o kwotę 8 273 zł. W 2008 roku darowizny nie wystąpiły. Nie odnotowano żadnych przychodów ze sponsoringu, pozycja inne przychody wyniosła w 2007 roku 130 140 zł, a w 2008 roku 144 494 zł (patrz tabela 15).

Wykres 10: Przychody Małopolskiego Centrum Kultury *SOKÓŁ* w latach 2007-2009
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MCK *SOKÓŁ*

Na podstawie przeprowadzonej analizy można zaobserwować, że w roku 2008 dotacje od organizatora uległy znacznemu obniżeniu, natomiast wzrosły środki własne instytucji (patrz wykres 10).

Centrum realizuje projekt budowy Galerii Sztuki Nowoczesnej - Małopolska Galeria Sztuki *Na Bursztynowym Szlaku*.

Działalność inwestycyjna	2007	2008
Koszt prac inwestycyjnych	270 604	1 076 243
Budowa Małopolskiej Galerii Sztuki <i>Na bursztynowym szlaku</i> w Nowym Sączu:		
BW	69 798	136 870
MRPO	195 628	781 593
Środki własne	5 178	157 780

Tabela 16: Działalność inwestycyjna Małopolskiego Centrum Kultury *SOKÓŁ* w latach 2007-2009
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MCK *SOKÓŁ*

Projekt współfinansowany jest ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu

Operacyjnego na lata 2007-2013 oraz ze środków Województwa Małopolskiego. Środki przeznaczone na ten cel wyniosły w 2007 roku 270 604 zł, z czego w ramach MRPO wydatkowano 195 628 zł. W 2008 na budowę Galerii przeznaczono 1 076 243 zł, z czego środki europejskie wyniosły 781 593 zł (patrz tabela 16).

Galeria Sztuki będzie miała nowoczesną, intermedialną i interdyscyplinarną formułę działania. Zakłada prezentację różnorodnych zjawisk w sztuce współczesnej zarówno w budynku Galerii, jak i w szeroko rozumianej przestrzeni miejskiej. Na uwagę zasługuje wzbogacenie oferty o edukację artystyczną i estetyczną, która realizowana będzie nie tylko poprzez organizację wystaw, ale także specjalne programy, cykle, warsztaty edukacyjne, publikacje oraz działania zakładające integrację z publicznością, zachęcające ją do aktywnego uczestniczenia w życiu artystycznym¹¹⁴.

Otwarcie Małopolskie Galerii Sztuki *Na bursztynowym szlaku* zaplanowane zostało na dzień 9 grudnia 2010 roku, podczas którego zaprezentowana zostanie twórczość Władysława Hasiora. Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu wypożyczy na inaugurację dwanaście prac artysty. Uroczystość zostanie wzbogacona ciekawymi elementami, w tworzenie których zaangażowana została asystentka Hasiora, która współpracowała z nim i najlepiej potrafi stworzyć klimat sprzyjający prezentowaniu prac twórcy¹¹⁵.

3.2.3. Wybrane wydarzenia artystyczne realizowane przez MCK SOKÓŁ Festiwali i Konkurs Sztuki Wokalnej im. Ady Sari¹¹⁶

Dni Sztuki Wokalnej im. Ady Sari odbyły się po raz pierwszy w maju 1985 roku w Nowym Sączu z inicjatywy prof. Heleny Łazarskiej, kierownika Katedry Wokalistyki Akademii Muzycznej w Krakowie, przy współpracy dyrektora Małopolskiego Centrum Kultury Sokół - Antoniego Malczaka. Od jedenastej edycji, która odbyła się w 2001 roku, przedsięwzięcie nosi nazwę Festiwal i Konkurs Sztuki Wokalnej im. Ady Sari.

W 1991 roku festiwal zyskał status międzynarodowy. Od tamtego czasu występowało wielu wokalistów z Polski i całej Europy, a także odległych krajów, takich jak Korea Południowa i Japonia.

¹¹⁴www.gsw-ns.pl, dostęp i data dzienna 10.02.2010.

¹¹⁵Rozmowa z Karoliną Klimek pracownik Galerii *Na bursztynowym szlaku* w dniu 8 lutego 2010.

¹¹⁶J.Leśniak, S.Sikora, *op. cit.*, Nowy Sącz 2008, s.299-300.

Międzynarodowy konkurs imienia wielkiej polskiej śpiewaczki jest jednym z najbardziej prestiżowych w Europie. Jest etapem przygotowania młodych śpiewaków do wielkich, międzynarodowych konkursów. Ma na celu propagowanie wartościowej muzyki różnych stylów i gatunków, rozwój młodych śpiewaków, kształtowanie ich muzycznych i artystycznych upodobań, poszukiwanie własnej osobowości twórczej oraz promowanie młodych talentów. Uczestników konkursu ocenia międzynarodowe jury pod przewodnictwem prof. Heleny Łazarskiej.

Konkursowi towarzyszą interesujące wydarzenia artystyczne: spektakle operowe, koncerty symfoniczne i kameralne z udziałem wybitnych polskich i zagranicznych artystów.

Międzynarodowy Festiwal i Konkurs sztuki Wokalnej im. Ady Sari został wpisany w Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007 – 2013 i otrzymał dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W ramach projektu zaplanowano realizację dwudziestu trzech imprez artystycznych, z czego jedenaście odbyło się w dniach od 17 kwietnia do 3 maja 2009 roku, a dwanaście odbędzie się w roku 2010¹¹⁷.

W ramach XV festiwalu pokazanych zostało siedem spektakli operowych w wykonaniu zespołów Europy Środkowej. Podczas inauguracji festiwalu zaprezentowany został spektakl zrealizowany we współpracy z Operą Krakowską: opera Viktora Ullmanna *Cesarz Atlantydy*. Ponadto zaprezentowano spektakle: *Łucja z Lammermooru* Gaetano Donizettiego, *Rusalka* Antonina Dworzaka, *Bal maskowy* Giuseppe Verdiego, *Król Artur* Henry Purcella, *Cyganeria* Giacomo Pucciniego.

Zwieńczeniem prezentacji festiwalowych był spektakl Stanisława Moniuszki *Halka* zaprezentowany w plenerze nad Dunajcem, wystawiony przez chór, balet i orkiestrę Opery Śląskiej w Bytomiu, z udziałem zespołów góralskich Białanie i Mali Białanie oraz - gościnnie chóru kameralnego Bazyliki Św. Małgorzaty w Nowym Sączu¹¹⁸.

W wywiadzie udzielonym „Dziennikowi Polskiemu” dyrektor festiwalu Antoni Malczak powiedział, że środki z dotacji Unii Europejskiej pozwoliły ściągnąć do Nowego Sącza najlepsze teatry operowe z Europy Środkowej - ze Słowacji, Czech, Niemiec i Węgier. Zauważa, że na przedstawienia przychodzą sądeczanie, goście, krytycy muzyczni z Krakowa, Warszawy, Wrocławia. Spektakl plenerowy *Halka* Moniuszki to próba wyjścia do szerokiej publiczności. Niestety, nie odnotowano stu procentowej sprzedaży biletów na przedstawienia, ale co ważne, sale zapelniały się ze spektaklu na spektakl. Antoni Malczak podkreślił wagę

¹¹⁷Opracowano na podstawie danych ze strony: <http://www.adasari.pl/>, dostęp i data dzienna 28.12.2009.

¹¹⁸XV Międzynarodowy Festiwal i XIII Konkurs Sztuki Wokalnej im. Ady Sari, Sztuka Wokalna Europy Środkowej.

edukacji młodego pokolenia jako przyszłej publiczności. Niepocieszony jest faktem, że festiwal, który ma dobrą opinię w środowisku muzycznym w kraju, jest słabiej odbierany przez sądeckie środowisko muzyczne. Chciałby, aby sądeczanie byli dumni, że w Nowym Sączu odbywa się europejska impreza¹¹⁹.

Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych Święto Dzieci Gór

W roku 2009 festiwal odbył się po raz siedemnasty. Jest miejscem spotkania dzieci z różnych kręgów kulturowych i religijnych. Dzieci podczas wspólnej zabawy zapoznają się z różnorodną tradycją krajów i regionów, uczą się tolerancji i szacunku do wiary, kultury, obyczajów i zachowań swoich rówieśników. Sądecki festiwal stał się wydarzeniem artystycznym o światowym wymiarze: każdego roku uczestniczy w nim około 500 dzieci. Oprócz rodzimych zespołów regionalnych w dotychczasowych edycjach wystąpiły zespoły z około 60 krajów, m. in. z Meksyku, Chin, Japonii, Indii, Turcji, USA, Wysp Cooka, Angoli, Izraela, Argentyny, Peru i innych.

Nieżyjący już kapelan Święta Dzieci Gór ks. Józef Tischner mówił o festiwalu słowami jednego z bohaterów *Legandy Tatr* Kazimierza Przerwy Tetmajera: *Wse wichrowoł nie bedzies, ale coś uwichrowoł to twoje, ... Ja myślę, że ten festiwal to jest takie nasze wichrowanie, chodzenie po szczytach. To jest jakby szczyt, wichrowanie narodów, to jakby wydobywanie z siebie tego, co najlepsze*¹²⁰.

Festiwal Muzyczny Iubilaei Cantus

Od 1995 roku zawsze w listopadzie odbywa się w Nowym Sączu Festiwal Muzyczny Iubilaei Cantus, upamiętniający Święto Niepodległości oraz rocznicę lokacji miasta Nowego Sącza, która to lokacja miała miejsce 8 listopada 1292 roku.

Nazwa festiwalu oznacza śpiew jubileuszowy, a ideą jest uczczenie rocznic ważnych dla Polski, kultury, regionu i dla Nowego Sącza. Podczas Festiwalu Iubilaei Cantus odbywają się koncerty wykonywane przez wybitnych artystów polskich i zagranicznych. Występowali: Wadim Brodski, Tatiana Szabanowa, Philippe Giusiano, Jagoda Sokołowska, Irena Jun, artyści z Teatru Groteska, Kwartet Śląski, Piotr Pławner, Jadwiga Knotowska, Waldemar

¹¹⁹ *Dziennik Polski*, z dnia 29 kwietnia 2009.

¹²⁰ J. Leśniak, S. Sikora, op.cit, Nowy Sącz 2008, s. 307.

Malicki, Andre Ochodlo z sopockim Teatrem Atelier, Philharmonic Chamber Orkiestra Leopold pod dyrekcją Krzesimira Dębskiego, Die Galitzyaner Klezmerim – Trio Galicyjskie, Grzegorz Turnau, Anna Maria Jopek i wielu innych.

Iubilaei Cantus to także widowiska plenerowe, spektakle poetycko–muzyczne przygotowywane przez uczniów sądeckich szkół. Najważniejszym dniem festiwalu jest 11 listopada: w rocznicę odzyskania niepodległości w Bazylice Św. Małgorzaty odbywają się koncerty *Via Polonia*, w których uczestniczą sądeckie chóry – łącznie około 250 wykonawców¹²¹.

Echo Trombity

Małopolski Centrum Kultury *Sokół* jest także organizatorem Festiwalu Orkiestr Dętych *Echo Trombity*. Na sądeckim Rynku prezentują się orkiestry dęte z województwa małopolskiego, odgrywany jest hejnał Festiwalu, po czym orkiestry maszerują ulicami Starówki do Parku Strzeleckiego, gdzie odbywa się część konkursowa¹²².

3.3. Małopolskie Biuro Wystaw Artystycznych

Małopolskie Biuro Wystaw Artystycznych jako samorządowa instytucja kultury, której organizatorem jest Województwo Małopolskie, działało na podstawie Statutu nadanego Uchwałą Nr 286/1999 przez Zarząd Województwa Małopolskiego do dnia 31 grudnia 2009 roku.¹²³ Z dniem 31 grudnia 2009 roku Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ* zostało połączone z Małopolskim Biurem Wystaw Artystycznych w jedną instytucję pn. Małopolskie Centrum Kultury *SOKÓŁ* w Nowym Sączu.

Galeria działa w Nowym Sączu od 1949 roku i jest kontynuatorem działalności wystawienniczej delegatury Centralnego Biura Wystaw Artystycznych w Warszawie¹²⁴.

¹²¹ J.Leśniak, S.Sikora, *op.cit.*, Nowy Sącz 2008, s. 304-305.

¹²² <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3800>, dostęp i data dzienna 29.01.2010.

¹²³ Statut Małopolskiego Biura Wystaw Artystycznych w Nowym Sączu, Załącznik nr 8 do uchwały nr 286/99 Zarządu Województwa Małopolskiego.

¹²⁴ J.Leśniak, S.Sikora, *op.cit.*, Nowy Sącz 2008, s. 74-82.

Kierownikiem sądeckiej delegatury została wówczas Maria Ritter. Siedziba instytucji mieściła się przy ul. Jagiellońskiej 34. Podczas pierwszej wystawy zaprezentowano twórczość artystów Grupy Krakowskiej, a wśród nich między innymi: Czesława Rzepińskiego, Zygmunta Radnickiego, Jana Świdorskiego, Erny Rosenstein. Największym wydarzeniem tamtych lat była wystawa prac Bolesława Barbackiego, którą obejrzało 27 tysięcy osób.

Biuro Wystaw Artystycznych w ciągu 50 lat zorganizowało u siebie i w innych galeriach, także za granicą, ponad 1400 wystaw, które obejrzało około 1,5 miliona osób. Prezentowano prace najwybitniejszych twórców: Jerzego Dudy-Gracza, Andrzeja Dudzińskiego, prof. Józefa Hałasa, Jerzego Jędrysiaka, prof. Zbysława M. Maciejewskiego, Franciszka Maśluszczaka, prof. Romualda Reguły, prof. Stanisława Rodzińskiego, Jana Sawki, prof. Jerzego Świecimskiego.

Oprócz plastyków, dzięki działalności BWA, nowosądecka społeczność miała okazję poznać wielu twórców z innych dziedzin sztuki: krytyków, literatów, aktorów, reżyserów, muzyków, architektów.

Ciekawą inicjatywą BWA był Międzyszkolny Klub Sztuki, którego celem było rozbudzenie zainteresowania młodzieży szkolnej różnymi formami sztuki. Istniał kilkadziesiąt lat dzięki nauczycielom plastyki, którzy chętnie prowadzili pozalekcyjne zajęcia dla uczniów, spotykali się z nimi w galerii i rozmawiali o historii sztuki. Niezwykle interesujące zajęcia przez lata prowadził Alojzy Cabała, były dyrektor Muzeum Okręgowego, który z humorem prezentował sylwetki artystów i ich twórczość. Jego wykłady cieszyły się ogromną popularnością.

Wielkim wydarzeniem była zorganizowana w 1991 roku wystawa prac Józefa Czapskiego. Nowosądeckie BWA jako pierwsze w Polsce zorganizowało oficjalną wystawę emigracyjnemu artyście. Pokazano kilkadziesiąt obrazów, rysunków i publikacji, które wydał w paryskiej *Kulturze*. W archiwach biura przechowywany jest jako cenna pamiątka list, w którym niezwykle wzruszony artysta podziękował BWA za zorganizowanie pierwszej wystawy w Nowym Sączu, przed Krakowem i Warszawą.

Biuro Wystaw Artystycznych przeprowadziło się w 1991 roku *Pod Jagiellę*, właśnie pod pomnik króla Władysława Jagiełły. W 1999 roku placówki zmieniła nazwę na Małopolskie Biuro Wystaw Artystycznych w Nowym Sączu i stała się instytucją kultury podległą Urzędowi Marszałkowskiemu w Krakowie.

Dyrektorem Małopolskiego Biura Wystaw Artystycznych jest artysta plastyk Krzysztof Kuliś. Działania MBWA ukierunkowane są na wychowanie i edukację kulturalną, które prowadzone są poprzez propagowanie współczesnej twórczości plastycznej, fotograficznej, a także inne działania wizualne i multimedialne.

MBWA posiada kolekcję prac, kilkaset dzieł sztuki, które zostały zakupione lub подарowane przez artystów. Jest ona artystyczną dokumentacją minionego już wieku, zmian stylistyki i estetyki w sztuce. Część zbiorów sprzedano na aukcjach, aby podreperować w trudnych chwilach budżet Biura. Zbiory okazjonalnie są pokazywane na wystawach w Nowym Sączu między innymi w WSB-NLU, a także w całym kraju.

W środowisku plastycznym galeria MBWA znana jest jako propagator malarstwa pastelowego. Od 1987 organizowane są konkursy w ramach Ogólnopolskich Wystaw Pasteli, Ogólnopolskich Biennale Pasteli. Na przestrzeni pół wieku działalności MBWA było organizatorem licznych plenerów malarskich. Do ciekawszych zalicza się plener z 1992 roku poświęcony 700-leciu Miasta Nowego Sącza. Po raz pierwszy w roku 2003 został zorganizowany Międzynarodowy Plener Malarstwa Pastelowego, który zapoczątkował cykl spotkań artystów europejskich tworzących techniką pastelu. Plenery te są integralną częścią Międzynarodowych Biennale Pasteli.

Głównym sponsorem i partnerem Biennale jest prezes holenderskiej Firmy Royal Talens, Honorowy Konsul Polski w Holandii Pan J.G.Bax¹²⁵.

Za sprawą tych imprez Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu gromadzi unikatową w kraju Kolekcję Współczesnego Pastelu Polskiego.

Na ostatnim Międzynarodowym Biennale Pasteli w 2008 roku zdobywcą nagrody honorowej im. Jerzego Madeyskiego był znany artysta sądecki Ryszard Miłek. Obrazy jego doceniła również mediolańska Accademia Severiade, gdzie wręczono twórcy *Tablicę Akademicką wraz z pergaminem* jako pierwszą nagrodę za zasługi artystyczne. Ponadto Ryszard Miłek został zaproszony do udziału w trzech prestiżowych wystawach we Włoszech: na Biennale do Chianciano, na Biennale do Ferrary i Biennale do Florencji.¹²⁶

Obecnie w ramach działalności edukacyjnej MBWA prowadzi Klub Sztuki dla młodzieży gimnazjalnej, licealnej i studentów. Podczas cyklicznych spotkań organizowane są

¹²⁵ http://www.wrotamalopolski.pl/root_BIP/BIP_w_Malopolsce/root_UM/podmiotowe/Jednostki+organizacyjne/Kultura/BWA/Dzialalnosc/, dostęp i data dzienna 11.12.2010.

¹²⁶ <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3663>, dostęp i data dzienna 20.01.2010.

warsztaty plastyczne i z zakresu architektury, zajęcia fotograficzne, plenery, wykłady i projekcje filmów o sztuce, spotkania autorskie. MBWA od roku 2005 organizuje także zajęcia dla uczestników Śląskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

Małopolskie BWA jest wydawcą katalogów, folderów i plakatów, które towarzyszą prezentowanym wystawom. Prowadzone jest ich archiwum. W zbiorach MBWA znajdują się też ciekawe wydawnictwa innych galerii z terenu kraju.

Obecnie w strukturach Małopolskiego Biura Wystaw Artystycznych w Nowym Sączu działają: Galeria MBWA w Krynicy, Galeria MBWA „Jatki” w Nowym Targu, Galeria MBWA „U Jaksy” w Miechowie, Galeria MBWA w Olkuszu i Akademicka Galeria Sztuki MBWA w Wyższej Szkole Biznesu - NLU.

W okresie swej wieloletniej działalności MBWA w Nowym Sączu prowadziło jeszcze kilka Galerii w terenie, które obecnie zlikwidowano lub przekazano pod inny zarząd. Należały do nich między innymi w Gorlicach, pierwsza Wiejska Galeria Sztuki w Jazowsku, Mała Galeria BWA w Nowym Sączu, Szczawnicy, Zakopanem.

3.4 Muzeum Okręgowe

Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu jest samorządową instytucją kultury, której organizatorem jest Województwo Małopolskie. Działa na podstawie Statutu nadanego Uchwałą Nr 491/2000 przez Zarząd Województwa Małopolskiego z dnia 9.11.2000 roku, wpisane zostało do Rejestru Instytucji Kultury pod nr 13/99 dnia 1 stycznia 1999 roku oraz ogólnopolskiego rejestru muzeów prowadzonego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod nr PRM 92/06¹²⁷.

Historia muzealnictwa nowosądeckiego sięga przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX wieku. Wówczas miejscowe społeczeństwo zaczęło gromadzić pamiątki przeszłości, myśląc o ich wyeksponowaniu. W 1896 roku Józef Wieniawa-Zubrzycki przeznaczył swój dom przy ul. Jagiellońskiej 35 na bibliotekę i muzeum. Jednak muzeum nigdy nie powstało w tym miejscu. Zbiory pokazywane były okazjonalnie w różnych miejscach, m.in. w ratuszu nowosądeckim. W 1909 roku podjęto uchwałę

¹²⁷ Uchwała nr 491/2000 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 9 listopada 2000 r. w sprawie nadania statutu samorządowej instytucji kultury Muzeum Okręgowemu w Nowym Sączu.

o założeniu *Muzeum Ziemi Sądeckiej*, a na ekspozycje przeznaczono część pomieszczeń zamku starościńskiego. Ekspozycje muzealne udostępniono do zwiedzania 12 sierpnia 1938 roku. W styczniu 1945 roku na skutek wybuchu składu amunicji zniszczone zostały zarówno zamek jak i większość eksponatów muzealnych.

W 1946 roku nastąpiło reaktywowanie placówki, początkowo jako instytucji miejskiej. Od 1949 roku przeszła ona pod zarząd Ministerstwa Kultury jako placówka państwowa. Przystąpiono do odtwarzania kolekcji, wielokrotnie zmieniając miejsce przechowywania.

Od 1963 roku siedzibą muzeum jest Dom Gotycki, zwany też *Kanoniczym*, wzniesiony na przełomie XV i XVI w. przy ulicy Lwowskiej 3. Tam znalazły schronienie wszystkie eksponaty, co umożliwiło rozwój placówki. Od 1975 roku funkcjonuje pod nazwą Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu. Z tym rokiem związane jest otwarcie Sądeckiego Parku Etnograficznego. W 1976 roku nowosądeckie muzeum otrzymało sporo obrazów po zmarłej artystce Marii Ritter. Siostra Marii, Wanda, przeznaczyła dwa pokoje w rodzinnej kamienicy Ritterów, przy nowosądeckim Rynku na galerię jej dzieł, powierzając organizację wystawy Muzeum Okręgowemu. Pomysł został urzeczywistniony w 1979 roku, po śmierci Wandy Ritterówny, zaś w latach 1990-1991 urządzono ekspozycję dawnych wnętrz mieszczkańskich w dwóch dalszych pokojach *Ritterówki*.

W 1981 roku, w Podegrodziu powołano Muzeum Lachów Sądeckich im. Zofii i Stanisława Chrzastowskich. W roku 1982 oddziałem nowosądeckiej placówki stało się Muzeum Pienińskie im. Józefa Szalaya w Szczawnicy i Galeria Dawna Synagoga w Nowym Sączu. Pięć lat później otwarty został Ośrodek Budownictwa Ludowego w Szymbarku z filią Cerkiew w Bartnem, który od 2007 roku funkcjonuje w strukturze Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach. W roku 1995 udostępniono zwiedzającym Muzeum Nikifora w Krynicy-Zdroju, które poświęcone zostało twórczości jednego z najwybitniejszych malarzy prymitywistów. Oddziałem Muzeum Okręgowego latach 2001-2009 był zamek Kmitów i Lubomirskich w Nowym Wiśniczu (uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego przekazany został Gminie Nowy Wiśnicz)¹²⁸.

Obecnie w Muzeum Okręgowym przy ul. Lwowskiej 3 znajdują się stałe ekspozycje *Dawna sztuka Sądeczyny* - wystawa w większej części dotyczy sztuki sakralnej. Jest też wystawa poświęcona zamkowi w Nowym Sączu oraz burmistrzom miasta z czasów

¹²⁸ http://www.muzeum.sacz.pl/16,8,Uchwała_w_sprawie_statutu.htm, dostęp i data dzienna 11.12.2010.

galicyjskich. Wystawy stałe to: *Sakralna sztuka cechowa XIV – XIX w.*, *Zamek królewski w Nowym Sączu*, *Galeria burmistrzów Nowego Sącza z przełomu XIX i XX w.*, *Sztuka ludowa XVIII – pocz. XX w.*, *Sztuka dworska XVII-XIX w.*

Niezwykle ciekawa jest kolekcja sztuki cerkiewnej (XV-XIX wiek) z ikonami zachodniołemkowskimi.

W Muzeum prezentowane są również wystawy zmienne, czasowe, okolicznościowe, np. grafik drzeworytowych Salvadora Dali – ilustracji do *Boskiej Komedii* Dantego Aligheri, a także odkrytej w 2003 roku w Ptaszkowej płaskorzeźby *Modlitwy w Ogrojcu* Wita Stwosza lub wyposażenia uratowanego ze spalonego gotyckiego kościółka w Zbyszycach nad Jeziorem Rożnowskim¹²⁹.

Obecnie muzeum realizuje innowacyjny projekt Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Zasoby cyfrowe, Priorytet 2. Digitalizacja zabytków i muzealiów*, którego celem jest dokumentowanie zabytków i zbiorów muzealnych na platformy cyfrowe oraz ich udostępnianie w postaci cyfrowej na stronach internetowych.

Na podstawie rozmowy z panią Anną Bombą ustalono, że w nowosądeckim muzeum digitalizacja już się rozpoczęła. Spośród 3800 muzealiów, którymi dysponuje Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, 10% eksponatów jest już dostępnych na stronie internetowej muzeum. Dotyczy to również książek, które w liczbie 17 000 znajdują się w muzeum: one również zostały poddane procesowi digitalizacji. Proces ten ułatwia kwerendy, co przyniesie korzyści nie tylko muzealnikom, ale także wszystkim osobom zainteresowanym poszukiwaniem informacji o zbiorach będących w posiadaniu muzeum. Na stronie internetowej można odszukać krótki opis eksponatu i jego fotografię¹³⁰.

Do Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu należy znajdujący się w Falkowej Sądecki Park Etnograficzny zwany Skansenem, który powstał dzięki staraniom architekta Wojciecha Szczygła oraz muzealników Tadeusza Szczepanka, Alojzego Cabały i Zygmunta Lewczuka z Muzeum Okręgowego. Łącznie w Skansenie znajduje się około 60 obiektów, prezentujących kulturę ludową różnych grup etnograficznych: Lachów, Pogórzan, Górali Łąckich, Łemków, Cyganów Karpackich. Najciekawsze budowle to: greckokatolicka cerkiew pw. Św. Dymitra z Czarnego, potężna lachowska zagroda z XIX wieku z Gostwicy, pogórzańska chałupa z Niecwi, chałupa zielarki z Lipnicy Wielkiej, dwór z Rdzawy z XVII

¹²⁹A. Leśniak, J. Leśniak, *Nowy Sącz Miasto niezwykle*, s. 80.

¹³⁰Rozmowa z Anną Bombą Głównym Inwentaryzатorem Zbiorów w dniu 23 lutego 2010.

wieku, chałupa z Mszalnicy Jana Kiełbasy z I połowy XIX wieku, stodoła z Zarzecza, zagroda z Obidzy rodziny Babików, zagroda Królowej Górnej, kurna chata z Łabowej, kuźnia Czaczowa z 1899 roku, a także liczne studnie, kapliczki¹³¹.

Miasteczko Galicyjskie

W roku 2005 rozpoczęto rozbudowę Sądeckiego Parku Etnograficznego - powstaje nowy zespół o odmiennym charakterze i funkcjach, tzw. Miasteczko Galicyjskie, które jest rekonstrukcją zabudowy przyrynkowej z końca XIX wieku. Gigantyczny projekt finansowany jest między innymi z funduszy Unii Europejskiej. Miasteczko poprzez plenerową ekspozycję muzealną, wygląd i atmosferę galicyjskich miejscowości sprzed wieków jest oryginalnym pomysłem na przedstawienie kultury materialnej i duchowej.

W Miasteczku już można oglądać kilka budynków, między innymi starosądecki ratusz, remizę strażacką, dwór szlachecki z Łososiny Górnej i dwa domy mieszczańskie ze Starego Sącza. Wnętrza ratusza i dworu zaadaptowano na potrzeby nowoczesnego centrum konferencyjno - szkoleniowego z elegancką, stylowo urządzonej salą reprezentacyjną, salą wystawienniczą i kameralnym salonem. Na parterze znajduje się biblioteka specjalistyczna z bogatym księgozbiorem, zaś na poddaszu pokoje gościnne. W sądeckim Miasteczku Galicyjskim nie mogło zabraknąć remizy strażackiej, która była nieodłącznym elementem architektury wsi i małych miast. Mieści się ona w niewielkim budynku z charakterystyczną wieżyczką. Gromadzone jest tam rozmaite wyposażenie: wozy, hełmy, bosaki, węże gaśnicze i sikawki - wszystko, co potrzebne jest strażakowi podczas akcji.

Równie atrakcyjna będzie druga część Miasteczka, której budowę rozpoczęto pod koniec 2007 roku. Za kilka lat staną wokół rynku domy, powstaną funkcjonujące w codziennym rytmie sklepiki z pamiątkami i antykwariat, apteka urządzone w stylu retro, pracownia żydowskiego krawca, cukiernia i poczta, fryzjer, restauracje, kawiarnie - wszystko to będzie przybliżać realia Galicji, dawnej prowincji monarchii austro-węgierskiej z przełomu XIX i XX wieku. Miasteczko będzie atrakcją samą w sobie i wrotami do sądeckiego skansenu, gdzie czas się zatrzymał naprawdę.

W Sądeckim Parku Etnograficznym organizowanych jest wiele imprez. Do cieszących się ogromną popularnością, na które przychodzą całe, wielopokoleniowe rodziny, należą

¹³¹A. Leśniak, J. Leśniak, *Nowy Sącz Miasto niezwykle*, s. 150.

Odwiedziny u pradiadków. Babcie i dziadkowie przypominają sobie jak to za ich młodych lat bywało, a wnuki mają okazję na własne oczy zobaczyć, jak wyglądały zwyczaje, sprzęty i urządzenia powszechnego użytku dostępne dziś tylko w muzeach. *Odwiedziny u pradiadków* połączone są z występami zespołów ludowych, kiermaszami sztuki ludowej, festynami gastronomicznymi, z degustacją potraw regionalnych, a także pokazami prac i zajęć domowych i gospodarczych¹³².

Ciekawym projektem jest Jarmark Kultur realizowany przez Muzeum w latach 2009 i 2010. Ma na celu zaprezentowanie i rozpropagowanie bogactwa kulturowego Sądecczyzny, które współtworzone było przez różne grupy narodowościowe - Polaków, Niemców, Żydów, Łemków - oraz wyznaniowe - katolików, grekokatolików, protestantów, ludność wyznania prawosławnego oraz mojżeszowego. Projekt obejmuje wystawy, pokazy, koncerty, sesje naukowe i imprezy plenerowe oraz międzynarodowy plener malarski. Miejsca organizacji to centrum miasta, Sądecki Park Etnograficzny i Miasteczko Galicyjskie. Projekt współfinansowany jest przez Unię Europejską w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 i Województwo Małopolskie¹³³.

Zainteresowanie wzbudza również Ogólnopolski Festiwal Piosenki Dziecięcej *Skowroneczek*. Udział biorą uczestnicy z różnych stron Polski, ostatnio gościli tu wokaliści z Niemiec. Festiwal *Skowroneczek* ma na celu promowanie twórczości wokalne dzieci. W Miasteczku Galicyjskim odbyły się finałowe przesłuchania najlepszych wokalistów w trzech kategoriach - klasy 0-1, 2-3 oraz 4-6. Prezentacjom muzycznym przysłuchiwali się: Lidia Matynian – prorektor Akademii Muzycznej w Krakowie, Małgorzata Bartas-Witan – dziennikarka Polskiego Radia, Maria Barbara Kolago – rzecznik biura Rzecznika Praw Dziecka, a także kompozytor piosenek dla dzieci, ks. Robert Tyrała – prezes *Pueri Cantores*. Odbyły się również warsztaty radiowe prowadzone przez Małgorzatę Bartas-Witan z Polskiego Radia¹³⁴.

¹³² A. Leśniak, J. Leśniak, op.cit., s. 150.

¹³³ Rozmowa z Anną Bombą Głównym Inwentaryzatorem Zbiorów w dniu 23 lutego 2010.

¹³⁴ <http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3621>, dostęp i data dzienna 10.02.2010.

3.5 Potrzeby kulturalne sądeckiego społeczeństwa

Problem potrzeb kulturalnych społeczeństwa związany jest z charakterem i specyfiką współczesnej kultury, preferowanymi stylami życia, hierarchią wyznawanych wartości życiowych. Poziom potrzeb wydaje się związany z wykształceniem jednostek, sytuacją społeczno – ekonomiczną oraz ich podatnością na wpływy kultury dominującej¹³⁵.

Na podstawie dotychczasowego opisu zauważa się, że oferta kulturalna sądeckich instytucji regionalnych jest bogata, ma na celu wzbudzić zainteresowanie odbiorców, wywołać ożywienie i aktywność. Inicjatywy mają zasięg regionalny, ogólnopolski i międzynarodowy, w szczególności jednak koncentrują się na organizacji wydarzeń o zasięgu środowiskowym i regionalnym. Analizując ofertę kulturalną sądeckich instytucji zarówno wojewódzkich, jak i miejskich, zauważyć można, że są one przywiązane do swojszczyzny i rodzimości oraz umiłowania przeszłości, promują autentyczną, żywą kulturę odnoszącą się do wartości regionalnych i lokalnych. Swojszczyzna przejawia się w sięganiu do bogatych źródeł ludowości, poznania folkloru w całej jego złożoności i bogactwie wierzeń, obyczajów, legend, co ma na celu wprowadzanie tych treści do świadomości narodowej i wzbogacanie szerokich warstw społeczeństwa. Wiążą terażniejszość z żywą tradycją czasów dawnych.

Ważny jest również fakt, że oprócz regionalnych wydarzeń artystycznych promujących tradycję organizowane są przedsięwzięcia o ogólnopolskiej, europejskiej lub nawet światowej randze, m.in. Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych *Święto Dzieci Gór*, a także imprezy o zgoła odmiennym charakterze zaliczane do kultury wysokiej takie jak Festiwal i Konkurs im. Ady Sari.

Ponieważ nie jest łatwo zainteresować potencjalnych odbiorców wartościową ofertą kulturalną, nasuwa się więc pytanie - jakie są potrzeby kulturalne sądeckiego społeczeństwa i kto decyduje o tym, co w kulturze jest robione?

Obecnie w kulturze eksponowane i promowane są wartości charakterystyczne dla młodego pokolenia: spontaniczność, żywiołowość, atrakcyjność fizyczna, popularność, rozrywka i przyjemność. Służą temu wielkie festiwale i festyny. Jest to przyczyną zatracania duchowego charakteru kultury. Preferencje wyborów społecznych związane są z brakiem dobrych nawyków uczestnictwa w kulturze i spędzania wolnego czasu, a także

¹³⁵M.Matyjewicz, *Potrzeby kulturalne współczesnego społeczeństwa* [w:] *Domy Kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania*, (red.) B.Jedlewska, B.Skrzypczak, Olsztyn 2009, s. 28.

z bezkrytycznym przyjmowaniem wzorców promowanych przez popkulturę. A. Nowicki pisze, że *ze współczesnym człowiekiem źle się dzieje... nasz świat zamiast iść do przodu cofa się ...uczestnictwo ludzi w kulturze zamiast się pogłębiać staje się płytsze*¹³⁶.

Rzeczywistość postępującej *supermarketyzacji* kultury skłania do refleksji i szukania sposobu skutecznej rywalizacji z kulturą masową. Konieczna jest ingerencja w sferę życia kulturalnego podmiotów zajmujących się upowszechnianiem kultury, edukacją kulturalną dzieci i młodzieży, uświadomienie, że instytucje kulturalne zaspakajają potrzeby wyższego rzędu, a więc samorealizacji, rozwoju osobistego poprzez wzbogacenie wiedzy, kształtowanie gustów, odczuwanie wrażeń artystycznych w kontaktach ze sztuką¹³⁷.

Edukacja kulturalna powinna być oparta nie tylko na poznawaniu i zachwycaniu się elementami dziedzictwa kultury wysokiej i narodowej. B. Fatyga uważa, że najważniejsze jest zajęcie się problemami *więdnących potrzeb kulturalnych* (rozumianych wartościująco jako szersze i bogatsze od tych, które generują niskie przekazy kultury popularnej), niskiej jakości życia społecznego Polaków, nowych metodologii pracy edukacyjnej w obszarze kultury, nowych koncepcji kształcenia pracowników kultury¹³⁸.

Próbując ustalić, jakie są potrzeby kulturalne mieszkańców Sądeckizny, należy zwrócić uwagę na istnienie w województwie małopolskim społecznego ruchu kulturalnego, którego największą aktywność odnotowano w powiecie nowosądeckim¹³⁹. Ruch wywodzi się z dziedzictwa kultury ludowej, jest z nią silnie związany i prowadzi bogatą, ożywioną działalność popularyzującą folklor, kulturę ludową, tradycje, zwyczaje i obrzędy ludowe. Amatorski ruch artystyczny tworzy regionalne zespoły i kapele ludowe, gdzie młodzież uczy się bezpośrednio od starszego pokolenia stylu muzykowania, zwyczajów i obrzędów związanych ze świętami Bożego Narodzenia, Wielkanocą, weselami, odpustami, dożynkami, andrzejkami i innych. Można więc zauważyć bardzo pozytywne zjawiska, na bazie kultury budowana jest integracja społeczna, a kultura jest tworzona oddolnie, przez ludzi, którzy czują, że to ich sprawa.

W celu ustalenia poziomu wiedzy organizatorów działalności kulturalnej na temat potrzeb kulturalnych sądeczan przeprowadzono rozmowę z dyrektorem Wydziału Kultury

¹³⁶A.Nowicki, *O współczesnej kulturze*, [w:] *Człowiek i świat. Współczesne dylematy. Rozmowy Zdzisława Słowika*, Warszawa 2007, s. 158.

¹³⁷B.Jedlewska, *Współczesne oblicze kultury – aktualny wymiar uczestnictwa w kulturze* [w:] *Domy Kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania*, (red.) B.Jedlewska, B.Skrzypczak, Olsztyn 2009, s. 22.

¹³⁸B.Fatyga, *Raport o edukacji kulturalnej*, Kraków 2009, s. 6.

¹³⁹*Kultura w województwie małopolskim w 2007 roku*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, s. 108.

i Sportu Urzędu Miasta w Nowym Sączu. Dyrektor zauważył, że ta część społeczności, która jest zainteresowana ofertą kulturalną miasta i uczestniczy w wydarzeniach artystycznych, jest ukształtowana, wymagająca - artyści występujący na tutejszych scenach są zauroczeni sądecką widownią¹⁴⁰.

Jednakże w ten sposób kultura rozwijana i przyswajana jest w niewielkich niszach: tylko mała część społeczeństwa chętnie uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych miasta. Dlatego ważne są działania podejmowane w celu edukacji kulturalnej, czego przykładem może być plenerowe wykonanie *Halki* na zakończenie festiwalu im. Ady Sarii w dniu 3 maja 2009 roku. Dyrektor MCK *SOKÓŁ* chcąc wyjść do szerokiej publiczności, przekonać sądeczan do festiwalu, aby muzyki operowej nie traktowali jako kierowanej wyłącznie do elit, zorganizował spektakl w wykonaniu Opery Śląskiej nad Dunajcem. Każdy sądeczanin mógł posłuchać tej niezwyklej muzyki.

¹⁴⁰Rozmowa z Józefem Kantorem dyrektorem Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Nowym Sączu w dniu 21 stycznia 2010.

Zakończenie

Przedstawiona w niniejszym opracowaniu analiza polityki kulturalnej miasta Nowego Sącza wykazała, że wydatki publiczne na kulturę są zbyt niskie, co świadczy o niedocenianiu przez polityków roli kultury, jej znaczenia dla budowania społeczeństwa obywatelskiego i rozwoju miasta. Słuszne wydaje się więc spostrzeżenie Agnieszki Holland podczas sesji *Kondycja kultury dwadzieścia lat po odzyskaniu wolności*, że politycy są wobec kultury bezradni i nie rozumieją jej funkcji, a nawet nie bardzo ich ona obchodzi, ponieważ uważają, że społeczeństwo nie umieszcza kultury wśród najważniejszych potrzeb, więc nie musi się ona znaleźć ani wśród obietnic wyborczych, ani priorytetów¹⁴¹.

W budżecie miasta Nowego Sącza na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego przeznaczają się zaledwie około 1,5 % środków własnych. Z przeprowadzonej analizy struktury wydatków miast Tarnowa, Przemyśla, Krosna, Krynicy, Starego Sącza i Nowego Sącza wynika, że najmniejsze środki na kulturę przydzielane są w Nowym Sączu. Zauważa się również wyraźną preferencję dla wydatków przeznaczanych na sport kosztem kultury. Ustalono, że w latach 2008-2010 następował gwałtowny wzrost wydatków na sport, gdy tymczasem środki przeznaczone na kulturę wzrastały nieznacznie. Miasto stara się pozyskiwać środki finansowe na kulturę z funduszy krajowych i unijnych. Zaobserwowano, niekorzystne zjawisko ograniczenia wydatków na kulturę ze środków własnych miasta, w związku z otrzymaniem dotacji z Unii Europejskiej, z przeznaczeniem na finansowanie inwestycji w obszarze kultury.

W Nowym Sączu organizowanych jest wiele interesujących wydarzeń artystycznych, niektóre cieszą się ogromną popularnością wśród sądeczan. Ich duża różnorodność i bogactwo jest zasługą w szczególności Małopolskiego Centrum Kultury *SOKÓŁ*, którego roczne przychody są wyższe niż cały budżet miasta przeznaczany na kulturę. Dotacja od marszałka województwa wynosi około 80% całego miejskiego budżetu kultury. Można sądzić na tej podstawie, że ograniczane są wydatki miasta na kulturę, a główny ciężar organizacji życia kulturalnego przerzucany jest na instytucje regionalne.

Niepokojący jest brak współpracy pomiędzy instytucjami kultury w celu budowania wspólnoty instytucji działających razem i wspierających się wzajemnie. Na podstawie

¹⁴¹Agnieszka Holland, *Kondycja kultury dwadzieścia lat po odzyskaniu wolności*, Kongres Kultury 2009.

obserwacji dostrzeżono, że każda z instytucji żyje własnym życiem (np. tego samego dnia organizowane są *Imieniny miasta* przez Wydział Kultury i Sportu oraz *Jarmark Św. Małgorzaty* przez Muzeum Okręgowe), nie ma właściwej komunikacji. Również nie prowadzi się konsultacji wśród mieszkańców na temat tego, jakie są ich oczekiwania względem organizatorów.

Kolejną sprawą jest Miasteczko Galicyjskie, które jako wyjątkowa atrakcja miasta nie może być tylko nową inwestycją, w której nic się nie dzieje. Natomiast może być początkiem współpracy pomiędzy Muzeum a Wydziałem Kultury i Sportu Urzędu Miasta Nowego Sącza. Aby zainteresować jak największą liczbę mieszkańców i turystów tą inwestycją, można w każdy weekend wakacji zorganizować w Parku Etnograficznym i Miasteczku Galicyjskim tzw. *żywy skansen*. Spotkanie z tradycyjną wsią przybliży publiczności nasz region, obyczaje szlacheckie, pozwoli posłuchać muzyki dawnej, obejrzeć pokaz sokolnictwa i szermierki historycznej. W zabytkowych obejściach i wnętrzach można prezentować różnorodne zajęcia rzemieślnicze: ciesielstwo, kołodziejstwo, garncarstwo, kowalstwo, szewstwo, rymarstwo, a także gospodarskie i domowe: obróbkę wełny, wypiek chleba, ubijanie masła oraz rękodzieło: haft, rzeźbę w drewnie, wyrób ozdób z papieru i słomy związany z codziennym i odświętnym życiem mieszkańców dawnej wsi. Można zorganizować kiermasz wyrobów rękodzieła wiejskiego. Prezentacjom towarzyszyć powinny występy zespołów folklorystycznych, kapel ludowych i folkowych. Wieczorem w Miasteczku Galicyjskim można zorganizować koncert muzyki kameralnej. W kościele pod wezwaniem św.św. Piotra i Pawła z Łososiny Dolnej po Mszy świętej można zorganizować koncert muzyki dawnej.

Jednakże zorganizowanie kolejnej imprezy niczego w polityce kulturalnej miasta nie zmieni, jeżeli społeczeństwo nie zostanie poinformowane o tym, jak ciekawie można spędzić wolny czas. Zwrócenie uwagi na zupełny brak promocji imprez kulturalnych miasta jest chyba najważniejszym i najpilniejszym problemem. Zamieszczanie informacji o organizowanych wydarzeniach na stronie internetowej miasta lub instytucji nie jest skuteczną formą reklamy, taki przekaz dociera jedynie do wąskiej grupy mieszkańców, której nie trzeba przekonywać do uczestniczenia w życiu kulturalnym. Np. informacje ze strony internetowej Miasteczka Galicyjskiego odczytane były 339 razy¹⁴². Wydaje się, że

¹⁴²http://www.muzeum.sacz.pl/51,Miasteczko_Galicyjskie.htm, data i odczyt dzienny 09.03.2010.

promowanie imprez w mieście poprzez wywieszenie ciekawych plakatów na osiedlach byłoby skuteczniejszym sposobem informowania mieszkańców.

W celu promowania imprezy *Żywy skansen* koniecznym wydaje się nawiązanie współpracy z przedstawicielami okolicznych miejscowości uzdrowiskowych - Krynicy, Szczawnicy, Piwnicznej i innych, które odwiedzane są przez turystów. Do Nowego Sącza turyści nie przyjeżdżają chociażby dlatego, że w mieście nie ma bazy hotelowej. Przekazanie informacji partnerskim gminom o organizowanych wydarzeniach artystycznych w okolicy może sprawić, że więcej turystów odwiedzi miasto.

Kolejnym problemem jest brak organizacji pozarządowych zajmujących się działalnością na rzecz kultury. Brak zainteresowania kulturą oraz niechęć do podejmowania działań w sektorze kultury wykazują głównie młodzi sądeczanie. Podczas forum kulturalnego w Krynicy młodzi liderzy kultury z innych, większych miast również zwracali uwagę na brak takich organizacji pozarządowych w Nowym Sączu, które mogłyby stanowić pomost pomiędzy instytucjami a społeczeństwem. Pracownicy instytucji nie są w stanie podejmować działania w każdym obszarze kultury, a sprawa bezpośredniego kontaktu z mieszkańcami jest zupełnie pomijana. Przyczyną prawdopodobnie jest brak pieniędzy na działalność NGO. Miasto powinno przeznaczyć środki dla organizacji pozarządowych - w tym obszarze jest szansa rozwoju dla młodych wykształconych ludzi, gdyż istnieje potrzeba wsparcia różnych inicjatyw kulturalnych przez instytucje pozarządowe, które mogłyby być kreatorem życia kulturalnego.

Mieszkańcy muszą chcieć uczestniczyć w kulturze, muszą wiedzieć, że jest ona ofertą skierowaną do nich i że mają na nią wpływ. Najlepszym sposobem jest organizowanie osiedlowych domów kultury, rozmawianie ze wszystkimi o wszystkim, gdyż rozwiązania wypracowywane wspólnymi siłami z większym entuzjazmem wcielane są w życie. Należy zachęcać ludzi do angażowania się, współpracy i uczestniczenia w tworzeniu kultury. W ten sposób rodzi się zaufanie i poczucie dobrowolnej przynależności do wspólnoty, co jest podstawą budowania kapitału społecznego, a co za tym idzie sprawnego działania demokracji.

Należy również postawić na edukację kulturalną dzieci i młodzieży w szkołach. Przykładem może być program *Świadkowie historii. Historia mówiona*, który ma na celu promowanie historii w nowoczesnych formach. Polega na popularyzowaniu historii najnowszej metodą zwaną metodą historii mówionej poprzez zachowywanie świadectw żyjących, zapomnianych bohaterów XX wieku, o których istnieniu młodzi ludzie nic nie wiedzą.

W ciekawy sposób można również przygotować programy edukacyjne o bohaterach narodowych, można starać się pokazać młodym ludziom np. Fryderyka Chopina nie jako symbol, ale jako człowieka z krwi i kości, który był wielkim artystą, miał ciekawe życie, lubił dobre jedzenie, piękne stroje. Wiedza umiejętnie przekazana, z pasją i wiarygodnie na pewno zostanie przyswojona przynajmniej przez część młodego pokolenia.

Wydaje się, że słowa, które zawarto w książce pt. *Towarzystwo dramatyczne w Nowym Sączu 1918-1928* są doskonałym mottem dla prowadzenia polityki kulturalnej w mieście: *...Nowy Sącz należy do nielicznych miast prowincjonalnych w Polsce, które nie ograniczają swej działalności do spraw natury wyłącznie gospodarczej, ale (co należy podnieść z gorącym uznaniem) dba o rozwój własnego życia duchowego we wszystkich kierunkach pracy umysłowej i artystycznej. Świadczy o tem szereg towarzystw kulturalnych, które przechodzą różne koleje, przemysłnego rozkwitu i chwilowego zastoju, przecież kroczą po zasadniczej linii postępu, czego dowodem wzrastająca ich liczba i jakość osiągalnych rezultatów*¹⁴³.

¹⁴³ B.Barbacki, *Towarzystwo dramatyczne w Nowym Sączu 1918-1928*, nakład TD, Nowy Sącz [1928], Drukarnia Secesja Bochnia, s. 1.

Bibliografia:

Opracowania:

- Barbacki B., *Towarzystwo dramatyczne w Nowym Sączu 1918-1928*, nakład TD, Nowy Sącz 1928,
- Bendixen P., *Wprowadzenie do ekonomiki kultury i sztuki*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2001,
- Bobrowska E., *Domy kultury jako instytucja społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] B. Jedlewska, B. Skrzypczak (red.), *Domy Kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania*, Wyd. Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych, Olsztyn 2009,
- Borowiecki R., (red.), *Perspektywy rozwoju sektora kultury w Polsce*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004,
- Danielewicz G., *Pogłos znad Dunajca*, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Nowym Sączu, Nowy Sącz 2007,
- Dawidowicz W., *Kultura – polityka – menedżeryzm*, [w:] K. Mazurek-Łopacińska, *Kultura w gospodarce rynkowej*, Wyd. AE im. O. Langego, Warszawa-Wrocław 1997,
- Fatyga B., *Raport o edukacji kulturalnej*, Kraków 2009,
- Gieysztor A., *UNESCO i My 1996*, nr 1(278),
- Glondys D., Praweńska-Skrzypek G., *Kultura*, [w:] *Diagnoza stanu województwa małopolskiego*, Kraków 2008,
- Ilczuk D., *Animacja i upowszechnianie kultury w kontekście zarządzania*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009,
- Ilczuk D., *Polityka kulturalna społeczeństwie obywatelskim*, Narodowe Centrum Kultury Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002,
- Jedlewska B., *Współczesne oblicze kultury – aktualny wymiar uczestnictwa w kulturze* [w:] *Domy Kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania*, (red.) B. Jedlewska, B. Skrzypczak, Olsztyn 2009,
- Krzysztofek K., *Polityka kulturalna międzynarodowych raportach o kulturze*, [w:] K. Mazurek-Łopacińska (red.), *Problemy zarządzania sferą kultury i turystyki*, Warszawa-Wrocław 1999,
- Krzysztofek K., *Ewolucja założeń i programów polityki kulturalnej w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, [w:] T. Kostyrko., M. Czerwiński (red.), *Kultura polska w dekadzie przemian*, Instytut Kultury, Warszawa 1999,

- Langer L., *Państwowa Szkoła Muzyczna I i II Stopnia im. Fryderyka Chopina w Nowym Sączu Jubileusz 60-lecia działalności*, Nowy Sącz 2009,
- Leśniak A., Leśniak J., *Nowy Sącz Miasto niezwykle*, Nowy Sącz 2007,
- Leśniak L., Sikora S., *Panorama kultury sądeckiej*, Nowy Sącz 2008,
- Maszczyk M. T., *Bolesław Barbacki*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1990,
- Matyjewicz M., *Potrzeby kulturalne współczesnego społeczeństwa [w:] Domy Kultury w XXI wieku wizje, niepokoje, rozwiązania*, (red.) B. Jedlewska, B. Skrzypczak, Olsztyn 2009,
- Nowicki A., *O współczesnej kulturze*, [w:] *Człowiek i świat. Współczesne dylematy. Rozmowy Zdzisława Słowika*, Warszawa 2007,
- Pomian K., *Kultura nośnikiem wartości i fundamentem tożsamości*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009,
- Prawecka-Skrzypek G., *Polityka kulturalna polskich samorządów. Wybrane zagadnienia*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003,
- Pruszyński J., *Dziedzictwo kultury Polski, jego straty i ochrona prawna*”, Kraków 2001,
- Purchla J., *Kultura a transformacja Polski*, Rocznik Międzynarodowego Centrum Kultury, Kraków 2001,
- Putnam R., *Demokracja w działaniu*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1995,
- Ross-Pazdyk, *Architektura użyteczności publicznej Nowego Sącza w latach 1894-1914*, [w:] *Almanach Sądecki R.XV nr 1/2 (54/55)*, Wyd. Katolickiego Stowarzyszenia Civitas Christiana, Nowy Sącz 2006,
- Rutkowska-Płachcińska A., *Sądeczyzna w XIII i XIV wieku. Przemiany gospodarcze i społeczne*, Wyd. Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961,
- Sokół M., Żmigrodzki M. (red.), *Encyklopedia politologii*, Wyd. Zakamycze, Kraków 1999,
- Stamirski H., *Józef Szujski i jego kontakty z Sądeczyzną*, [w:] *Rocznik Sądecki 1949*, Drukarnia R. Ladenberger, Nowy Sącz 1949,
- Sygański J., *Nowy Sącz jego dzieje i pamiątki dziejowe*, Nowy Sącz 2008,
- Tomaszewski A., *Kultura nośnikiem wartości i fundamentem tożsamości*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009,
- Ujazdowski K.M., *Kultura. Racja stanu. Program działania Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, MKiDzN*, Warszawa 2000,
- Wojciechowski J.S., *Jakiej wiedzy o kulturze wymaga dziś polityka kulturalna [w:] S.Bednarek, K.Łukasiewicz (red.), Wiedza o kulturze polskiej u progu XXI w.*

Materiały konferencji przedkongresowej, Wrocław, 8-10 czerwca 2000, Kat. Kulturoznawstwa Uniw. Wrocławskiego, Wyd. DTSK Silesia, Wrocław,
Wnuk-Lipiński E., *Kultura nośnikiem wartości i fundamentem tożsamości*, Kongres Kultury Polskiej, Kraków 2009,
Zeidler K., *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Wydawnictwo Wolters, Warszawa 2007,

Raporty:

Finansowanie kultury i zarządzanie instytucjami kultury, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2009,
Karta Kultury Polskiej, 1996.
Kultura w okresie międzywojennym a dziś 1928-2008, Urząd Statystyczny w Krakowie – Ośrodek Statystyki Kultury.
Kultura w województwie małopolskim w 2007 roku, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego,
Polityka kulturalna państwa. Założenia. Ministerstwo Kultury i Sztuki, Warszawa 10 sierpnia 1993.
Program XIII Jesiennego Festiwalu Teatralnego, Miejski Ośrodek Kultury, Stowarzyszenie Animatorów Kultury, Teatr Robotniczy im. Bolesława Barbackiego, Nowy Sącz 2009.
Sokół Małopolskie Centrum Kultury 30 lat działalności, Nowy Sącz 2005,
Województwo Małopolskie 2007, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, s. 100-102.
10 lat Powiatu Nowosądeckiego

Akty prawne:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 oraz sprostowanie Dz.U. z 2001 r. nr 28, poz. 319,
Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz.U. z 1991, nr 114, poz. 493,
Ustawa z 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, Dz.U. z 1999 r. nr 82 poz. 928 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami,
Ustawa z 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, Dz.U. z 1999 r. nr 98 poz. 1150 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami,

Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami,

Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1592 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami,

Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz.U. z 2001 r. nr 13, poz. 123 (tekst jednolity) z późniejszymi zmianami,

Ustawa z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych, Dz.U. z 1998 r., nr 155, poz. 1014 z późniejszymi zmianami,

Ustawa z dnia 19 listopada 1999r. – Prawo działalności gospodarczej, Dz.U. z 1999 r. nr 101, poz. 1178 z późniejszymi zmianami,

Ustawa o grach hazardowych z dnia 19 listopada 2009, Dz.U. z 2009 r. Nr 201, poz. 1540, art. 87,

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 29 marca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Kultury, Dz.U. z 2002 r. nr 32, poz. 303,

Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 17 lutego 1992 r. w sprawie sposobu prowadzenia rejestru instytucji kultury, Dz.U. z 1992 r. nr 20, poz. 80,

Uchwała Rady Miasta Nowego Sącza w sprawie utworzenia samorządowej instytucji kultury o nazwie Miejski Ośrodek Kultury w Nowym Sączu Nr 20/223/2003 z dnia 4 listopada 2003,

Uchwała nr 491/2000 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 9 listopada 2000 r. w sprawie nadania statutu samorządowej instytucji kultury Muzeum Okręgowemu w Nowym Sączu,

Statut Sądeckiej Biblioteki Publicznej im. Józefa Szujskiego w Nowym Sączu.

Statut Małopolskiego Centrum Kultury SOKÓŁ w Nowym Sączu

Statut Małopolskiego Biura Wystaw Artystycznych w Nowym Sączu,

Strony Internetowe:

Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta Nowy Sącz za lata 2007, 2008, 2009,
www.nowysacz.pl

<http://www.e-teatr.pl/pl/artykuly/58121.html>,

<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/5014>,

<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3329>,

<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3379>,

<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3730>,

<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/2754>,
<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3458>,
<http://www.malopolskie.pl/Wydarzenia/index.aspx?id=4826>,
<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/5137>,
www.palacmlodziezy.pl,
<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/5136>,
www.gsw-ns.pl,
<http://www.adasari.pl/>,
<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3800>,
http://www.wrotamalopolski.pl/root_BIP/BIP_w_Malopolsce/root_UM/podmiotowe/Jednostki+organizacyjne/Kultura/BWA/Dzialalnosc/,
<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3663>,
http://www.muzeum.sacz.pl/16,8,Uchwala_w_sprawie_statutu.htm,
<http://www.nowysacz.pl/komunikaty-biura-prasowego/3621>,

Artykuły prasowe:

Dziennik Polski, z dnia 29 kwietnia 2009.

Rozmowy, relacje:

Rozmowa z Zofią Barbacką z dnia 25 lutego 2010.

Rozmowa z Anną Bombą Głównym Inwentaryzátorem Zbiorów z dnia 23 lutego 2010.

Rozmowa z Małgorzatą Kalarus zastępcą dyrektora MCK *SOKÓŁ* z dnia 26 grudnia 2009.

Rozmowa z Józefem Kantorem dyrektorem Wydziału Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Nowym Sączu z dnia 21 stycznia 2010.

Rozmowa z Karoliną Klimek pracownik Galerii *Na bursztynowym szlaku* z dnia 8 lutego 2010.

Rozmowa z Antonim Malczakiem dyrektorem MCK *SOKÓŁ* z dnia 19 lutego 2010.

Rozmowa z Barbarą Pawlik dyrektorem Sądeckiej Biblioteki Publicznej z dnia 15 stycznia 2010.